

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

MARGARET THATCHER DÖNEMİ TÜRKİYE-İNGİLTERE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bahar KÖSE

OCAK-2020

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

MARGARET THATCHER DÖNEMİ TÜRKİYE-İNGİLTERE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bahar KÖSE

ORCID: 0000-0001-5204-7271

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İsmail KÖSE

OCAK-2020

TRABZON

ONAY

Bahar KÖSE tarafından hazırlanan “Margaret Thatcher Dönemi Türkiye-İngiltere İlişkileri” adlı bu Çalışma 29.07.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı- Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Doç. Dr. İsmail KÖSE	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Metin AKSOY	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Murat ÜLGÜL	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒEN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Bahar KÖSE

02.01.2020

ÖNSÖZ

Her insan gibi toplumlar da birbirinden ayrılan özelliklere sahiptir. En başta her toplumun serüveni farklıdır ve bu serüvenler her birinin farklı şekiller almasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler 'in kabulüne göre günümüz dünyasında 192 egemen devlet vardır ve her bir devlet tecrübe ettiği bir dizi iç ve dış faktörün etkisiyle bugünkü şeklini almıştır. Aynı zamanda devletlerin kendine has özellikleri (siyasi, ekonomik, sosyal, dini, kültürel vb.), yaşamışlıkları, hedefleri, çıkarları, liderleri vb. unsurlar dış politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Ülkelerin dış politik tutum ve çıkarları ise sürekli aynı kalmayıp bahsedilen unsurların zamanla değişime maruz kalmasına paralel olarak değişkenlik göstermiştir ki bu durum uluslararası aktörler arasındaki ilişkilerin de seyrini olumlu ya da olumsuz anlamda etkilemiştir. Bu çalışma 1980'li yılların konjonktürel yapısı göz önünde bulundurularak Türk-İngiliz ilişkilerini incelemeyi amaç edinmiştir.

Yüksek lisans eğitimim boyunca kaliteli eğitimi ve adil kişiliği ile bana rol model olan ve yüksek lisans tez danışmanlığımı yürüterek şahsıma değerli katkılarda bulunan Doç. Dr. İsmail KÖSE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca değerli fikir ve önerileriyle çalışmamın şekillenmesinde mühim katkısı olan Gümüşhane Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Metin Aksoy'a ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Murat ÜLGÜL'e teşekkürü borç bilirim.

Ocak, 2020

Bahar KÖSE

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X
GİRİŞ	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSAL/ULUSLARARASI POLİTİKA YAKLAŞIMLARIYLA TÜRKİYE VE İNGİLTERE (1979-1990)	5-30
1.1. 1980'lerin Hegemonik İdeolojisi: Yeni Sağ.....	5
1.2. Yeni Sağ İdeolojinin İngiltere'deki Yankıları.....	10
1.2.1. Yeni Sağ İdeolojinin İngiltere'deki Yükselişi	10
1.2.2. Yeni Sağ'ın İngiltere Ulusal/Uluslararası Politikalarına Yansıması: Thatcherizm	13
1.3. Yeni Sağ İdeolojinin Türkiye'deki Yankıları.....	21
1.3.1. Yeni Sağ İdeolojinin Türkiye'deki Yükselişi	21
1.3.2. Yeni Sağ'ın Türkiye Ulusal/Uluslararası Politikalarına Yansıması: Özalizm	24
1.4. Türkiye ve İngiltere Yeni Sağının Karşılaştırmalı Analizi	29

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE-İNGİLTERE İKİLİ İLİŞKİLERİ (1979-1990)	31-57
2.1. Siyasi ve Diplomatik İlişkiler.....	31
2.2. Türkiye & İngiltere Ekonomi Politikaları ve Ekonomik İlişkileri	37
2.3. Türkiye-İngiltere Ticari İlişkileri	40
2.3.1. 1980'li Yıllarda İngiltere ve Türkiye'de Uygulanan Ticaret Politikaları ve Ticari Göstergelerin Karşılaştırılması	41
2.3.2. İki Ülke Ticaretini Geliştirmek Adına Atılan Adımlar ve Türkiye-İngiltere Ticaretine Dair Başlıca Göstergeler	42
2.3.3. Türkiye-İngiltere Ticaretine Konu Olan Başlıca Mallar ve Bu Mallardan Bazılarının Pazarlanması Önündeki Engeller	45
2.4. Savunma Sanayii Alanında İlişkiler.....	47
2.4.1. Rapier Füzeleri.....	48

2.4.2. Tornado Uçakları	50
2.4.3. Sea Skua Füzeleri.....	52
2.4.4. Warrior Zırhlı Personel Taşıyıcıları	52
2.5. Türkiye’de Turizm Ve Türk Turizminin İngiltere Boyutu (1979-1990).....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE-İNGİLTERE ÇOK TARAFLI İLİŞKİLERİ (1979-1990).....	58-82
3.1. OECD Kapsamında Türkiye’ye Gerçekleştirilen Ekonomik ve Askeri Yardım	58
3.2. Sovyetlerin Afganistan’ı İşgali Hususunda İngiltere İle Temaslar	63
3.3. Falkland Savaşı’na Karşı Türkiye’nin Tutumu	64
3.4. Kıbrıs Sorunu Kapsamında Türkiye-İngiltere İlişkileri	68
3.5. Türkiye’nin Avrupa Ekonomik Topluluğu Üyelik Süreci ve İngiltere’nin Tutumu	74
3.5.1. Türkiye ve İngiltere’nin AET Politikası (1979-1990)	74
3.5.2. AET ile İlişkiler Kapsamında İngiltere’nin Tutumu.....	76
3.6. Ermeni Soykırımını İddialarına Karşı İngiltere’nin Tutumu	81
SONUÇ.....	83
YARALANILAN KAYNAKLAR.....	88
ÖZGEÇMİŞ.....	106

ÖZET

Margaret Thatcher, Winston Churchill'den sonra İngiliz siyasi hayatında en çok popülerlik kazanmış siyasi liderdir. Thatcherizm adı verilen kendine has yönetim tarzı, Falkland zaferi, ABD ve Sovyetlerin ardından üçüncü bir güç olarak uluslararası sisteme dahil olma çabası, aktif ve zaman zaman agresif bir tavırla yürüttüğü dış politika popülaritesini arttıran başlıca etmenler olurken onun İngiltere ve dünya siyaseti üzerindeki etkisi pek çok tartışmanın konusu olmuş ve olmaya devam etmektedir. Bu çalışmanın amacı Margaret Thatcher'ın uluslararası alanda yankı uyandıran kişiliğinden hareketle belirlenmiştir. Bu doğrultuda “Margaret Thatcher iktidarı sürecinde Türk-İngiliz ilişkilerinin seyrini etkileyen ana parametreler nelerdir ve Margaret Thatcher'ın olumlu ya da olumsuz seyreden bu ilişkilerdeki rolü nedir?” sorusu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmuştur.

Üç ana bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümü söz konusu dönemde Türkiye ve İngiltere'nin siyasi, ideolojik, ekonomik, sosyal profilinin anlaşılabilir iki ülke ilişkilerinin değerlendirilmesine olanak sağlayıcı zeminin hazırlanmasına hizmet etmiştir. Çalışmanın asıl amacını oluşturan iki ülke ilişkilerinin incelenmesi ikinci ve üçüncü bölümlerde gerçekleşmiş olup ilişkilerin seyri ikili ve çok taraflı ilişkiler şeklinde ele alınmıştır. Çalışma nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılarak kaleme alınmıştır. Bu doğrultuda iki ülke ilişkilerinin seyrini anlamada yardımcı olabilecek sayısal veriler karşılaştırmalı ve betimsel bir yöntemle analiz edilmiş ve tarihsel araştırma yöntemi vasıtasıyla olayların tarihsel akış içerisindeki seyri değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Veriler doküman incelemesi yoluyla edinilmiş ve bu aşamada birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır.

Bu minval üzerine, 1979-1990 yılları arası Türk-İngiliz ilişkilerinin analizini amaçlayan çalışmada ilişkilerin seyrini etkileyen dört temel parametre ortaya konulmuştur. Bunlar; Yeni Sağ ideoloji, uluslararası ortamın Türkiye lehine değişen dinamikleri, Margaret Thatcher'ın pragmatik liderlik tarzı ve “askeri güvenlik” merkezli uluslararası ilişkiler yaklaşımı ve Türkiye'nin söz konusu yıllardaki ülke profilidir. Bahsedilen dinamiklerden ilk üçünün iki ülke ilişkilerinin seyrini olumlu yönde etkileyen faktörler olduğu gözlemlenirken Türkiye'nin içerisinde bulunduğu koşulların (ekonomik, sosyal, siyasi vb.) daha fazla gelişme kapasitesine sahip ilişkileri yavaşlatıcı bir rol oynadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Margaret Thatcher, Türkiye, İkili İlişkiler, Çok Taraflı İlişkiler

ABSTRACT

Margaret Thatcher is the most popular political leader in British political life after Winston Churchill. The unique style of administration, called Thatcherism, her active and occasionally aggressive foreign policy, the Falkland victory, and the effort to join the international system as a third power after the USA and the Soviets were the main factors that increased her popularity. Her impact on British and world politics has been and remains the subject of many discussions. The intriguing personality of Margaret Thatcher in the international arena is the starting point of this study. Accordingly, "What are the main parameters affecting the course of Turkish-British relations in the process of Margaret Thatcher rule and what is the role of Margaret Thatcher in these relations, which are positive or negative?" was the main problematic of the study.

The study consists of three main sections. In the first chapter, Turkey and the UK's political, ideological, economic and social profiles have been analyzed. The study of the relations between the two countries, which constitute the main purpose of the study, took place in the second and third chapters, and the course of the relations has been discussed in the form of bilateral and multilateral relations. This study has been written using qualitative and quantitative research methods together. Accordingly, numerical data that can help to understand the course of the relations between the two countries have been analyzed with a descriptive and comparative method and the course of the events in the historical flow was evaluated through the historical research method. The data have been obtained through document review and primary and secondary sources have been used at this stage.

On this basis, in the study aiming to analyze the Turkish-British relations between 1979-1990, four basic parameters that affect the course of the relations have been introduced. These are; New Rightist ideology, the changing dynamics of the international environment in favour of Turkey, Margaret Thatcher's pragmatic leadership style and "military security-centred" approach international relations and finally the country profile of Turkey. It has been concluded that the first three of these parameters provided positive contributions, the fourth dynamic (Turkey's economic, political, social and etc. conditions) undermined the development potential of the relationships.

Keywords: Margaret Thatcher, Turkey, Bilateral Relations, Multilateral Relations

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	İngiltere ve Türkiye'nin Başlıca Makroekonomik Göstergeleri (1979-1990).....	37
2	Türkiye ve İngiltere'nin 1979-1990 Yılı Toplam ithalat ve İhracat Rakamları ve Dış Ticaret Dengeleri.....	42
3	Türkiye'nin İngiltere Ticareti ile İlgili Başlıca Göstergeler (1979-1990)	44
4	1980-1987 Yılları Arasında Türkiye'nin İngiltere İle İthalat ve İhracatında Adı Geçen Başlıca Ticari Ürünler	45
5	1980-1990 Yılları Arasında Türkiye ile Savunma Sanayii Alanında İşbirliği Yapmak İsteyen Bazı Firmalar	48
6	1979-1990 Yılları Arasında Türkiye'nin Turizm gelir Gider Dengesi	55
7	1984-1990 Yılları Arasında Türkiye'yi Toplamda En Çok Ziyaret Eden Beş Ülkenin Yıllara Göre Türkiye'ye Gönderdiği Turist Sayısı	57

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DKM	: Döviz Kuru Mekanizması
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYP	: Doğru Yol Partisi
ECGD	: Export Credits Guarentee Department
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HP	: Halkçı Parti
MDP	: Milli Demokrasi Partisi
MSB	: Milli Savunma Bakanlığı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OTP	: Ortak Tarım projesi
SAGEP	: Savunma Sanayiini Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
SDI	: Stratejik Savunma Girişimi
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
SSM	: Savunma Sanayii Müsteşarlığı
TCK	: Türkiye Cumhuriyeti Kanunu
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
THY	: Türk Hava Yolları
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UAÖ	: Uluslararası Af Örgütü
YDP	: Yeniden Doğuş Partisi
YGP	: Yüce Görev Partisi

GİRİŞ

Tam ismiyle Margaret Hilda Thatcher, kökenleri Whig ve Tory'e dayanan İngiliz iki partili sisteminin Tory (Muhafazakâr Parti) kanadından gelen siyaset insanlarından birisidir. Kendisini içgüdüsel olarak muhafazakârlığı benimseyen bir siyasetçi olarak tanımlayan Thatcher, Oxford Üniversitesi'nde eğitim gördüğü yıllarda siyaset ile yakından ilgilenmeye başlamış, üniversite yıllarında üye olduğu ve hatta başkanlığını dahi yaptığı Muhafazakârlar Birliği sayesinde muhafazakâr liderleri ziyaret etme ve politik tecrübeler edinme fırsatı yakalamıştır. Fakat siyasete resmen adım atışı 1959 yılında Finchley'den Avam Kamarasına milletvekili olarak seçilmesiyle başlamıştır. Sırasıyla Alec Douglas-Home ve Harold Macmillan hükümetlerinde görev alan Thatcher son olarak Edward Heath hükümetinde eğitim ve bilim bakanı olarak görev yapmıştır.

Muhafazakâr Partinin 1951-1964 yılları arasında gerçekleştirilen dört genel seçimden başarıyla ayrılarak 13 yıl görevde kaldıktan sonra 1964-1976 yılları arasında sadece bir seçimi kazanabilmesi partiyi politika ve siyasi lider bakımından özeleştiriyi yapmaya sevk etmiştir. Bu doğrultuda tartışmalar devam ederken parti üyeleri içerisinde Heath'e açıktan meydan okuyarak gerekli görülen yapısal dönüşümün taahhüdünü veren tek aday Margaret Thatcher olmuştur. Bu durum kendisine 1975 yılında gerçekleştirilen Muhafazakâr Parti siyasi lider seçimlerinin her iki turundan da galibiyetle ayrılma şansı tanıırken İngiltere'nin ilk kadın siyasi parti lideri sıfatını da kazandırmıştır (Blake, 1985: 320). Böylece on beş yıllık siyasi kariyerini parti liderliği ile taçlandırmış olan Thatcher için İngiliz seçmenin desteğini kazanma imkânı sağlayacak politik stratejiler geliştirme aşaması başlamıştır.

İngiltere yönetimi Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi arasında el değiştirirken hiçbir hükümet ülkenin ekonomik sıkıntılarına çare bulamamıştır. Margaret Thatcher'ın muhalefet lideri statüsünde bulunduğu 1975-1979 yılları arasında İşçi Partisi, Heath hükümetinden devraldığı kötü durumdaki ekonomik ve siyasi koşulları düzeltmek adına uğraş gösterse de ülkede sıkıntılar gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Böyle bir ortamda seçime gidilirken Thatcher, yeni bir liderlik ve yeni bir başlangıç teklifiyle İngiliz seçmenlerden destek talep etmiştir. Bahsedilen yeni başlangıcın özünü minimum devlet, maksimum piyasa mekanizması, rekabetçi ekonomi, azaltılmış kamu harcamaları, gücü kırılmış sendikalar ve güçlü bir dış politika oluşturmuştur. Bu sayede 3 Mayıs 1979 seçimlerinden galibiyetle ayrılarak İngiltere ve Avrupa'nın ilk kadın başbakanı olmuştur.

Margaret Thatcher, İngiltere ve dünyada Yeni Sağ ideolojiyi politika tarzı olarak benimseyen ilk siyasi lideridir. Bu sayede İngiltere tarihinde bir ilki daha gerçekleştirerek üst üste üç genel

seçimi (1979, 1983, 1987) kazanan ve İngiltere’yi hala kırılmamış olan 11 yıl gibi rekor bir süre yöneten ilk ve tek kişi olmuştur. Thatcherizm olarak adlandırılan kendine has politika tarzı ve özellikle Falkland Adaları’nda kazandığı zafer dolayısıyla dünyada ilgi ve merak uyandıran Thatcher; sert ve tutucu kişiliği, AET politikası, ABD ile yakın ilişkileri, kelle vergisi vb. pek çok nedenden ötürü önemli bir kesimce istenmeyen kişi ilan edilmiştir. Neticede bu durum istifaya zorlanarak 1990 yılında görevden ayrılmasına neden olmuştur. Fakat İngiltere ve dünya siyasetine etkisi, liderlik tarzı, hayatı, dış politik yaklaşımı vb. pek çok unsur akademik çalışma ve tartışmaların odak noktasını oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir.

Bu çalışmanın amacı Margaret Thatcher’ın hem İngiltere hem de dünyada ilgi uyandıran politikaları ve siyasi kişiliğinden hareketle belirlenmiştir. Bu doğrultuda “Margaret Thatcher iktidarı sürecinde Türk-İngiliz ilişkilerinin seyrini etkileyen ana parametreler nelerdir ve Margaret Thatcher’ın olumlu ya da olumsuz seyreden bu ilişkilerdeki rolü nedir?” çalışmanın temel araştırma sorusunu oluşturmuştur ve çalışma, istisnalar saklı kaydıyla, 1979-1990 yılları arası döneme işaret etmiştir. Ayrıca çalışma temel sorunsalın cevaplanabilmesi hususunda yardımcı olabilecek dört hipotez ile desteklenmiştir.

1. Türk-İngiliz ilişkilerinin seyri 1980’li yılların hegemonik ideolojisi olan ve her iki ülke tarafından da benimsenerek ulusal/uluslararası politika inşa sürecine dahil edilen “Yeni Sağ” ideolojiden önemli ölçüde etkilenmiştir.
2. 1979-1990 yılları arası dönemde Türkiye-İngiltere ilişkilerinin seyrinde İngiltere siyasi liderinin uluslararası ilişkiler yaklaşımı yapıcı bir rol oynamıştır.
3. Margaret Thatcher’ın “askeri güvenlik” ağırlıklı dış politika yaklaşımı Türkiye politikasını belirleyen ana parametredir.
4. Margaret Thatcher’ın neoliberal ekonomi ve ticaret politikaları ikili, liderlik tarzı ve dış politika yaklaşımı ise siyasi ve çok taraflı ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Çalışma nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılarak kaleme alınmıştır. Ülkelerin ikili ilişkilerinin seyrini belirlemede önemli faktörler olan ekonomi, ticaret ve turizm sayısal verileri tablolar halinde sunularak bu göstergeler zaman zaman betimleyici zaman zaman karşılaştırmalı bir yöntemle analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra ülkelerin çalışmaya konu olan dönemde etkilendikleri fikir akımları, uyguladıkları politikalar ve iki ülke ikili ve çok taraflı ilişkileri tarihsel araştırma yöntemiyle sunulmuştur. Veriler nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman incelemesi yoluyla edinilmiş ve verilerin toplanarak değerlendirilmeye hazır hale gelmesi sürecinde birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır.

Çalışmanın günümüze yakın bir tarihi kapsamı dolayısıyla birincil kaynaklara ulaşmada sorunlar yaşanmış ve bu nedenle sadece online arşiv hizmeti sağlayan “Margaret Thatcher Foundation” isimli web sayfası yoluyla bir takım remi arşiv belgelerine erişim sağlanabilmiştir. Margaret Thatcher’ın resmi görüşmelerinin tutanakları, önemli konferanslarda gerçekleştirdiği

konusmaların kayıtları ve resmi yazışmalar bahsedilen web sayfasından edinilen ve çalışmada faydalanılan belgeler arasında yer almıştır. Bunun dışında Cumhuriyet ve Milliyet Gazete Arşivleri, Margaret Thatcher tarafından kaleme alınan “Demir Lady’nin Anıları: Başbakanlık Yılları” isimli kitap, akademik eserler (kitap, süreli yayın, makale vb.), kurumların resmi web sayfaları (TÜİK, OECD, World Bank, TBMM vb.) çalışmanın geliştirilmesine katkı sunan ikincil kaynakları teşkil etmiştir.

Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın “Ulusal/Uluslararası Politika Yaklaşımlarıyla Türkiye ve İngiltere (1979-1990)” başlıklı ilk bölümünde Türkiye ve İngiltere’nin çalışmanın kapsamını oluşturan 1979-1990 yılları arası ekonomik, siyasi, ideolojik vb. görünümü iki ülke ilişkilerinin incelenmesi bakımından elzem faktörler olarak görülerek dört ana alt başlıkta değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. “1980’li Yılların hegemonik İdeolojisi: Yeni Sağ” adlı ilk ana başlıkla bahsedilen dönemde Türkiye ve İngiltere tarafından benimsenen Yeni Sağ ideolojinin karakteristik özelliklerine değinilmiş ve takip eden diğer iki ana başlıkta bu ülkelerde Yeni Sağ ideolojinin ortaya çıkışını hazırlayan sebepler, Yeni Sağ ideolojinin uygulanış biçimleri ve ulusal/uluslararası politika inşa süreçlerine yansımaları ele alınmıştır. Birinci bölümün son başlığında ise her iki ülkede de pratiğe dökülen Yeni Sağ politikaların uygulamada birbirinden farklılaşan yönleri analiz edilmiştir. Birinci bölüm ayrıca iki ülke ilişkilerinin Yeni Sağ ideolojik ilkelere etkilendiği varsayımının temeline ışık tutmuştur.

“Türkiye-İngiltere İkili İlişkileri (1979-1990)” başlıklı ikinci bölüm beş ana alt başlık etrafında şekillenmiştir. Siyasi ve diplomatik, ekonomik, ticari, savunma sanayi ve turizm alanları baz alınarak hazırlanan bu bölümün temel amacını Margaret Thatcher’ın iktidarda bulunduğu 11 yıllık süre zarfında Türkiye ve İngiltere ikili ilişkilerinin seyrinin analiz edilmesi oluşturmuştur. Bu doğrultuda ülke liderlerinin karşılıklı ziyaretlerine ve bu ziyaretler esnasında ikili ilişkileri geliştirmek adına ele aldıkları meselelere, iki ülke ekonomi politikalarının ekonomik yapı ve karşılıklı ekonomik ilişkilerin gelişimine katkısına, ülkelerin ticari faaliyetlerini geliştirici politikalarına ve iki ülkenin karşılıklı ticari göstergelerine, iki ülke arasında ticarete konu olan mallara ve bu malların pazarlanması önündeki engellere, savunma sanayi alanında gerçekleştirilmesi planlanan işbirliklerine, turizm alanında İngiltere ile zayıf ilişkiler içerisinde bulunan Türkiye’nin bahsedilen yıllarda turizmi geliştirmek adına attığı adımlara ve bu adımların İngiliz turist sayısına yansımalarına değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünü “Türkiye-İngiltere Çok Taraflı İlişkileri (1979-1990)” adlı başlık oluşturmuştur. Altı alt ana başlık üzerinden değerlendirilmesi planlanan çok taraflı ilişkiler bölümünde iki ülke ilişkilerini önemli ölçüde etkileyen ve Margaret Thatcher’ın Türkiye politikasını ortaya koymada önem teşkil eden başlıklara yer verilmiştir. Bu çerçevede ele alınan konular Kıbrıs sorunu, OECD kapsamında Türkiye’ye gerçekleştirilen ekonomik ve askeri yardım, Türkiye’nin AET üyelik sürecine karşı İngiltere’nin Tutumu, Falkland Savaşı’na karşı Türkiye’nin

tutumu, Söзде Ermeni soykırımı iddialarına yönelik İngiliz tutumu ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgali hususunda İngiltere'nin tutumu olmuştur. Çok taraflı ilişkilerin incelendiği bu başlık ayrıca “Thatcher’ın “askeri güvenlik” merkezli dış politika yaklaşımı Türkiye politikasını belirleyen ana parametredir” ve “Thatcher’ın liderlik tarzı ve dış politik tutumu çok taraflı ilişkilerin gelişmesinde etkili olmuştur” hipotezlerinin kanıtlanmasında da aydınlatıcı rol oynamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSAL/ULUSLARARASI POLİTİKA YAKLAŞIMLARIYLA TÜRKİYE VE İNGİLTERE (1979-1990)

1.1. 1980'li Yılların Hegemonik İdeolojisi: Yeni Sağ

Yeni Sağ, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası arenada benimsenen ekonomi politikalarının 1970'li yılların küresel çaplı ekonomik krizleri dolayısıyla hegemonyasını kaybetmesiyle ortaya çıkan pek çok siyasi hareket ve programın en güçlüsüdür. İçerisinde birçok grup, fikir, iç çatışma ve bölünme barındırdığından farklı şekillerde tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Yeni Sağ içerisindeki tüm kolların ortak paydası ise Avrupa ve ABD'de ekonomik ve sosyal refahın sağlanması görevini devlete atfeden pek çok fikir, kurum ve uygulamayı reddetmeleridir. Daha öz bir ifadeyle “sosyal demokrasi modeli” olarak nitelendirilebilecek rejimlere meydan okuyan Yeni Sağ öğretinin temel bileşenleri ise daha özgür, daha açık, daha rekabetçi bir ekonomiyi savunan neoliberalizm ve toplumdaki sosyal ve politik otoriteyi restore etmek isteyen neomuhafazakârlıktır.

Yeni Sağ liberalizmi –neoliberalizm- üç ana fikir grubundan etkilenerek ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki bireysel özgürlük, minimal devlet ve maksimum piyasa mekanizması rolüne vurgu yapan geleneksel liberal değerlerdir. Buna göre birey, toplumsal düzen ve piyasa mekanizmaları büyük ölçüde kendi kendini düzenleyebileceğinden mümkün oldukça geniş faaliyet alanına sahip olmalı, devletin rolü ise yargı sistemi, güvenlik ve eğitim gibi piyasa tarafından sağlanamayacak faaliyetlerle sınırlandırılmalıdır. İkincisi liberalizmin daha katı bir biçimi olan liberteryanizmdir. Bireysel mülkiyet temelli hakların korunması gereği konusunda liberallerle ortak düşüncede olan liberteryenler devletin özgürlüğü hiçbir şekilde kısıtlamaması gerektiğini savunur. Hatta liberteryanizmin bir kolu olan anarko kapitalistler savunma da dahil olmak üzere tüm hizmetlerin özel olarak finanse edilmesi gerektiğini savunarak minimal bir devleti bile reddederler. Fakat Yeni Sağ liberaller sınırlı bir devletin bireysel özgürlüklere zarar vermeyeceğini düşündüğünden devlet faktörünü tamamen ortadan kaldırma taraftarı değildir (King, 1988: 784; King, 1987: 12-14).

Yeni Sağ liberalizmini etkileyen üçüncü fikir grubu, “Virginia Okulu” ve “Chicago Okulu” etrafında şekillenen kamu tercihi teorisidir. Ekonomik teknik ve varsayımların politik ve sosyal davranışlara uygulanması esasına dayanan bu teorinin temel tartışma konusu piyasa mekanizmalarının bulunmamasının hükümetin büyümesine yol açmasıdır. Buna göre devletin

ekonomiye müdahalesini öngören Keynesçi iktisadi anlayış kamu sektörünün giderek genişlemesine yol açmıştır. Ayrıca politikacılar en fazla oyu kazanmak; bürokratlar ise gelir, bütçe, emeklilik yardımları gibi bireysel imkânlarını arttırmak için rasyonel davranarak kar amacı gütmeyen kamu sektörünün genişlemesini teşvik eden rasyonel aktörlerdir (King, 1987: 11-12). Bu nedenle devletin faaliyetlerini sınırlandırmak ve kamu harcamalarını kontrol altına alabilmek için anayasalar yeniden düzenlenmeli ve piyasa uygulamaları kamu sektörüne dahil edilmelidir (Hayek, 1979: 17). Kamu tercihi teorisi ve yeni sağ liberalizmin kesiştiği bir diğer nokta da her ikisinin de temelde özgürlük ve bireysel özgürlüğe önem vermesidir.

Yeni Sağ politikaların merkezinde yer alan liberal ekonomik eğilim geniş bir yelpazeye sahiptir. Etkilendiği tüm fikir gruplarını bir potada eriterek radikal politikalar ortaya koymuştur. Milton Friedman ve Friedrich Hayek gibi piyasa ekonomistleri tarafından ortaya koyulan bu politikaların temel temaları: enflasyonu düşürmek için sıkı para politikalarının uygulanması, negatif gelir vergisi, dalgalı döviz kurları, endeksleme, dengeli bütçe uygulaması, hükümet harcamalarını sınırlamak için anayasal düzenlemeler, sendika yasal dokunulmazlıklarının kaldırılması, gelir vergisinin azaltılması ve aşamalı vergi oranlarının kaldırılması, tüm kamu işletmelerinin özelleştirilmesi, özel sağlık sigortası ve eğitim kuponlarının (velilere çocuklarını özel okulda okutma seçeneği sunan bir sistem) tanıtılmasıdır (Hayek, 1994: 45). Pazarın toplumları örgütleyebilmenin en etkili aracı olduğu varsayılarak geliştirilen bu politikalar vasıtasıyla piyasa mekanizmalarının en iyi şekilde faaliyet gösterebileceği rekabetçi bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır.

Yeni Sağ'ın ikinci temel bileşeni neomuhafazakârlıktır. Fikri temelleri İngiliz siyasetçi Edmund Burke tarafından atılan muhafazakârlık her zaman toplumsal düzenin kurulması ve sürdürülmesi için gerekli koşullara vurgu yapmasıyla karakterize edilmiştir. Bu koşullar otorite, hiyerarşi ve denge ihtiyacını içerir. Mevcut durumun korunması, süreklilik, dine ve geleneklere bağlılık, tarihsel bilgi gibi normlara değer veren muhafazakârlık yüzyıllık deneyimler neticesinde oluşturulmuş nizamı sekteye uğratacağını düşündüğünden ihtilal ve devrim (Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi, Aydınlanma) gibi toplumu yeniden inşa eden büyük ölçekli değişimlere tepkili yaklaşır (Ergil, 1986: 269; Barış, 2014: 208). Fakat tepeden inme olmamak kaydıyla zaman içerisinde ve toplumsal koşullara uyumlu bir biçimde gerçekleşen değişimi ise tabii bulur (Burke, 2005: 27).

Muhafazakârlık bireyi kimliksiz, kişiliksiz ve yetersiz görerek toplumcu bir tutum sergiler. Bireyi toplumdan bağımsız olarak düşünmeyen bu anlayışa göre bireyin kimliğini inşa eden başta aile olmak üzere aracı kurumlar, gelenekler ve toplumdur (Şeyhanlıoğlu, 2011: 96). Bu nedenle muhafazakârlık Dunn ve Woodard tarafından “toplumsal bireycilik” olarak nitelendirilmiştir (Dunn ve Woodard, 1996: 42). Muhafazakârlık bireyin aklını sınırlı ve kusurlu olarak gördüğünden bireysel özgürlüğün savunucusu da değildir. Aksine aileden cemaate, geleneksel kurumlardan

mesleki kurumlara kadar tüm aracı kurumlar bireysel hakların elde edilebilmesi ve korunabilmesi bakımından önemlidir ve toplumsal refahın sağlanması için bu kurumların varlığını idame ettirmesi gerekliliği anahtar bir role sahiptir (Bottomore ve Nisbet, 1990: 105).

Neomuhafazakârlık da kökleri tarihsel bilgi ve ahlakın üstünlüğüne dayanan istikrarlı bir toplumsal düzenin savunucusudur. Bu ideolojinin iç politik temelinde ulusal eğitim programı, daha yüksek standartlara geri dönüş, Batı geleneğinin yeniden canlanması, vatansızlık, otorite, kanun ve düzen bulunmaktadır. Ekonomide minimal, siyasi alanda güçlü, eğitim ve sosyal alanda “ulusal” olanı koruyarak ötekileşmeden kaçınan bir devletin savunucusu olan neomuhafazakârlık refah devleti uygulamalarına karşı eleştireldir (Apple, 2000: 67-68; Duman, 2017: 29). Ayrıca çok dinli ve çok kültürlü toplumların varlığına istikrarsız ve çatışma oluşumuna meyilli olmaları nedeniyle kaygıyla yaklaşmaktadır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) gibi etkisi giderek artan ulus üstü kuruluşlara karşı tutumları şüphecidir (Heywood, 2017: 56).

Neomuhafazakârlar dış politikada kendilerini düşünce okullarından, realistlerden ve liberallerden ayıran bir dizi ortak prensibi paylaşır. İlki ABD'nin dünyada aktif bir rol oynaması gerektiğine duyulan inançtır. ABD izolasyonizmine ya da dünyadaki ABD varlığının azalmasına karşı çıkar. İkinci olarak ABD'nin dünyanın tek süper gücü statüsünü koruma gerekliliğidir. Buna göre dünyayı özgürleştirmek ve demokratikleştirmek amacıyla olan ABD önderliğindeki tek kutuplu sistem hem ABD ve dünya güvenliğini hem de küresel barışı sağlayan ana faktör olduğundan bu sistem mümkün olduğu kadar uzun süre korunmalıdır. Dünya barış ve güvenliğini sağlayacak tek aktör ABD olduğundan bu ülkenin uluslararası ceza mahkemesi, biyolojik silahların sınırlandırılması gibi anlaşmalara tabi tutulmadan hareket alanının genişletilmesi gerekliliği ise prensiplerin üçüncüsüdür (Vaisse, 2010: 5-7).

Neomuhafazakârlık, dış politikada askeri donanım ve bunu besleyecek geniş bir bütçeyi öngörür. Çünkü ABD üstünlüğünün korunduğu tek kutuplu sistemin sürdürülebilmesi adına askeri güç gerekli bir araçtır. Hukuk, küreselleşme ve devlet dışı aktörler vasıtasıyla savaşın önlenilebileceği temellerine dayanan Kantçı bir anlayışın aksine askeri güç ve devlet aktörlerinin ezici bir role sahip olduğu Hobbesciyan bir görüşe sahiptir. Son prensip ise demokrasidir. Buna göre uluslararası sistemi düzene sokma misyonu atfedilen ABD, kökleri ve kimliği gereği demokratik bir ülke olduğundan dünya rejimlerinde demokrasi, insan hakları ve özgürlük ilkelerinin yürütülmesi hususuna kayıtsız kalmamalıdır. Bu durum illaki bir silahlı müdahaleyi gerekli kılmadığı gibi ABD değerlerinin askeri güç kullanarak yayılmasında ise sakınca görmezler (Vaisse, 2010: 7; Anaz, 2017: 45).

Klasik versiyonları arasında bir dizi önemli konuda paradokslara sahip neoliberalizm ve neomuhafazakârlık, bu tezatlıkları sentezleyerek Yeni Sağ çatısı altında toplanmayı başarmıştır. Bunlardan ilki devletin rolü ile ilgilidir. Klasik liberalizm insan refahının en iyi şekilde

sağlanabilmesi ve güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticareti kapsayan özgür bir piyasanın oluşabilmesi için devlet müdahalesinin sınırlandırılması gerektiğini savunur. Devlete sadece serbest piyasa oluşumu için gerekli koşulları sağlama (askeri, savunma, yasal düzenlemeler vb.) görevi atfeden liberalizme karşılık muhafazakârlık devleti sosyal düzenin sağlayıcı olarak görür (Harvey, 2005: 2; Heywood, 2013: 111). Bu iki tezat bakış açısı neoliberalizmin sosyal ve siyasi alanda devlet müdahalesini, neomuhafazakârlığın ise ekonomik alanda sınırlı bir devleti ılımlı karşılaması ile örtüşme sağlamış ve Yeni Sağa minimal fakat etkin bir devlet anlayışı hâkim olmuştur.

Liberalizm bireyi ekonomik, sosyal ve siyasi nizamın temel faktörü olarak kabul eder. Tolumun bireylerden meydana geldiğini ve dolayısıyla toplum yapısının bireysel davranışlardan hareketle çözümlenebileceğini savunur (Tayyar ve Çetin, 2013: 112). Bu nedenle bireyin potansiyelinin herhangi bir otorite tarafından baskılanmaması anlamına gelen “negatif özgürlük” anlayışına sahiptir (Miller, 2003: 571). Muhafazakârlık ise bireyi doğası gereği birtakım hususlarda yönlendirilmesi gereken bir varlık olarak kabul ettiği için bireysel özgürlük yolundaki engellerin kaldırılmasının sosyal düzenin erozyonuna yol açacağına inanır. Bu nedenle bireyin maruz kalacağı bir takım sınırlandırmaların onun iyileşmesini sağlayacağını savunarak toplumsal çıkarların söz konusu olduğu durumlarda bireysel özgürlüklerin feda edilebileceği toplumcu bir duruş sergiler (Akkaş, 2003: 249; Aughey vd., 1992: 21). Bu da liberteryanizm-otoriteryanizm paradoksunun ortaya çıkmasına neden olur. Fakat neoliberalizmin piyasa işleyişi için bir miktar devlet otoritesini desteklemesi ve bireysel özgürlüğü özgür piyasa koşullarının oluşması için gerekli görmesi, neomuhafazakârlığın serbest piyasalara ılımlı bakışı ile uyumlu bir şekilde birleşmiştir.

Liberal ve muhafazakâr düşüncenin bir diğer paradoksu kapitalizmi algılayış biçimleridir. Liberalizm sanayileşmeyi ilerlemenin temeli, toplumsal mutluluğun kolaylaştırıcısı ve serbest piyasanın işleyişinin önemli bir parçası olarak görür. Buna karşın muhafazakârlık Fransız ve Sanayi Devrimi’ne bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu devrimlerin beraberinde getirdiği popüler demokrasi, teknoloji, laiklik ve benzeri unsurlara da karşıdır. Devrimlerin beraberinde getirdiği düzen ve refahı reddederek katı hiyerarşi ve otoriteye dayanan, endüstriyel devrimler öncesi kendiliğinden oluşmuş toplumsal düzeni tercih ederler. Ayrıca liberalizm toplumun laikleşmesini savunurken muhafazakârlık kutsal olana sadık kalınması taraftarıdır (Nisbet, 1996: 11). Fakat neomuhafazakârlıkla birlikte anti-kapitalist olan muhafazakârlığın doğasının anti sosyalist olarak değişim göstermesi bahsedilen paradoksu ortadan kaldırmıştır.

Neoliberalizm ve neomuhafazakârlığın özünde barındırdıkları zıtlıkları sentezleyerek Yeni Sağ adı altında birleşmiş olmalarının temelinde ortak bir düşmanı paylaşmaları yatmaktadır. Bu düşman, “refah devleti” anlayışıdır. Refah devleti; İkinci Dünya Savaşı sonrasında kapitalist sistemin hâkim olduğu ülkelerde benimsenip, devletin doğrudan müdahalesi ile ekonominin etkin bir biçimde işleyeceğini öngören, toplumsal eşitsizliklerin minimuma indirilmesi amacıyla devlete

birtakım sosyal mükellefiyetler (sağlık, eğitim, yaşlı ve çocuk bakımı vb.) yükleyen siyasi bir yapılanmadır (Baltacı, 2004: 361). Bu anlayış, her iki bileşen tarafından da ekonominin siyasallaşması, kapitalist sistem üzerinde yıkıcı etkilerinin gözlemlenmesi, siyasi iktidar üzerindeki ekonomik yükü arttırarak bütçe açıklarını ve devlet borçlarını desteklemesi, özgürlükleri kısıtlaması ve ekonomik krizlere meyilli olması nedeniyle eleştirilmiştir (Hayek, 2004: 62-63).

Yeni Sağ, refah devleti anlayışının zaman içerisinde çökmeye başlamasıyla güç kazanmıştır. 1970’li yıllara kadar hâkimiyetini sürdüren refah devleti ekonomik, siyasi ve toplumsal alanda hak ve özgürlüklerin gözetilmesi söylemini hayata geçirmede özellikle 1970’li yılların petrol krizleri neticesinde meydana gelen ekonomik bunalımların etkisiyle başarısız olmuştur. Artan enflasyon ve işsizlik oranları, stagflasyon ve düşük üretim gibi sorunlarla mücadele etmek durumunda kalan devletler çözümü refah devleti anlayışının yetersizliğini vurgulayan Yeni Sağ politikalarda aramıştır (Baltacı, 2004: 362). Böylece Yeni Sağ anlayış yükseliş göstermiştir. Uluslararası ortamda yaşanan bir takım gelişmeler neticesinde refah devletine karşı eleştirilerinde haklılığını ortaya koyan Yeni Sağ anlayışın bir diğer başarısı, bir dizi doktrin olarak kalmayıp siyasi bir harekete dönüşerek dünyanın birçok yerinde devlet yöneticiliği statüsüne adaylığını koyan pek çok siyaset insanının destek toplaması ve göreve gelmesinde etkili olmuştur.

Yeni Sağ adı altında toplanan doktrin ve siyasi hareketler birçok eski liberal ve muhafazakâr fikrin canlanmasına neden olsa da eski değerlere dönüşü temsil etmeyip serbest ekonomiyi çağdaş endüstriyel toplumların gelişimine rehberlik edebilecek yeni ütopya haline getirmeyi amaçlayan yenilikçi bir harekettir. ABD, İngiltere, Almanya, Türkiye gibi birçok farklı ülke siyasetinde farklı uygulamış biçimleriyle yer edinerek çeşitli anlamlar kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle bu ülkelerin tümünde genel geçer prensipler doğrultusunda uygulanmayıp içerisinde barındırdığı bileşenlerden hangisinin uygulandığı ülke ve dönemde daha ağır bastığıyla bağlantılı olarak farklı anlamlar kazanmıştır. Örneğin 1970’lerde ırk, cinsiyet, kültür gibi bir dizi argüman ve hareketten bahsetmek için kullanılırken 1980’li yıllarda İngiltere’de ağırlıklı olarak serbest piyasa ekonomik argümanlarını belirtmek için kullanılmıştır (Hayek, 1994: 36).

Yeni Sağ’a yüklenen farklı anlamlar, birçok farklı Yeni Sağ tanımlamasını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca hayata geçirildiği ülkelerde uygulayıcısı ile özdeşleştirilerek ABD’de Reaganizm, İngiltere’de Thatcherizm, Türkiye’de Özalizm gibi farklı kavramlarla ifade edilmiştir. Yine de Yeni Sağ’a kapsayıcı bir tanım yapmak gerekirse “Liberalizm, muhafazakârlık, liberteryanizm, kamu tercihi teorisi gibi farklı düşünce akımlarının, ülke refahını en üst seviyelere taşıyabileceği düşünülen prensiplerini harmanlayarak sosyalizmin etkilerinden kurtulmuş yeni bir düzen inşa etmeyi amaçlayan siyasi bir hareket” olduğunu söylemek mümkündür.

1.2. Yeni Sağ İdeolojinin İngiltere'deki Yankıları

1.2.1. Yeni Sağ İdeolojinin İngiltere'deki Yükselişi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Margaret Thatcher başbakan olarak göreve başlayana dek İngiltere, “consensus politics” (uzlaşma politikaları) olarak nitelendirilen bir politik ideoloji ile yönetilmiştir. İngiltere'nin o dönemdeki iki büyük partisi olan İşçi Partisi ile Muhafazakâr Partinin benimsediği ve otuz yılı aşkın süre devam eden bu uzlaşma dönemi, her iki partinin de mutabakata vardığı iki tema ile karakterize edilmiştir. Bunlar; İngiltere'de 1951 yılı sonrasında toplumdaki özellikle sendikalar gibi kilit gruplarla hükümetleşmeye giderek korporatizme doğru hareket eden bir hükümet tarzı ve her iki partinin de iktidardayken izleyeceği politika çeşitliliğidir. Bu çeşitli politikalar ise temellerini ekonomide istihdam sağlama için önemli sektörlerde devlet kontrolü sağlanması esasını savunan John Keynes ve devletin ekonomik istihdamın yanı sıra vatandaşlara sosyal refah sağlama esasını savunan William Beveridge'den (Beveridge Raporu) almıştır (Pearce ve Steward, 2002: 460).

Devletin refahı, tam istihdam, ulusal eğitim programları, sosyal eşitlik, konut projeleri gibi uygulamaları içeren uzlaşma dönemi politikaları, İşçi Partisi ve Liberal Parti gündemleriyken Muhafazakâr Partinin 1930'lu yıllardaki duruşu ile tutarlı değildir. İngiliz halkı, 1945 yılı seçimlerinde İşçi Partisini ilk defa iktidara getirip Liberal-Muhafazakâr olarak temsil edilen iki büyük partili sistemi, İşçi-Muhafazakâr olarak değiştirerek bahsedilen politikalara duyduğu sempatiyi ortaya koymuştur. Bu nedenle muhafazakârlar, parlamento dışında kalmamak adına kendi inançlarını bu politikalara uyumlu şekilde değiştirmek durumunda kalmışlardır. Her ne kadar İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti entelektüel ortaklar olup benimsenen politikaların temel temaları üzerinde uzlaşmaya varmış olsalar da bu politikalar hususunda tartışmalar, partiler arasındaki ideolojik farklılıklar ve siyasi rekabet devam etmiştir. Dolayısıyla savaş sonrası İngiltere, ideolojik değil pragmatik bir uzlaşma üzerine inşa edilmiştir (Smith, 2015: 66).

İngiliz politika yapıcılarının tarafından 1945 yılı itibariyle uygulanmaya başlanan politikalar başta ekonomi olmak üzere İngiltere'nin içerisinde bulunduğu koşulları iyileştirme konusunda başarılı olamamıştır. Yerel ekonomide süregelen ve rayına oturtulamamış sorunlara 1970'li yıllarda Arap petrol ambargosunun yarattığı global bir kriz eşlik etmiştir. Ortaya çıkan enerji krizi maden, elektrik, demiryolu işçilerinin ücret artış talebi, yüksek enflasyon ve işsizlik oranları, imalat sanayinin düşüşü, sterlinin değer kaybetmesi vb. olumsuz tabloları da beraberinde getirmiştir (Reitan, 2003: 20). Edward Heath, Harold Wilson ve James Callaghan hükümetleri tarafından üstesinden gelinemeyen ekonomik ve politik sorunlar, İngiltere'de uygulanmakta olan politikaların siyasi partiler, halk ve düşünce kuruluşları tarafından sorgulanmasına neden olmuştur.

Edward Heath hükümetinin başarısız geçen iktidar yılları ve 1974 yılında gidilen erken genel seçimleri üst üste iki defa kaybedişi halkın Heath'ı başbakan olarak görmek istemediğini göstermiş (Riddell, 1985: 22), Muhafazakâr Parti içerisinde de birtakım sorunları ve sorgulamaları beraberinde getirmiştir. Bunlar: parti liderinin görevde kalıp kalmayacağı hususunda seçim yapmak, parti birliğini yeniden sağlayarak parti politikaları üzerinde uzlaşmaya varılmasını sağlamak, sendikalarla mücadelede başarılı olabileceği hususunda halkı ikna ederek seçmenlerin güvenini yeniden kazanmak ve kendisine bir sonraki seçimleri kazandıracak ve uygulamada problem yaratmayacak politik stratejiler geliştirmek olmuştur (Butler ve Kavanagh, 1980: 60). Muhafazakâr Parti içerisinde ortaya çıkan ve çözülmesi planlanan bu sorunlar, partinin değişim ihtiyacı içerisinde olduğunun göstermiştir.

Muhafazakâr Parti lideri Edward Heath, tekrar lider seçilmek umuduyla 1975 yılında liderlik seçimi için çağrıda bulunduğu kendisine açıkça meydan okuyan tek isim Margaret Thatcher olmuştur. Fakat Thatcher, cinsiyeti ve siyasi profili gereği geleneksel muhafazakâr liderlerle uyuşmadığından liderlik seçimleri ile ilgili ortak algı, Heath'ın karşısında güçlü bir alternatif aday bulunmadığından göreve devam edeceği yönünde olmuştur. 4 Şubat 1975 tarihli ilk oylamada Thatcher 130, Heath 119 oy alınca Heath istifa ettiğini açıklamış ve ikinci turda Thatcher'a William Whitelaw, James Prior, Sir Geoffrey Howe, John Peyton eşlik etmiştir. 11 Şubat 1975 tarihli ikinci tur oylamada Thatcher, oy sayısı bakımından kendisine en yakın rakibi William Whitelaw'dan 67 fazla oy alarak toplamda 146 oy ile hem Muhafazakâr Parti hem de İngiltere'nin ilk kadın siyasi parti lideri olmuştur (Wickham-Jones, 1997: 75).

Edward Heath'ın hem Muhafazakâr Parti liderliği hem de başbakanlık yılları partide lider değişimi isteği uyandırarak aslında bir sonraki muhtemel adaya avantaj sağlamıştır. Fakat yine de Thatcher, çoğu muhafazakâr milletvekili tarafından potansiyel bir parti lideri olarak görülmemiştir. Bu nedenle Thatcher'ın liderlik kampanyasını yürüten Airey Neave onu güvenilir bir lider olarak lanse etmeye çalışırken aynı zamanda Heath karşıtı milletvekillerini Heath'ı devirmek için Margaret Thatcher'ı desteklemeleri gerektiği konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Böylece gerek Heath'ı görevden uzaklaştırmak gerekse ikinci tur oylamada başka adayları da liderlik yarışına katılmaları için teşvik etmek isteyen milletvekilleri Thatcher lehine oy kullanmışlardır. Thatcher'a oy kazandıran bir diğer unsur ise politikalarını sağ ya da sol değil, orta sınıf değerler üzerinden ifade etmesi olmuştur (Young, 1990: 199; Jesse, 1996: 190-196).

Margaret Thatcher birinci tur oylamayı başarılı seçim kampanyalarının yanısıra ağırlıklı olarak parti içerisindeki Heath karşıtı kitle sayesinde kazanmıştır. Fakat birinci turun ardından Heath istifasını sunmuş ve Thatcher dört farklı adaya karşı mücadelesini sürdürmüştür. Dolayısıyla Heath karşıtı kitlenin Thatcher dışında dört alternatifini vardır ve bu nedenle Thatcher'ın ikinci tur oylamadan başarılı çıkma ihtimalinin az olduğu düşünülmüştür. Bu noktada muhafazakârların geniş kapsamlı değişim istedikleri gerçeği ortaya çıkmıştır. Thatcher'ın oy sayısı bakımından

kendisine en yakın rakibi olan Whitelaw'ın politik görüşünün Heath ile oldukça yakın olması, değişim söylemlerinde bulunan Thatcher'ın elini güçlendirmiştir (Wickham-Jones, 1997: 83-84). Sonuç olarak oylamanın ikinci turu yalnızca kişisel olarak Heath'ın değil politikalarının da desteklenmediğini ortaya çıkarmıştır.

Lider sorununun çözümünün ardından Muhafazakar Parti, İngiliz siyasetine yeniden hakim olabilmek için yeni stratejilere ve özgüvene ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle Thatcher, seçmenin yeniden güvenini kazanmak ve yeni bir hükümet programı geliştirmek için çalışmalara başlamıştır. Bunu yaparken temel olarak mevcut ekonomi politikalarından farklı bir ekonomik strateji ve devletin yeniden inşası için politik bir strateji geliştirme araçlarını kullanmıştır. Thatcher'ın programı Muhafazakâr Parti programı olarak genel bir kabul görmemiştir. Fakat İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası siyasi ve ekonomik yapısını yok etmeyi amaçlayanları ortak bir paydada buluşturmuştur (Powell, 1994: 92-96). Böylece eski ve yeni Muhafazakâr Parti arasındaki sınırlar çizilmeye başlanmıştır.

Thatcher, Muhafazakâr Partinin Yeni Sağ politikalara doğru evriliminin temsilcisidir. Politikalarını belirlerken hükümetin ekonomiye müdahale etmesini zararlı bulan F.A Hayek ve enflasyonun ekonomik temel sorunları tetiklediğini, para arzının sabit tutulmasını, ekonomik düzenlemelerin piyasa güçleri tarafından yapılmasını, devletin borçlanma ve harcamalarını azaltmasını savunan Milton Friedman'dan etkilenmiştir (Cannadine, 2017: 21). Thatcher'ın politikaları 1974 yılında Politika Araştırmaları Merkezi'ni birlikte kurduğu ve Talerhad Michael Wolffu Muhafazakâr Araştırma Departmanı başkanı olarak görevinden alarak politika ve araştırma koordinesi görevini devrettiği Sir Keith Joseph tarafından desteklenmiştir. Hem Sir Joseph hem de Thatcher Keynesyen ekonomik yönetimin Yeni Sağ eleştirisi ile özdeşleşmiş olsalar da ilk isim yeni bir politika rejimi lehine entelektüel argümanları tartışırken ikincisinin hedefi esas olarak enflasyon oranlarının düşürülmesi olmuştur (Powell, 1994: 99-100).

Thatcher'ın eski dünya gücü İngiltere'nin canlanmasını sağlayacak reçetesi temel olarak hükümetin ekonomiye müdahalesi yerine piyasa güçlerine güvenmeyi, devletin sağladığı refah yerine bireysel refahın sağlanması, İngiltere'nin sosyalizmin etkilerinden kurtarılması, korporatif ekonomik yönetim tarzının sonlandırılması, monetarizmin benimsenmesi, serbest piyasaların işleyişini tehdit eden kurumların ortadan kaldırılması, kamu harcamalarının sınırlandırılması, vergi oranlarının düşürülmesi, sendikaların gücünün sınırlandırılması olarak belirlenmiştir. Böylece İngiltere'yi "Avrupa'nın Hasta Adamı" haline getirdiğini ve dünya güçlerinin gerisinde bıraktığını düşündüğü tüm politikalara, yani savaş sonrası uzlaşma dönemine karşı başlatılan radikal bir ayrımın öncüsü olmuştur (Thatcher, 1993: 4-5),

Muhafazakâr Parti, Thatcher liderliğinde yürüttüğü muhalefetle yavaş yavaş seçmenin güvenini kazanmaya başlarken İşçi Partisi Edward Heath hükümetinde olduğu gibi ticari

sendikaların yüksek maaş talepleri, işçi grevleri, fiyatlar ve ücretler üzerindeki artış, işsizlik, enflasyon ve benzeri sorunlarla mücadelede seçmeni ikna edecek başarılar yakalayamayarak güç kaybetmeye başlamıştır. İşçi Partisini en çok yaralayan 1978 yılında seçimleri tekrarlamayıp bir sonraki baharı beklemesi olmuştur. “Hoşnutsuzluk Kışı” olarak adlandırılan bu süre zarfında özel ve kamu sektörü çalışanları grevleri art arda gelmiş, ülke haftalarca çöplerin toplanmaması, ambulansların çalışmaması, benzin istasyonlarının kapatılması gibi tablolarla karşı karşıya kalmıştır (Cannadine, 2017: 25-26). Dolayısıyla muhalefet, başarısız hükümet politikalarından destek alarak iktidar olma yolunda elini güçlendirmiştir.

Mayıs 1979 seçimleri için Muhafazakâr Parti manifestosu genel olarak; enflasyonu kontrol ederek ve sendika hareketinin hak ve görevleri arasında adil bir denge kurarak ekonomi ve sosyal yaşamı iyileştirmek, teşvikleri arttırarak girişimcileri cesaretlendirmek, parlamento ve hukukun üstünlüğünü savunmak, insanların ev sahibi olmalarına yardımcı olarak, çocuklarının eğitim standartlarını yükselterek ve refah hizmetlerini yaşlıların, hastaların, engellilerin ve gerçek ihtiyaç sahibi kişilerin etkin desteğine odaklayarak aile hayatını desteklemek, İngiltere'nin savunmasını güçlendirmek ve giderek daha tehditkâr bir hale gelen dünyada çıkarlarını korumak için müttefiklerle birlikte çalışmak temelleri üzerine oturtulmuştur. Thatcher döneminin en önemli uygulamalarından olan özelleştirme politikalarından ise neredeyse hiç bahsedilmemiştir (Blundell, 2008: 90-91). Yeni bir liderlik ve yeni bir başlangıç teklifiyle İngiliz seçmenlerden destek talep eden Thatcher, 3 Mayıs 1979 genel seçimleri sonucunda halkın %43.9'unun desteğiyle Avam Kamarası'ndaki 636 sandalyenin 339'unu partisine kazandırarak (Yargıcı, 1979a: 9) İngiltere ve Avrupa'nın ilk kadın başbakanı olmuştur.

1.2.2. Yeni Sağ'ın İngiltere Ulusal/Uluslararası Politikalarına Yansıması: Thatcherizm

Margaret Thatcher, “-izm” eki ile ismi türetilen ilk İngiliz başbakandır (Wittlinger, 2002: 20). Genellikle ideoloji, teori, fikir akımı vb. olguları tanımlamak için kullanılan bu yapım eki ile türetilen Thatcherizm ifadesinin ise genel geçer bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun nedeni kavramın kullanılmasının doğruluğu, ortaya çıkış nedeni, özgünlüğü, başarısı, muhafazakâr değerlerle ilişkisi, ideolojik ya da pragmatik oluşu, hedefleri, etkilendiği faktörler, etkili olduğu alanlar vb. onlarca konu üzerinde tartışılırken Thatcherizmin tanımlanmasında hangi faktör ya da faktörlerin esas alınması gerektiğinin belirlenememesidir. Dolayısıyla akademik literatürde pek çok tartışmanın merkezinde yer alan bu ifade tanımlanması zor ve karmaşıktır. Bu başlıkta Thatcherizm bir liderlik tarzı olarak ele alınacak olup Thatcher'ın 1990 yılında başbakanlık görevinden istifa edinceye dek hayata geçirdiği ulusal ve uluslararası politikalara değinilecektir.

Thatcher hükümeti, tarihi süreçte İngiliz hükümetleri zor durumda bırakan tüm meseleleri göz önünde bulundurup ülke ekonomisini rayına oturtmak gerekliliğini öncelikli hedef olarak belirleyerek bu konu üzerine yoğunlaşmıştır. Önceki hükümetten devraldığı kronik enflasyon,

işsizlik, düşük verimlilik olarak sıralanabilecek temel ekonomik sorunların kaynağını parasal ve mali kontrol eksikliği, güçlü sendika, devletin ekonomiye müdahalesi ve vergilendirme olarak tespit eden Thatcher, bahsedilen sorunları neoliberal ekonomi politikaları çerçevesinde çözmeye çalışmıştır (Matthews ve Minford, 1987:59). Buna göre ekonomi politikalarının iki temel hedefi vardır bunlar: para ve maliye politikaları vasıtasıyla enflasyonun düşürülmesi, devletin ekonomiye müdahalesini sınırlandırarak serbest piyasa oluşumunun sağlanması ve böylece üretimde verimliliğin artırılmasıdır (TC Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü [TCBHDTMEADGM], 1985:3).

Thatcher'ın ekonomi anlayışına göre diğer ekonomik sorunları körüklemesi nedeniyle İngiltere ekonomisinin temel sorunu olan enflasyon mali değil parasal bir problemdir. Bu nedenle enflasyon sorununun gelir politikaları vasıtasıyla çözüme kavuşturulabileceğini varsayan Keynesyen politika yerine vergi indirimi, sıkı para politikası, kamu harcamalarının azaltılması, sendikaların gücünün kırılması, özelleştirme gibi radikal politikalar uygulamaya koymuştur (Pratten, 1987: 74-75; Jones vd., 1991: 133). 1979 yılına kadar İngiltere'de devlet gelirini azaltıp enflasyon ve durgunluğu arttıracığı düşüncesiyle vergi indiriminden kaçınılarak yüksek vergiler uygulanmıştır. Fakat Thatcher hükümeti yüksek vergilerin kayıt dışı ekonomiye yönelimi arttıracığı düşüncesiyle en düşük gelir vergisi oranını %83'ten %60'a, ortalama oranı ise %33'ten %30'a düşürmüştür. Buna karşılık Katma Değer Vergileri (KDV) ise %8'den %15'e çıkarılmıştır (Backhouse, 2002: 319). Böylece gelir vergilerinin azaltılmasıyla ortaya çıkan açık, tüketim vergileri yoluyla kişilerin gelir düzeyine bakılmaksızın kapatılmaya çalışılmış, yüksek gelirli kesimin yükü hafiflerken orta ve düşük gelirli kesim olumsuz etkilenmiştir.

Kamu sektörü harcamalarının kısıtlanması uygulaması enflasyon oranlarını azaltmanın yanı sıra özel sektörün kamu sektörü karşısında ezilmesini önleme, özel sektörü güçlü kılma ve verimliliği artırma amacı taşımıştır. Savunma ve hukuk düzeni için daha fazla kaynak harcanmış, sağlık hizmetleri alanında kesinti uygulanmamış ve bu alanlar dışında kalan tüm kamu harcamalarında kesintiye gidilmiştir (Thatcher, 1993: 40-42). Özellikle yerel yönetimler verimsiz, yozlaşmış ve maliyetli oldukları ve enflasyonla mücadelede engel teşkil ettikleri gerekçesiyle kesintilerden en fazla etkilenen kamu sektörü olmuştur. Kamu harcamalarında indirim uygulaması ilk yıllarda olumlu sonuçlar vermese de 1989 yılında kamu harcamalarının Gayrisafi Milli Hasıla'ya oranının %43'ten (1978) % 37.6'ya düşmesini sağlamıştır ki bu oran son 13 yılın en düşük oranıdır (Güngör, 2017: 13).

Kamu harcamalarının azaltılması politikasının en önemli uygulaması belediye konutlarının satışa çıkarılışı olmuştur. 1980 Konut Kanunu ile belediye evlerinde ikamet edenlere bu evleri piyasa değerinin çok altında bir fiyatla ve uygun şartlarda satın alma imkânı tanınmıştır. 1990 yılı sonuna kadar satışının gerçekleştirilmesi arzu edilen belediye konutları büyük oranda satılarak konut harcamaları %42'den % 18 'e düşürülmüş, bir sonraki seçim için destek sağlanmış ve hazine

için önemli gelir kaynağı oluşturulmuştur. Fakat hükümet tarafından ev sahipliğine yapılan bu vurgu, emlak fiyatlarının yükselmesi, kredi patlaması, tüketici harcamaların artması ile birlikte enflasyonist bir etkiyi de beraberinde getirmiş ve Thatcher hükümetinin ekonomi stratejisini zayıflatmıştır (Marsh ve Rhodes, 1992: 35-36),

İngiliz hükümetlerin 1979 yılı öncesi tecrübelerinden hareketle sendikaların gücünün kırılması gerekliliği önemle üzerinde durulan bir diğer mesele olmuştur. Thatcher yönetimi altında sendika reformu programının ana temasını üst düzey sendika yetkililerinin beş yılda bir seçim yoluyla belirlenmesi ve endüstriyel bir eylem gerçekleştirilmeden önce gizli bir oylamanın yapılması oluşturmuştur. Bunun nedeni sendika işçilerinin politik ve endüstriyel çatışmalara işlerini kaybetme korkusu nedeniyle sendika liderlerinden daha mesafeli yaklaşacakları ve sendika yetkililerinin gizli oylama yoluyla seçiminin daha makul ve işçileri daha iyi temsil edebilecek liderlerin ortaya çıkmasına vesile olacağı öngörüsüdür. Böylece bahsedilen uygulamalar sendikaların demokratikleştirilmesi adı altında hükümetlere zarar veren endüstriyel eylemlerde önemli düşüşlerin yaşanması hedefine hizmet etmiştir (Dorey, 2008: 9).

Thatcher hükümeti, sendika işçilerinin kendilerini kişisel amaçları için manipüle eden liderleri olmadan hükümeti sarsacak eylemlerde bulunamayacaklarını öngörmüştür. Bu nedenle Yeni Sağ liberal eğilimin bireycilik ilkesi vurgusuyla sendika işçilerinin sendika kurum ve organlarından daha fazla hak sahibi olması yolunda adımlar atılmıştır. Ayrıca bu yolla özgürleşen işçilerin Muhafazakâr Partiyi sendikalara yönelik politikalarında desteklemeleri ve bir sonraki seçimlerde Thatcher lehine oy kullanmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Buna paralel olarak 1988 yılında sendika üyesi olmayan işçilerin işten çıkarılması, 1990 yılında ise işverenlerin sendika üyesi olmayan işçilerin iş başvurusunu reddetmesinin yasadışı hale getirilmesi sendikal gücün zayıflatılması hususunda önem teşkil etmiştir (Dorey, 2008: 10).

Thatcher yönetiminin en önemli ve en çok yankı uyandıran uygulaması olan özelleştirme İngiltere’de henüz denenmemiş bir uygulama olması, kötü ekonomik koşullar ve ilk yıllarda başarılı özelleştirmelerin yapılamayacağını düşünülmesi nedeniyle Thatcher’ın 1979 seçim söylemlerinde temkinli biçimde bahsettiği bir konu olmuştur (Thatcher, 1993: 451-452). Özelleştirme yoluyla hükümetin sanayiye katılımını azaltmak, hem özel şirketlerde hem de kamu sektörünün geri kalan kesimlerinde verimliliği arttırmak, kamu borçlanması gereksinimini azaltmak, sendikaları zayıflatarak kamu sektörü ücret pazarlığında sorunları hafifletmek, hisse sahipliğini genişletmek, çalışanları hisse sahibi olmak için teşvik etmek ve politik avantaj elde etmek hedeflenirken bu politika aşamalı olarak varlık satışlarından kamu hizmetlerinin özelleştirilmesine kadar çeşitli formlarda uygulamaya koyulmuştur (Marsh, 1991: 459-480).

Birinci Thatcher yönetimi döneminde (1979-1983), özelleştirme denenmeye başlanmış ve bu nedenle daha küçük çaplı özelleştirmeler hayata geçirilmiştir. Özelleştirmenin ilk adımında GSMH

içindeki payı %10.5 civarında olan ve yıllık yatırımların 1/7'sini yapmakta olan kamu kuruluşları belirli bir program dahilinde satışa sunulularak kamu mülkiyetinin azaltılması girişimi uygulanmaya başlanmıştır (TC. Londra Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Müşavirliği [TCLBETM], 1987:8). İlk özelleştirmeler British Petroleum gibi hükümetin hisseye sahip olduğu ancak devlet sektörünün bir parçası olarak muamele görmeyen şirketlerin hisselerinin portföy satışlarını oluşturmuştur. Toplamda yirmi beş girişime uygulanan bu politikalar sonucunda ortalama 0.5 milyon sterlin gelir elde edilmiştir (Burton, 1987: 24). Uygulamanın olumlu çıktıları İngiliz hükümetini ikinci yönetim döneminde özelleştirme eylemlerine hızla devam etmeye sevk etmiştir.

İkinci Thatcher yönetimi döneminde (1983-1987), özelleştirme girişimleri temel kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini de içerecek biçimde genişletilmiştir. Daha önceki özelleştirmeler zaten rekabetçi bir pazarın bulunduğu imalat sanayisine yönelikken telefon ve gaz gibi temel ihtiyaçları içeren kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi halkın tepkisini çekmiştir. Fakat Thatcher hükümeti kamu hizmetlerini özelleştirmenin onları geliştirmek ve modernize etmek adına önemli bir yöntem olduğunu savunarak uygulamalarına devam etmiş ve 1984 yılında, o güne kadarki en büyük hisse teklifi olan British Telecom'un satışını gerçekleştirmiştir. British Telecom'un satışından elde edilen net 3693 milyon sterlin gelirle hazineye önemli bir katkı sağlanmıştır (TCLBETM, 1987: 9),

British Telecom'un 1984 yılında başarılı bir şekilde özelleştirilmesi, daha büyük bir özelleştirme girişimi olan ve II. Dünya Savaşı sonrasında kamulaştırılarak Thatcher yönetimine dek İngiliz endüstrisinin tekeli konumunu koruyan British Gas'ın 1986 yılında özelleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Bahsedilen özelleştirme girişimi ile 7.75 milyar sterlin daha hazinede yerini bulurken British Airways (1986), Sealink (1984), The British Airports Authority (1986), The National Bus Company (1986), British Steel (1987) ve British Leyland (1987) ikinci Thatcher yönetimi döneminin diğer önemli özelleştirmeleri olmuştur. Bu dönem sonunda devlete ait kuruluşların %40'ı özel kesime devredilmiştir. 18 yaşından büyük nüfusun %15'i en az bir şirketin hisse senedine sahip olmuş ve ülke nüfusunun yaklaşık 3.5 milyonu, çalıştığı kuruluşun hisse senetlerini elinde bulundurmıştır (Wolfe, 1991: 248; TCLBETM, 1987: 8-9).

Thatcher yönetimi, üçüncü ve son iktidar dönemine (1987-1990) kamu kurumlarında reform yapma konusunda daha emin adımlar atmış ve kamu sektöründe kalan çoğu faaliyet türünü özelleştirmeyi içeren üçüncü bir aşama başlatmıştır. Hükümetin zaten özelleştirilmiş şirketlerde kalan hisseleri ve hala kamu sektöründe bulunan kurumların (örneğin; su (1989), elektrik (1990)) özelleştirilmesine devam edilmiştir. Ayrıca eğitim, sağlık, hukuk gibi diğer politika alanları için de sınırlı özelleştirme önerilmiştir (Wolfe, 1991: 249). Milli endüstrilerin özelleştirilmesi kimi kesimlerce aile gümüşünü satmak olarak eleştirilerek reddedilse de uzun vadede Thatcher'a ekonomik hedeflerine ulaşma, siyasi popülaritesini arttırma, İngiliz sosyalizmini sona erdirme gibi hususlarda önemli bir yardımcı olmuştur (Blundell, 2008: 106). Sonuç olarak Margaret Thatcher

döneminde İngiltere, on bir yıl boyunca özelleştirme politikalarının denendiği bir laboratuvar görevi görmüş ve neticede 75 milyon dolarlık hazine geliriyle hem Thatcher sonrasında iktidara gelen hükümetlere hem de dünya hükümetlerine ilham kaynağı olmuştur.

Savaş sonrası uzlaşma döneminde Muhafazakâr Parti yoksulluk, sağlık ve eğitim sistemlerini ele alarak bu alanlarda ilerici sosyal politikaların uygulanmasını taahhüt etmiştir. Toplumda zengin ve yoksul kesimin varlığını reddederek eşitlik ilkesine dayalı sosyal bir yeniden yapılanma sürecine destek vermiştir. Bu kapsamda muhafazakâr hükümetlerce sağlık, refah ve sosyal politika harcamaları artırılmış ve tam istihdam sağlanmaya çalışılmıştır. Edward Heath yönetimi altında da kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi, yaşlı ve hastalar için bakım standartlarının yükseltilmesi, yoksulluk ve sefaletin ortadan kaldırılması söylemlerini içeren taahhütlere devam edilmiş bu uygulamaların hayata geçirilebilmesi için bütçe artırımının sağlanması hususunda Heath hükümetinde eğitim bakanı olarak görev alan Thatcher da destek sağlamıştır (Pierson, 1996: 202). Fakat Thatcher hükümetiyle birlikte refah devletinin sosyal uygulamaları devlete bindirdiği yük nedeniyle endişe ile karşılanmaya başlanmıştır.

Refah devletinin sosyal alanlardaki etkisi ilk iki Thatcher yönetiminin daha az üzerinde durduğu bir mesele olurken asıl reformist uygulamalar üçüncü yönetim döneminde gerçekleştirilmiştir. Sosyal Güvenlik Kanunu (1986), Eğitim Reformu Yasası (1988), Ulusal Sağlık ve Toplumsal Bakım Yasası (1990) bahsedilen uygulamalara yönelik önemli gelişmeler olmuştur. Eğitim Reformu Yasasının temel hedefini, doğrudan merkezi hükümet tarafından finanse edilen, kendi seçim kriterlerini uygulayan ve öğrenciler için diğer okullarla rekabet eden, müfredatın merkezi hükümet tarafından belirlendiği okullar sistemi kurmak oluşturmuştur (Pierson, 1996: 208). Böylece merkezi hükümetin eğitim harcamalarını kontrol edebileceği ve artan rekabet ile okulların daha verimli bir eğitim sistemi uygulamak zorunda kalacağı yeni bir dönemin ilk adımları atılmıştır.

İngiltere’de İkinci Dünya Savaşı’ndan önce yalnızca zenginlerin faydalanabildiği bir sağlık sistemi mevcutken 1948 yılında Ulusal Sağlık Sistemi’nin kurulmasıyla merkezi vergiler yoluyla finanse edilen ve tüm halkın faydalanabileceği bir sağlık sisteminin temelleri atılmaya başlanmıştır. Eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin temel kamu hizmeti olarak sunulması gerektiğini öne süren Baveridge Raporu’ndan temelini alan bu anlayış Thatcher hükümeti ile birlikte piyasa güçlerinin tehditleriyle karşı karşıya kalmıştır. Üçüncü görev dönemi sonlarında sağlık hizmetleri hususunda da reformlar yapmak için girişimlerde bulunan Thatcher yönetiminin hedefi Ulusal Sağlık Sistemi’nin merkezi yapısını bozmadan piyasa güçlerini sisteme dahil etmek olmuştur (Eke ve Kişi, 2019: 2691-2694).

Thatcher yönetimi yıllarında sosyal güvenlik alanında da önemli değişikliklere imza atılmıştır. Bunun nedeni Thatcher’ın sosyal yardımlara bireyi tembelleştirdiği ve düşük ücretli

işlerde çalışma gereksinimini yok ettiği gerekçesiyle temkinli yaklaşmasıdır. Bahsedilen nedenden dolayı işsizlik maaşı ya da gelir desteği almaktan ziyade düşük ücretli işlerde çalışmayı cazip hale getirerek hem işsizlik oranını düşürmeyi hem de kamu harcamalarını azaltmayı hedeflemiştir. Örneğin; emekli maaşları hesaplanırken kişinin kazancının baz alındığı sistemi fiyatlar üzerinden maaşların belirlendiği bir sisteme dönüştürerek emekli maaşlarının düşmesine sebebiyet vermiştir (Arestis ve Sawyer, 2014: 337; Pierson, 1996: 215). Diğer bir ifadeyle refah devleti anlayışının önemli üç kolu eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarında reformist uygulamalar hayata geçirilerek yalnızca ekonomik değil sosyal anlamda da refah devletinin izleri yok edilmeye çalışılmıştır.

Thatcher'ın ulusal politika programının yanısıra uluslararası ilişkiler yaklaşımı da yankı uyandırmıştır. Eski dünya gücü İngiltere'yi tekrar uluslararası arenada etkin bir güç kılabilmek adına aktif bir dış politika benimseyen Thatcher, 19 Ocak 1976 tarihli Kensington konuşmasında da belirttiği gibi dış politik hedeflere ulaşmak için bir takım ilkeler doğrultusunda hareket etmiştir (Speech at Kensington Town Hall, (1976) <https://www.margaretthatcher.org/document/102939>). Bunlardan ilki ülke vatandaşlarının dış tehditlerden korunması ve ülke güvenliğinin sağlanması olmuştur. Bu nedenle kamu harcamalarında kesinti uygulanırken silahlı kuvvetlere yönelik harcamalar arttırılmıştır. Dış politika karar alma sürecinde kendisine yol gösterecek ilkelerden ilkinin askeri güvenlik olduğunu “Potansiyel düşmanlarımız olduğu sürece barışın yalnızca güçle sağlanabileceğini kabul etmeliyiz” sözleriyle vurgulamıştır (Speech to Les Grandes Conférences Catholiques (1978), <https://www.margaretthatcher.org/document/103720>).

Ülkelerin ulusal sınırlarını güvence altına alabilmesinin yolu olarak silahlanma yarışına ayak uydurulması gerektiği Thatcher'ın bir başka önemli dış politik ilkesi olmuştur. Bu nedenle İngiltere ve Batı savunma sistemlerinin geliştirilmesi konusuna önem vererek Kuzey Atlantik örgütü (NATO) ülkelerine yeni güçlü silahlar üretmeleri konusunda çağrıda bulunmuştur (Speech at Kensington Town Hall, (1976) <https://www.margaretthatcher.org/document/102939>). Bu doğrultuda İngiltere'nin ulusal savunma sistemlerini geliştirmesi hususunda önemli bir adım atarak 1963 yılında ABD'den satın alınan Polaris Denizaltı Balistik Füze Sistemlerinin güncel ABD teknolojisi Trident D5 ile değiştirilmesine öncülük etmiştir (Doyle, 2017: 478-479). Ayrıca uluslararası ortamın potansiyel tehdidine karşı Ortadoğu'nun güçlenmesi amacıyla önemli silah satışları gerçekleştirmiş ve ABD'yi de bu hususta teşvik etmiştir (Phythian, 1997: 271-300).

Margaret Thatcher nükleer caydırıcılığa sahip Batının avantajlı statüsünü koruduğu askeri ittifak sisteminin sürdürülmesi gerekliliğini savunmuştur. Bu nedenle 23 Mart 1983 tarihinde Ronald Reagan tarafından tanıtılan ve basın tarafından “Yıldız Savaşları projesi” olarak nitelendirilen Stratejik Savunma Girişimi (SDI) vasıtasıyla iki kutuplu sistemin sonlandırılması girişimine karşı çıkmıştır (Cooper, 2016: 385). ABD'nin her bakımdan uluslararası sistemin hegemonik gücü olması gerektiğini savunan Thatcher'ın bu girişimi endişe verici bulmasının

temelde iki nedeni vardır. Bunlardan ilki SDI'nin ABD'yi herhangi bir nükleer saldırıya karşı dayanıklı hale getirirken Avrupa'nın yetersiz finansmanı ile güvenlik problemleri yaşamaya devam edecek olması ikincisi ise güvenlik zafiyeti olmayan bir ABD'nin NATO'ya yüklü miktarda harcama yapmayı sürdürmeme ihtimalini ortaya çıkarmasıdır (Evans, 2004: 96).

Anglo-Amerikan ittifakın sürekliliği Thatcher'ın dış politik yaklaşımının bir diğer unsuru olmuş ve Thatcher, görev süresi boyunca bu ittifakın özel karakterine vurgu yapmıştır. Henüz başbakanlık mevkiine gelmeden önce ABD'ye pek çok kez ziyaret gerçekleştirerek önemli devlet insanlarıyla tanışma fırsatı bulan Thatcher, özellikle bahsedilen yıllarda tanıştığı ve 5 Kasım 1980 tarihinde 40. ABD başkanı olarak göreve başlayan Ronald Reagan ile geliştirdiği siyasi ve kişisel dostlukla Anglo-Amerikan ilişkileri üst seviyelere taşımıştır. Reagan ile farklı birçok dünya görüşüne sahip olsalar da her ikisinin de yeni sağ politikalar benimsemiş olması, Sovyet militarizm ve genişlemesinin önlenmesi gerektiğini düşünmeleri gibi ortak iç-dış politika değerleri iki ülke yakınlaşmasını sağlayan önemli yapı taşları olmuştur (Hutchinson, 2008: 20).

Thatcher-Reagan arasında kurulan bu muhafazakâr yakınlık Anglo-Amerikan ilişkilerde alışılmış bir durum değildir. Thatcher göreve gelene dek Muhafazakârların ABD yanlısı bir duruş sergilediği genellikle görülmezken birçok muhafazakâr İngiliz siyaset insanı ABD siyasi kültüründen ve kaba popülizminden duydukları hoşnutsuzlukları dile getirmiştir. Thatcher'dan bir önceki Muhafazakâr Parti lideri Edward Heath yönetimi döneminde de ABD ile ilişkiler düşük seviyede seyretmiştir (Sandbrook, 2008: 178). ABD sağ hükümetleri destekleme eğiliminde olduğundan muhafazakârlarla daha parlak ilişkilerin geliştirilmesi daha muhtemel görülür. Fakat İşçi Partisi'nin aşırı sol politikalar uygulamayıp ABD yanlısı çizgiden sapmaması bu durumun İngiltere için istisna oluşturmasına neden olmuştur (Sirmen, 1979: 3).

Thatcher yönetiminin ekonomik, siyasi, askeri vb. her alanda ABD gücünü yanında hissetme arzusu Falkland Savaşı'nın kazanılması gibi pek çok hususta Thatcher'a yardımcı olmuş olsa da zaman zaman politik kariyerini tehlikeye sokacak fedakârlıklar yapmasını da gerekli kılmıştır. Bu hususta verilebilecek en önemli örnek ABD'nin 1986 yılında Libya'yı bombalamak üzere harekete geçecek F1-11 uçaklarını İngiliz üslerinden havalandırmak istemesi ve Thatcher tarafından bu isteğin kabul edilmesidir. İngiliz tarihinde bir ilk olan ve Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarını zedeleyeceği gerekçesiyle İngiltere Dış İlişkiler Ofisinin karşı çıktığı bu taviz, Thatcher'ın ABD ile ilişkilerinde bağımsız bir tavır izleyememesi dolayısıyla ciddi eleştirilere maruz kalmasına sebebiyet vermiştir (Aitken, 2013: 470-472; Evans, 2004: 95). Ayrıca ABD'nin Thatcher'ın bilgisi dışında Commonwealth üyesi Grenada'ya askeri müdahalede bulunması Anglo-Amerikan dostluğun sorgulanmasına ve Thatcher'ın politik kariyerinin ABD çıkarları uğruna bir kez daha zedelenmesine yol açmıştır.

Thatcher'ın ABD ile yürütmekte kararlı olduğu iyi ilişkilere kıyasla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na karşı tavrı daha katı olmuştur. Bunun nedeni AET üyeliğini küresel İngiliz çıkarlarının maksimum seviyede gözetilmesi için bir araç olarak görürken aynı zamanda topluluk politikalarının bahsedilen çıkarları baltalayıcı nitelikte özellikler barındırmasıdır. Bu nedenle İngiltere çıkarlarına ters düşen topluluk politikalarında reform yaparak topluluğu kendi dünya görüşü doğrultusunda şekillendirecek idealist politikalar benimsemiştir. Bu kapsamda İngiltere'nin topluluk bütçesine yaptığı adil olmayan katkının kaynağı olan politikanın değiştirilmesini sağlamış ve AET'nin uygulamakta olduğu ticari engellerin kaldırılmasının destekçilerinden olmuştur. Devletlerin ulusal benliklerini zedeleyeceğini düşündüğü siyasi birliğe daima şüpheli yaklaşan Thatcher, topluluğun özellikle ekonomi, ticaret ve savunma alanlarında devletlerarası işbirliğinin geliştirilmesi adına adımlar atması ve ABD ile yakın ilişkiler içerisinde olması taraftarı olmuştur (Burgess and Lee, 1990: 199; Speech to The College of Europe (1988), <https://www.margaretthatcher.org/document/107332>).

Thatcher'ın uluslararası ilişkiler yaklaşımı Sovyetler Birliği ve komünizm tehdidi etrafında şekillenmiştir. Bu nedenle özellikle askeri anlamda güçlü bir Batı ittifakı, Sovyetler tehdidi altında olduğunu düşündüğü bölgelere destek, güçlü ulusal savunma sistemi gibi politikalar izlemekle kalmamış aynı zamanda katıldığı çeşitli seminerler vasıtasıyla bu ülkeyle ilgili olabildiğince fazla bilgi toplamaya çalışmıştır (Braithwaite, 2010: 31-32). Özellikle Michael Gorbaçov ile yakaladıkları ivme, karşılıklı ziyaretler ve Thatcher'ın Gorbaçov tarafından gündeme getirilen glasnost (açıklık) ve perestroyka (yeniden yapılanma) politikaları Thatcher'ın Sovyetlere karşı tutumunu yumuşatmış ve Sovyet-İngiliz ilişkilerinin gelişimine katkı sağlamıştır. Ayrıca Gorbaçov'a ABD, ABD'ye de Gorbaçov'un görüşleri hakkında ipuçları vererek iki ülke arasında köprü vazifesi görmüştür (Soviet Union: No.10 Conversation Record MT-Gorbachev (1989) <https://www.margaretthatcher.org/document/212355>). Böylece Soğuk Savaşın bitişinde rol oynayan önemli siyasi figürlerden biri olarak tarihe adını yazdırmıştır.

Sonuç olarak Yeni Sağ eğilimin öncü isimlerinden Thatcher, radikal ulusal ve uluslararası politikalarıyla dünyada popülaritesini arttırmayı başarmıştır. İç politik anlamda neoliberal, dış politik alanda ise neomuhafazakâr ağırlıklı bir yaklaşımla hareket etmiştir. Bahsedilen politikalarından kimi başarılı ve ilham verici bulunurken kimi “sür hırsızı”, “Demir Lady” gibi takma adlarla anılarak cenaze töreninde sevinç gösterileri yapacak kadar sevilmemesine yol açılmıştır. Örneğin; Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYH) büyümesi, dolar karşısında poundun değer kazanması, ücretler ve enflasyon arasındaki fiyat farkının artması, Falkland Savaşı'nın kazanılması, ulusal savunmanın güçlendirilmesi Thatcher döneminin başarılı çıktıları olarak kabul edilerek kendisine 11 yıllık seçmen desteği sağlamıştır (Sheets, 2007: 25-26). Buna karşın işsizlik oranlarının artması, gelir düzeyine bakılmaksızın her haneden hane halkı sayısınca vergi alınması esasına dayanan “kelle vergisi”, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na karşı muhalif tavrı, ABD

hayranlığı, toplumsal eşitsizliğin artması vb. çıktılar hem seçmen hem siyaset insanları tarafından tepki toplamasına ve başbakan olarak istenilirliliğinin sorgulanmasına neden olmuştur.

1.3. Yeni Sağ İdeolojinin Türkiye'deki Yankıları

1.3.1. Yeni Sağ İdeolojinin Türkiye'deki Yükselişi

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan 1946 yılında çok partili hayata geçişine dek “seçkin devlet” anlayışıyla Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından yönetilmiştir (Kahraman, 1995: 75). Genellikle sağ-sol olarak ayrımı yapılan siyasi düşüncelerden sol olarak nitelendirilebilecek bu partiye karşıt bir siyasi görüşle cevap verilebilmesi; diğer bir ifadeyle sağın Türk siyasi hayatında varlık göstermesi ancak çok partili hayata geçişle mümkün olabilmektedir. Bahsedilen gelişmenin ardından sağın siyasi alandaki temsilciliğini üstlenen ilk siyasi parti 14 Mayıs 1950 genel seçimleri sonucunda iktidara gelen Demokrat Parti olmuştur. Fakat Türkiye’de sağ, solun dünya görüşüne karşı ideolojik bir meydan okuma olarak ortaya çıkmayıp popülist bir halk muhalefeti şeklinde gelişme göstermiştir (Uluç, 2014: 113).

Liberalizm ve demokrasi ilkelerine dayalı bir parti programı geliştiren Demokrat Parti, kamu kuruluşlarını verimsiz oldukları gerekçesiyle eleştirerek ekonomide liberal ilkelerin uygulanması gerekliliğini savunmuştur. Dolayısıyla 1950’li yıllar, Türkiye’de “devletçilik” öğretisinden liberal öğretiye geçişin ilk adımlarını sembolize etmiştir (Aktan, 1994: 112). Serbest piyasa ekonomisi, üretimin teşviki, serbest ticaret, yabancı yatırımcıların teşviki, özelleştirilmenin özendirilmesi bu dönemin önemli ekonomi politikalarını oluşturmuştur. Fakat tarımsal üretim ve hammadde ihracatı konusunda uzmanlaşarak dünya ekonomisine entegre olma stratejisi tarımsal ihracatın düşüşü ve dış ticaret açıklarını giderememesi nedeniyle 1950’li yılların sonuna doğru ekonomide durgunluğa yol açmıştır (Gülalp, 1983: 46-47). Ekonomik bunalıma 1960 siyasi bunalımının da eklenmesi Türkiye’de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Demokrat Parti’nin son iktidar yıllarında meydana gelen ekonomik sorunların, partinin hayata geçirdiği liberal politikaların sonucu olduğu düşünülerek 1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Bu tarihten itibaren beşer yıllık kalkınma planları (1963-1967, 1968-1972, 1973-1977, 1979-1983) uygulamaya koyulmuş, 1960’lı yılların sonlarından itibaren korumacı dış ticaret ve içe dönük sanayileşme modeli benimsenmiştir. İthal ikameci sanayi modeli olarak da adlandırılan bu modelle birlikte yerel üretimin özendirilmesi yoluyla dışa bağımlılığın azaltılması ve döviz darboğazına son verilmesi hedeflenmiştir. Diğer bir ifadeyle ekonomide devletin daha fazla söz sahibi olduğu planlı bir politika yaklaşımı benimsenmiştir. Fakat bu defa da döviz darlığı ve ticaret hacmindeki azalış nedeniyle ekonomik göstergeler olumsuz bir seyir izlemiştir.

Türkiye’de 1970’li yıllar, İngiltere ve dünya hükümetlerinde olduğu gibi ulusal sorunlara uluslararası krizlerin eklenmesiyle ciddi politik ve sosyo-ekonomik sorunların yaşandığı bir dönem olmuştur. Siyasi alanda 12 Mart 1971 yılında sivil yönetime ikinci defa müdahale edilmesiyle başlayan bunalımı 1974 yılında petrol fiyatlarının artması ile meydana gelen küresel ekonomik kriz ve Kıbrıs sorunu izleyince ülke ciddi ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Sosyal çalkantılar, döviz kıtlığı, enflasyon, küçülen ekonomi, artan dış ticaret açığı, ödemeler dengesi açıkları, siyasi terör gibi pek çok sorunla baş etmekte yetersiz kalınmış, arz-talep dengesi bozulmuş, döviz ihtiyacı artmış ve dış borç temin etme ihtiyacı doğmuştur (Rodrik, 1990: 2). 1970’li yılların sonunda Türkiye dış borçlarını ödeyemeyecek hale gelerek borç ödeme krizi ile karşılaşan ilk büyük gelişmekte olan ülke olmuştur (Celasun ve Rodrik, 1989: 193).

Türkiye’de 1980’li yıllarda geçmiş yılların tecrübesinin etkisiyle sosyo-ekonomik bir dönüşüm süreci başlamıştır. Dönüşümün ilk adımını dış borç talep edilen IMF’nin direktifleriyle hayata geçirilen “24 Ocak Kararları” oluşturmuştur. 24 Ocak kararlarının öncelikli hedefi enflasyonu önlemek, ihracatı artırarak ticari dış dengeyi sağlamak, piyasa ekonomisini devreye sokmak, sanayi sektörü üretim yapısının dış rekabete açılarak düzenlenmesini sağlamaktır (Uygur, 1993: 8). Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi adına geliştirilen ekonomi formülünün ana hatlarını (Baysan ve Blitzer 1990: 10-11);

- İthal ikameci sanayileşme modeli yerine ihracata yönelik sanayi modelinin benimsenmesi,
- Kademeli ithalat serbestleştirilmesi,
- Aşırı değerlenmiş döviz kuru yerine gerçekçi ve esnek döviz kuru politikası,
- Yabancı yatırımın teşviki,
- Devletin ekonomiye müdahalesinin sınırlandırılması,
- Serbest piyasa oluşumunun sağlanması,
- Faiz hadlerinin serbest bırakılması,
- Sıkı para politikası,
- Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) bütçe üzerindeki yükünü azaltma ve verimliliklerini artırma reformu
- Özelleştirmelerin teşviki

teşkil etmiştir. 1980 yılında Devlet Planlama Teşkilatı müsteşar vekili olarak görev yapmakta olan Turgut Özal tarafından tasarlanan bu reformist politikalar 1960’lı yıllardan itibaren geri plana atılmış olan liberal ekonomik fikirlerin yeniden canlanmasına da öncülük etmiştir.

Sosyo-ekonomik dönüşümün ikinci ayağını, hedefini ekonomik yeniden yapılanma ve siyasi istikrar olarak tanımlayan 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi oluşturmuştur (Boratav, 1988: 122). Askeri müdahale ile ekonomiden sorumlu başkan yardımcılığı görevini üstlenen Turgut Özal, 24

Ocak kararlarının yürürlüğe girmemesi halinde ekonomik bir felaketin yaşanacağını belirterek yeni yönetimden ülke ekonomik sorunlarını rayına oturtabilmek için tam yetki almıştır. 24 Ocak kararları her ne kadar askeri müdahaleden sekiz ay önce ilan edilmiş olsa da ekonomik ve sosyal şartların elverişli olmaması nedeniyle hayata geçirilememiştir (Ersoy, 2002: 27). Dolayısıyla 1980 askeri müdahalesi, ekonomide neoliberal politikaların hayata geçirilebilmesinin önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Türkiye’de Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yönetime el koymasının ardından parlamento dağıtılmış, milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırılmış, siyasi parti ve sendikaların faaliyetlerine son verilmiş, Bakanlar Kurulu’nun görevden alınmış; sendikacı, öğretim görevlisi, gazeteci, siyasetçi, hukukçu olmak üzere pek çok kişi tutuklanmıştır. Daha önce hiçbir siyasi oluşum ya da parti içerisinde yer almayan kişilerle Kurucu Meclis oluşturularak yeni bir anayasa halk oylamasına sunulmuş ve yaklaşık %92 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni anayasası olarak kabul edilmiştir. Anayasayla birlikte siyasi parti, dernek, vakıf, okul vb. tüm kuruluşların kendi yetki alanları dışında faaliyet göstermesinin sınırlandırılmasına karar verilerek demokrasiye geçiş ve siyasi yeniden yapılanma süreçlerinin temelleri atılmıştır (Özbudun, 1991; 42-43).

Siyasi Partilerin 16 Mayıs 1983 tarihinde alınan bir kararla tekrar faaliyete başlayabilmesiyle Türk siyasi sahnesinde yeni partiler ortaya çıkmıştır. Fakat Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), Yüce Görev Partisi (YGP), Yeni Doğu Partisi (YDP), Doğru Yol Partisi (DYP) gibi isimlerin örnek verilebileceği on altı siyasi parti içerisinden sadece üçünün 1983 seçimlerine katılması mümkün olabilmektedir. Bunlardan ilki 16 Mayıs 1983 tarihinde General Turgut Sunalp liderliğinde kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), ikincisi 20 Mayıs 1983 tarihinde Necdet Calp yönetiminde kurulan Halkçı Parti (HP) ve üçüncüsü yine aynı tarihte Turgut Özal liderliğinde kurulan Anavatan Partisi (ANAP)’dir. Bahsedilen partilerden MDP sağ, HP orta sol ve ANAP Yeni Sağ çizginin temsilcisi olmuştur (Sarıbay, 1997: 56-57).

ANAP; Türkiye’nin içerisinde bulunduğu, sosyal, siyasi ve ekonomik atmosferi rakiplerine kıyasla daha iyi analiz ederek ve iletişim araçlarını etkin kullanarak Türkiye’ye refah sağlayacağı hususunda seçmeni ikna etme konusunda daha başarılı olmuştur. Böylece 6 Kasım 1983 seçimlerinden %45’lik bir destekle iktidara gelerek hem Türk siyasi hayatının yapısal dönüşümünde hem de 1980’li yılların hegemonik ideolojisi olan Yeni Sağ’ın Türkiye’deki yükselişinde önemli bir rol oynamıştır. ANAP, herhangi bir partinin bölünmesi ya da birleşmesi yoluyla ortaya çıkmayıp yeni bir siyasi akım olarak gelişme göstermeyi hedefleyerek üyelerini çoğunlukla daha önce herhangi bir siyasi kutuplaşma içerisinde yer almamış ve kamuoyunca tanınmayan simalar arasından seçmeye özen göstermiştir. Ayrıca parti programında muhafazakârlık, milliyetçilik, sosyal adalet ve serbest piyasa ilkeleri üzerine inşa edilen bu parti, ideolojik kutuplaşmaları bir potada eriterek ılımlı bir siyaset izlemeyi amaç edinmiştir (Yücel, 2006: 56; Tuncer, 1987: 17).

ANAP, Türk siyasi hayatında merkez sağ çizgide yer alarak muhafazakâr bir duruş sergileyen partiler arasında muhafazakârlık kavramına parti tüzük ve programında yer veren ilk partidir (Çavuşoğlu, 2009: 173). Bu ilke ile sosyal, kültürel ve dini değerlere zamanın değişen koşullarını da göz ardı etmeden bağlı kalarak ve aşırı tutuculuktan sakınarak İslami muhafazakârlık ile Batının rasyonelliğinin sentezlendiği modern bir muhafazakârlık biçiminin ortaya koymayı amaçlamıştır (Duman, 2008: 207). Diğer bir ilke olan milliyetçilik ile ulusal anlamda ırkçı söylemlerin reddedilerek maddi ve manevi tüm değerlerle ülke bütünlüğünün sağlanması, uluslararası alanda ise Türkiye'nin güç kazanması ve diğer ülkelerle yarışarak daha ileri gelişmişlik düzeyine ulaşması hedefi vurgulanmıştır. Sonuç olarak hem muhafazakârlık hem de milliyetçilik ilkeleri aşırılıktan uzak, ılımlı bir siyasi duruşun parçaları olarak politik sürece dâhil edilmeye çalışılmıştır. Sosyal adaletçilik ilkesinin temelinde ise dar gelirli kesimlerin ekonomik olarak güçlendirilmesi yer almış ve toplumun çoğunluğunu oluşturan bu kesim “orta direk” olarak adlandırılarak ANAP tarafından siyasi literatüre yeni bir kavram kazandırılmıştır (Bulut, 2009: 86).

ANAP, ekonomik bireycilik felsefi temeli üzerine inşa edilmiş bir siyasi partidir. Yeni Sağ anlayışta olduğu gibi bireysel girişimin serbestliğini itici güç olarak gören bu parti devlete koruyucu, düzenleyici ve teşvik edici bir misyon yüklemiştir. Devletin merkezi rolünün yerine birey koyularak devletin bireysel özgürlüğü baskılayıcı rolünü azaltma taraftarı olmuştur. Devletin refah sağladığı bir toplumsal yapıdan çalışan, üreten ve rekabet eden bireyin devlete refah sağladığı bir anlayışa doğru değişimin savunuculuğunu üstlenmiştir. Fakat partinin ekonomik liberalizm taraftarlığı diğer bir temel ilke olan muhafazakârlığın etkisiyle siyasi alanda aynı karşılığı bulamamıştır. Dolayısıyla seçmene ekonomide liberal, siyasi ve sosyal alanda muhafazakâr bir yönetim şekli vaadinde bulunarak iktidara gelen bu parti Yeni Sağ'ın Türkiye'deki ilk temsilciliğini üstlenmiştir. Batıda genellikle uygulayıcısının ismiyle özdeşleşen Yeni Sağ ideoloji Türkiye'de de uygulayıcısı Turgut Özal ile özdeşleşerek Özalizm olarak anılmıştır.

1.3.2. Yeni Sağ'ın Türkiye Ulusal/Uluslararası Politikalarına Yansıması: Özalizm

Turgut Özal'ın ülke refahının sağlanabilmesi adına ürettiği formül tek kelimeyle ifade edilecek olursa serbestliktir. Ona göre 1960'lı yıllar sonrasında uygulanan kapalı iktisat politikaları ve özellikle 1980 yılı askeri müdahalesi sonrasında önemli darbeler alan insan hak ve özgürlükleri ülkede demokrasisini yaralamış ve Türkiye imajını uluslararası alanda zedelemiştir. Demokratik bir Türkiye oluşturulabilmek içinse özellikle üç önemli özgürlük türü önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir. Bunlar; teşebbüs özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü ve düşünce ve ifade özgürlüğüdür (Tümtürk, 2008: 189). Dolayısıyla başbakanlık yılları boyunca bahsedilen özgürlüklerin hayata geçirilerek ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda güçlü; demokratik bir Türkiye oluşturma yolunda politikalar izlemiştir.

Özal'ın gözüyle teşebbüs özgürlüğü, bireyin herhangi bir baskı altında kalmadan yeteneklerini ortaya koyabilmesidir ve Özal hükümeti süresince özellikle iktisadi alanda hayata geçirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. İktisadi bireysel girişimciliğin önündeki engel ise devlet müdahalesidir. Dolayısıyla devletin ekonomik alanda küçülmesi ve bireysel özgürlüklerin önünün açılması temel hedef olmuş ve bu hedefin hayata geçirilebilmesi adına ekonomide neoliberal ilkeler benimsenerek uygulamaya koyulmuştur. Devletin ekonomiye müdahil olduğu hiçbir ülkede ifade ve basın özgürlüğünden bahsedilemeyeceği ve siyasi liberalizmi gerçekleştirebilmek için öncelikli olarak ekonomik liberalizmin temellerinin oturtulması gerektiği inancından hareketle Turgut Özal'ın ehemmiyet yönünden en üst sıraya koyduğu özgürlük biçimi teşebbüs özgürlüğü olmuştur (Özal, 1992: 11). Diğer bir ifadeyle iktisadi liberalizm, demokratik bir ülkenin mihenk taşı olarak kabul edilmiştir.

Çok partili hayata geçen Türkiye'de ekonomi kaynaklı sorunların siyasi istikrarsızlıkları beraberinde getirmesi ve Türk seçmeninin oy kullanırken ekonomik göstergeleri oldukça dikkate alan bir karaktere sahip olması nedeniyle ekonomi daima hükümet gündeminin merkezinde yer alan bir söylem olmuştur. Buna paralel olarak ekonomik anlamda güçlü bir devlet Türkiye'deki sağ eğilimli partiler tarafından da daima vurgulanmıştır. Örneğin; Demokrat Parti (DP) tarafından "Nurlu Ufuklar", Adalet Partisi tarafından (AP) "Büyük Türkiye" ve Anavatan Partisi (ANAP) tarafından ise "Çağ Atlamak" sloganları ile ekonomik büyümeye işaret edilmiştir (Duman, 2010: 184). Bahsedilen nedenlerin yanısıra ANAP'ı ekonomi odaklı politikalar izlemeye iten diğer nedenler siyasi normalleşme sürecinin ilk adımlarında askerinin dikkatini çekmek istememesi ve Dünya Bankası, DPT gibi önemli kurumlarda iktisadi tecrübeler edinmiş bir parti liderine sahip olmasıdır.

Turgut Özal liderliğinde uygulanan ekonomi politikaları yine kendisi tarafından şekillendirilen 24 Ocak kararlarına paralel bir seyir izlemiştir. Bu politikaların temelde iki hedefi vardır. Bunlar; Türkiye ekonomisini küresel ekonomiye entegre etmek ve enflasyon ve cari işlemler açığını düşürerek ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Türk ekonomisini dünya ile bütünleştirmek söylemine paralel olarak Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu kaldırılarak Türk parası konvertibl hale getirilmiş ve döviz kurunu çeşitlendirme politikası terk edilerek tek tip kur uygulamasına geçiş sağlanmıştır. Ticari liberalizasyonun sağlanabilmesi adına ihracatının yapılmasına izin verilen mallar listesi genişletilmiş ve ihracat vergilerinde indirimle gidilerek ihracatın teşviki yönünde önemli adımlar atılmıştır. Aynı şekilde ithalatta miktar kısıtlamalarının büyük ölçüde kaldırılması ve gümrük tarifelerinde indirim uygulanmasıyla ticari dışa açılıma katkı sağlanmıştır (Duman, 2017: 305).

Ülkenin altyapı sorunlarının giderilmesi ülke ekonomisinin gelişmesi yönünde önemli bir adım olarak görülmüştür. Bu nedenle elektrik, su, otoyol, baraj, telefon, köprü gibi hizmetlere önemli yatırımlar yapılmıştır. Dolayısıyla Yeni Sağ'ın önemli söylemlerinden olan ve Turgut Özal

tarafından da vurgulanan kamu harcamalarının azaltılması hususu hayata geçirilememiş aksine kamu harcamalarında artış meydana gelmiştir. Kamu gelirleri vasıtasıyla kapatılmayan bu harcamalar kamu açıklarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Böyle artan açıklar kamu borçlanmalarını beraberinde getirmiştir. Vergilerin dolaylı yoldan alınarak vergi kaçaklığının önüne geçilmesi ve bütçeye katkı sağlanması planlansa da kamu kesimi üzerindeki mali yük hafifletilememiş hatta yeni vergilendirme sistemi mali krizleri de beraberinde getirmiştir. Devleti ekonomik borçlanmadan kurtarması hedeflenen bir diğer proje Yap-İşlet-Devret modeli olmuştur. Bu modelle hem ülkeye yabancı sermaye girişinin artması hem de altyapı hizmetlerinin devlet üzerindeki yükünün hafifletilmesi sağlanmıştır (Boratav, 2004: 152- 154; Boratav 2000:165).

Devletin ekonomik alana müdahalesinin sınırlandırılması, hizmet sektörünün özel kesime devri ile daha verimliliğinin artması ve ülke bütçesine katkı sağlanması amacıyla özelleştirmenin teşvik edilmesi 24 Ocak kararlarıyla birlikte Türkiye ekonomik hayatında bir gereklilik olarak benimsenmiştir. Fakat devletin iktisadi rolünün azaltılması ve özel sektörün güç kazanması söylemini hayata geçirecek ilk yasal düzenleme 29.2.1984 tarih ve 2983 sayılı kanun ile yapılmıştır (Bal, 2013: 360). Özelleştirme girişimlerinin yapılacağı yöntemler ise esas itibariyle 1986 yılında yürürlüğe giren 3291 sayılı kanunla belirlenmiştir. Buna göre beş farklı yöntem söz konusudur. Bunlar; kiralama, hisse senetlerinin satışı, işletme hakkı devri, devir ve tasviye ve Kamu İktisadi Teşekküllerinin tamamı ya da bir kısmının satışı yöntemleridir (Uras 1996:142-143). Her ne kadar yasal temelleri atılıp birtakım özelleştirme girişimlerinde bulunulduysa da özelleştirme politikası ANAP iktidarı yıllarında devlet müdahalesi, sübvansiyonlar ve korumacılık devam ettiğinden geniş kapsamlı politik bir program olarak uygulamaya koyulamamıştır (Güler, 2005: 171-179).

Bahsedilen ve benzeri politikalar sayesinde ANAP ve Turgut Özal'ın Türk ekonomisinde en çok eleştirdiği mesele olan kendi içine kapanık ekonomik ve ticari model askıya alınarak temel ekonomik hedeflerin ilkinde başarılı olma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Buna karşın enflasyonun %10'a kadar düşürülmesi ve cari açıkların önüne geçilmesi hedefine ulaşamamış, ülke 1988 yılına kadar ortalama %40, 1988 yılında %75 ve 1988-1989 yıllarında ise ortalama %60 dolaylarında seyreden enflasyonist bir tablo ile karşı karşıya kalmıştır (Ulugay, 1987: 92). Turgut Özal'ın ekonomik reformlarının hedef kitesini, "orta direk" olarak nitelendirdiği orta ve düşük gelirli vatandaşların oluşturduğu ve bahsedilen vatandaşların enflasyondan en çok etkilenen kesim olduğu göz önüne alındığında bu başarısızlığın ANAP'ı 1989 seçimlerinde iktidar mevkiinden eden temel etkenlerden biri olduğu söylenebilir.

Türkiye 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 olayları ile demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerinin önemli darbeler aldığı; siyasi çatışmaların ve toplumsal huzursuzlukların baş gösterdiği, ekonomik olduğu kadar siyasi ve sosyal istikrarsızların yaşandığı bir ülke konumuna ulaşmıştır. 1980 müdahalesi ile yönetimi ele geçiren askeri rejim her ne kadar ekonomik sorunların giderilmesi için ortaya atılan 24 Ocak Kararlarına destek vererek ekonomik özgürlük yolunu açsa

da sivil hak ve özgürlüklere yönelik bir o kadar kısıtlayıcı olmuştur. Dolayısıyla ülkenin anti demokratik yapısının tersine çevrilmesi için adımlar atılması mevcut askeri yönetimin sivil irade ve toplumsal özgürlükler için engel teşkil ettiğinin bilincinde olan sivil bir yönetime geçiş ile mümkün olabilmıştır. Bu noktada ANAP hükümeti yönetimi altında atılan önemli adımlar (Duman, 2008: 290; Uluç, 2014: 130-134);

- Türkiye Büyük Millet Meclisinde İnsan Hakları Komisyonunun kurulması,
- Türkiye Cumhuriyeti Kanunu'nda (TCK) yer alarak düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğü önünde engel oluşturan 141, 142 ve 163. maddelerin kaldırılması,
- 1987 yılında referandum yoluyla siyasetten uzaklaştırılan liderlerin geri dönmesinin sağlanması,
- İnsan Hakları Mahkemesinin yargı yetkisinin tanınması,
- İşkence ve kötü muamelenin önlenmesine dair Birleşmiş Milletler (BM) sözleşmesinin imzalanması,
- Kamu kurumlarında resmi dil dışında başka dillerin kullanımına izin verilmesi,
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yargı yetkisinin Türkiye tarafından tanınması,
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Sözleşmesine ek bazı protokollerin imzalanması,
- 1980 Askeri müdahalesi ile ilan edilen sıkıyönetimin 58 ilde kaldırılması,
- İşkencenin ve diğer insanlık dışı muamelelerin önlenmesine dair Avrupa Konvansiyonu onaylanması,
- Özel televizyon kanallarının kurulması,
- İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi gereğince Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuru hakkının tanınması

olmuştur. Kişilik haklarının korunmasına yönelik bu önemli gelişmeler her ne kadar Turgut Özal'ın ifade ve düşünce özgürlüğü ilkesi ile uyumlu olsa da bu dönemde insan haklarını zedeleyici birtakım olaylara da imza atılmıştır. Sakıncalı görülen yayınların engellenebilmesine olanak veren Muzır Yasası, Mehmet Ali Birand'ın Abdullah Öcalan ile yaptığı röportaj nedeniyle Milliyet Gazetesi'nin basımının engellenmesi, Turgut Özal'a suikast düzenleyen Kartal Demirağ ile röportaj yapması nedeniyle Erbil Tuşalp'in gözaltına alınması, 1987 yılı referandumunda siyasi yasakların kaldırılmaması yönünde kampanya yürütmesi bahsedilen olayların önemli örnekleridir (Cemal, 2013: 223). Bu örnekler düşünce, ifade ve basın özgürlüğünü gerçekleştirdiği pek çok konuşmada toplumsal ilerlemenin vazgeçilmez unsuru olarak tanıtan Özal'ın pragmatist politika anlayışının bir sonucudur.

ANAP, muhafazakâr değerler barındırması nedeniyle aile, gelenek, toplum, din gibi geleneksel kurum ve değerlere önem atfeden siyasi bir oluşumdur. Dini birey ve toplumları şekillendirerek birlik, beraberlik, hoşgörü gibi erdemleri enjekte eden bir bağlayıcı olarak görerek dini inançların serbestçe yaşanabilmesi gerekliliğini savunmuştur. Dini kamusal alandan dışlayarak

özel hayat ile sınırlandıran Kemalist laiklik anlayışının aksine dinin kamu ya da özel ayrımı yapılmaksızın özgürce yaşanabildiği Osmanlı Devleti modelini örnek almıştır. Diğer bir ifadeyle ANAP'ta dışlayıcı laiklik yerine pasif laiklik anlayışı hâkim olmuştur (Kurun, 2017: 367). Buna göre laikliğin İslami değerlere, İslami değerlerin de laikliğe engel teşkil ettiği bir durum söz konusu değildir. Aksine laiklik ve din birbirinin tamamlayıcısı ve koruyucusudur. Laiklik, demokrasi ve İslam unsurlarının sentezlendiği ülke yapısı Türkiye'yi benzersiz ve önemli bir konuma getirmiştir (Özal, 1993: 8; Özal, 1991: 65).

Turgut Özal'ın göreve gelişi yalnızca ekonomik, sosyal ve siyasi değil dış politik anlamda da bir dönüşümün başlangıcı olmuştur. Özal'a göre Türk dış politikasının mevcut iki yönü vardır. Bunlar; Atatürk ve İsmet İnönü dış politika yaklaşımlarıdır. Atatürk pragmatik, aktif ve cesur bir dış politik yaklaşım benimserken İsmet İnönü statükocu, kompleksli ve çekingen bir yaklaşım sergilemiştir (Barlas, 1994: 121). Her ne kadar İsmet İnönü yaklaşımı geleneksel Türk dış politikasının hakim yaklaşımı haline gelmiş olsa da Türkiye'nin hak ve menfaatlerinin ancak Atatürk döneminde olduğu gibi cesur ve aktif bir yaklaşımla korunabileceğini bu nedenle Atatürkçü dış politika yaklaşımını örnek alacağını belirtmiştir (Neziroğlu ve Yılmaz, 2014: 134).

Kendisinden önceki paradigmanın dışında bir siyasi çizgi takip eden Özal, dış politik yaklaşımının merkezine ekonomi faktörünü oturtmuştur. Bu durumun temelde üç nedeni vardır. Bunlardan ilki ekonomik anlamda güçlü bir devletin siyasi otoritesinin de artacağı inancıdır (Gürbey, 2003: 231). Bu inanca paralel olarak Türkiye'yi, dünyanın gelişmiş 15 ekonomisinden biri haline getirmeyi hedeflemiştir. İkinci neden ise karşılıklı ekonomik bağımlılıkların artırılmasının çatışma ihtimalini azaltacağı ve siyasi sorunların çözümünde kilit rol oynayacağı inancıdır (Akçay, 2016: 46-47). Bu nedenle Afrika'dan Asya'ya Avrupa'dan Amerika'ya geniş bir ticari ağ oluşturmak ve ekonomik işbirlikleri geliştirmek yönünde önemli adımlar atmıştır. Üçüncü olarak çeşitli ülke ve bölgelerle geliştirilen ilişkilerin Türk ekonomisini küresel ekonomiye entegre ederek dışa açılma hedefidir. Bahsedilen hedefe yönelik farklı uygulamalarından biri resmi yurtdışı ziyaretlerini iş adamları ile birlikte gerçekleştirerek ülkeler arası ekonomik iş birliği sağlamaya çalışmasıdır. Ekonomik çıkarları daima siyasi çıkarlardan daha önemli olarak gören Özal Türkiye'nin siyasi açıdan problem yaşadığı İran, Irak, Yunanistan gibi ülkelerle ekonomik ilişkileri sekteye uğratmak istememiştir (Ertosun, 2015: 298; Gözen, 2000: 119).

Turgut Özal dönemi Türk dış politikasının bir diğer özelliği geleneksel Türk dış politikasının yüzünü Batıya dönmüş tek yönlü tutumu yerine çok boyutlu oluşudur. Bu çok boyutluluğun temelinde, Özal'ın Türk tarih, coğrafya, din ve kültürünü kullanarak çeşitli oluşumlarda belirleyici bir aktör olarak varlık gösterebileceği fikri yatmaktadır. Örneğin; Osmanlı kimliğini Ortadoğu ve Balkanlarla; Türk kimliğini Türki Cumhuriyetler ile, coğrafi konumunu Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü gibi bölgesel kuruluşlar ve ülkeleriyle, dini kimliğini İslam ülkeleriyle işbirliği sağlamaya yönelik bir fırsat olarak görmüştür. Aynı zamanda Batı ile yakın ilişkilere atfedilen

önem de devam etmiştir. Doğu'yu Batı ve Batıyı Doğunun bir alternatifi olarak değerlendiren Turgut Özal Batının sermaye ve teknolojik, Doğunun ise kültürel ve İslami yapısına ilgi duymuştur (Ataman, 2003: 50). Ayrıca Doğu ile yakınlaşırken Batı'yı dışlamayan dengeli bir politika izlemiştir.

Sosyal barış etkin ve güçlü bir dış politikanın temeli olarak görülmüştür. Bu bağlamda Türkiye'nin o dönemde karşı karşıya olduğu azınlık sorunlarının çözümüne öncelik verilerek Osmanlı Devleti örneğinde olduğu gibi çok uluslu, çok kültürlü, çok kimlikli bir toplumun barış içerisinde yönetilebilmesi hedeflenmiştir. Özellikle Kürt sorunun çözüme kavuşturulamaması ve Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasını vatanın bütünlüğünü tehdit edici bir unsur olarak görülerek Körfez Savaşı'nda ABD'yi destekleyen aktif bir dış politika izlenmiştir. Ayrıca Kürt meselesini yalnızca bir güvenlik sorunu olarak görmeyip; ekonomi, demokrasi ve kimlik yönünden de önemli bir mesele olarak ele almıştır (Duman, 2010: 283-285; Ataman, 2003: 59-60). Bölgenin ekonomik kalkınmasını sağlamak için Güneydoğu Anadolu Projesi'ni (GAP) gündeme getiren Özal, kamu kuruluşlarında farklı dillerde konuşma yasağının kaldırılması, etnik azınlıklarla görüşme sağlanması vb. somut adımlarla bu kesimin haklarını gözetmeye çalışmıştır.

1.4. Türkiye ve İngiltere Yeni Sağının Karşılaştırmalı Analizi

Margaret Thatcher ve Turgut Özal, Yeni Sağ ideolojinin ülkelerindeki ilk temsilcileridir. Ortak bir ideoloji etrafında hareket etmeleri, bahsedilen ideolojinin Türkiye ve İngiltere'de hemen hemen eş zamanlı olarak ortaya çıkmış olması, her iki liderin de 1980'li yıllarda iktidarda bulunması gibi benzerlikler iki liderin birbiri ile özdeşleştirilerek Özal'ın Thatcher'ı, Thatcher'ın ise Özal'ı olarak anılmasına neden olmuştur (Speech at Dinner Given by Turkish Prime Minister (1988) <https://www.margaretthatcher.org/document/107211>). Fakat bu iki liderlik tarzı özünde bir takım farklılıklar barındırarak önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Bu başlığın amacı bahsedilen farklılıkları ortaya çıkarmaktır.

Yeni Sağ politikalar hem Türkiye hem de İngiltere'de ulusal ve küresel ekonomik sorunların omuzları üzerinde yükselmiştir. Fakat İngiltere'de Thatcher'ın başbakan olarak göreve gelişiyile başlayan bu politik süreç Türkiye'de IMF'nin direktifleriyle 24 Ocak Kararlarının alınması ve 12 Eylül askeri müdahalesi ile bahsedilen kararların uygulamaya koyulması için uygun zeminin sağlanması yoluyla başlayabilmiştir. Yani İngiltere'de demokratik bir seçimle halk tarafından desteklenerek uygulamaya koyulan Yeni Sağ politikalar, Türkiye'de yabancı güçler ve askeri yönetim unsurlarından etkilenecek bir zorunluluk olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Yeni Sağ ideoloji, refah devleti anlayışına muhalefeti ile karakterize edilmiştir ki İngiltere'de de bu uygulamaya bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Fakat 1950-1980 yılları arası Türkiye'de karma ekonomi politikaları uygulanmaktadır ve bu politikaların ekonomiyi olumsuz yönde etkilediği

düşünülen uygulamaları ithal ikameci sanayileşme modeli ve devlet kaynaklı büyümedir. Dolayısıyla Türkiye’de Yeni Sağ’ın ortaya çıkışı diğer örneklerinde olduğu gibi sosyalist politikaların bir sonucu olmamakla birlikte ekonomik liberalizmi hayata geçirebilme çabasıdır.

Margaret Thatcher ve Turgut Özal muhafazakâr eğilimli siyasetçiler olmakla birlikte bu eğilimin izleri daha çok siyasi ve sosyal politikalarında gözlemlenmektedir. Her ikisinin de aile, gelenek, toplumsal düzen gibi muhafazakâr eğilimleri politika inşa süreçlerini etkilemiştir. Fakat Özal’ın muhafazakârlık anlayışında din unsuru ağırlık kazanmış ve İslami söylemler hem ulusal hem uluslararası politika yaklaşımında belirleyici unsur olarak ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak bu durum Özalizm’i Thatcherizm muhafazakârlığından farklılaştırmıştır.

Muhafazakâr milliyetçilik, Margaret Thatcher ve Turgut Özal yönetimlerinin bir diğer benzer eğilimidir. Her iki ülkede de bu eğilimin nihai hedefi, ülkelerini diğer uluslararası aktörlerle mücadele edebilecek güçlü bir seviyeye taşımaktır. İngiltere’de ulusal kimliğin korunması olarak anlamlandırılan bu eğilim Türkiye’de İslami milliyetçilik biçiminde şekillenmiştir. Örneğin; ulusal para biriminin korunmasını ulusal kimliğin korunması yönünde hayati derecede önemli bir faktör olarak gören İngiltere, Avrupa ortak para birimine karşı çıkararak muhafazakâr milliyetçi bir tutum sergilemiştir. Türkiye’de ise milliyetçilik din ile bütünleşmiş bir forma sahiptir. Örneğin; Turgut Özal İslam dinini benimsemiş ülkelerle yakın ilişkiler geliştirilmesi gerektiği görüşüyle İslam Konferansı Örgütü’ne aktif üye olarak katılmıştır (Uluç, 2014: 121-122). Dolayısıyla din olgusu Özal milliyetçiliğini Thatcher milliyetçiliğinden farklılaştırmıştır.

Her iki ülkenin de dış politik hedefi ülkelerini her alanda etkin bir dünya gücüne dönüştürebilmektir. Fakat bu hedefin hayata geçirilebilmesi için önem atfedilen araçlar bakımından farklılaşmışlardır. Thatcher, askeri ittifak sisteminin devam ettiği, ABD’nin süper güç konumunun korunduğu Batı yönlü bir dış politika benimseyerek askeri güvenliğin sağlanması hususunu bu politikaların merkezine yerleştirmiştir. Özal’ın dış politik yaklaşımı ise ekonomi merkezlidir ve Türkiye’nin Doğu ile Batı arasında köprü konumunda bulunması gerekliliğinden hareketle çok yönlü bir dış politika benimsemiştir. Diğer bir ifadeyle Thatcherizm Yeni Sağ’ın neomuhafazakâr, Özalizm ise neoliberal dış politika yaklaşımından etkilenmiştir.

Thatcher ve Özal hegemonik bir projenin reformist uygulayıcılarıdır. Benimsedikleri ve hayata geçirdikleri pek çok politika vasıtasıyla ülkelerinin geleneksel ekonomik, siyasi ve sosyal politikalarından radikal bir kopuşun temsilcileri olmuşlardır. Bahsedilen politikalar Thatcher’a dört, Özal’a iki seçimden başarılı ayrılma fırsatı vermesinin yanısıra kendilerinden sonraki hükümetlere de örnek teşkil etmiştir. Fakat her ne kadar aynı ideoloji şemsiyesi altında birleşmiş olsalar da pratikte birbirlerinden farklılaşmış ve temellerini Yeni Sağ ideolojiden alan politikalarını kendi politik anlayışlarına göre şekillendirmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE-İNGİLTERE İKİLİ İLİŞKİLERİ (1979-1990)

2.1. Siyasi ve Diplomatik İlişkiler

Margaret Thatcher henüz başbakan olmadan hükümette devraldığı görevlerde izlemiş olduğu politikalarla basında sert bir imaj çizmiş ve bu imaj yeni başbakan hakkında bilgi veren Türk basınına da yansımıştır. Hem ilk Avrupa kadın başbakanı olarak hem de sert ve tutucu karakterli bir kadın olarak izleyeceği politikalar merak edilmeye ve Türkiye-İngiltere ilişkilerinin geleceğinin nasıl etkileneceği tartışılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda basında iki görüş mevcuttur. İlimli görüşlere sahip gruba göre Muhafazakâr Parti içerisindeki güçlü Türk lobisinin etkisi ve Thatcher'ın özel bir konuşmasında Türkiye'ye destek vereceğini dile getirmesi nedeniyle ilişkilerin daha yakın ve sıcak olması beklenmelidir (Yargıcı, 1979a: 9). Şüpheli gruba göre ise Thatcher eski dünya gücü emperyalist İngiltere'yi geri getirme amacıyla komünizm karşıtı görüşlere ve politikalara sahip bir liderken Türkiye detant politikalarıyla hem Doğu Bloku ile ilişkileri normalleştirmeye hem de Üçüncü Dünya Ülkeleri ile yakınlaşmaya çalışan bir ülkedir (Sirmen, 1979: 3). Dolayısıyla birbirine uyumsuz politika ve dünya görüşlerine sahip Türkiye ile İngiltere arasında yakın ilişkilerin kurulması düşük bir ihtimaldir.

İngiltere'deki iktidar değişimi konusunda Başbakan Bülent Ecevit'in yorumu ise olumlu bir nitelik taşımaktadır. Ecevit'e göre Thatcher'ın göreve gelişi İngiltere'nin iç meselesidir ve seçim sonuçları ne olursa olsun Türkiye ve İngiltere hem dost hem de müttefik iki ülkedir. Bunun yanında Thatcher, Türkiye'nin önemini bilmekte ve ülke sorunlarını yakından takip etmektedir. Tüm bunlar değerlendirildiğinde İngiltere ile Türkiye ilişkilerinin olumsuz yönde etkilenmesini gerektirecek bir neden bulunmamaktadır (Thatcher İngiltere ve..., 1979: 11). Türkiye'nin Thatcher'ın önem verdiği konular arasında olduğunu belirten bir başka isim de 1978-1981 yılları arasında Londra'da büyükelçilik görevini yürütmekte olan Vahap Aşıroğlu'dur. Aşıroğlu'nun bir anısına göre henüz başbakan seçilmemiş olan Thatcher, Aşıroğlu'nun nezaket ziyareti sırasında kendisine Türkiye ile ilgili sorular sormuş; Türkiye'nin içerisinde bulunduğu durumu öğrenince üzülerken "eğer başbakan olarak göreve gelirse Türkiye'ye yardım edeceğini ve Türkiye'nin İngiltere için önemli olduğunu" belirtmiştir (Aşıroğlu, 1986: 14).

Thatcher göreve geldiğinde Türkiye ekonomik açıdan sorunlu günler geçirmektedir ve kendisinden önce görev yapan mevkidaşının Guadeloupe Zirvesi'nde Federal Almanya, Fransa ve

ABD ile almış olduğu ve çok taraflı ilişkiler bölümünde ayrıntılı olarak bahsedilecek olan Türkiye'ye ekonomik yardım kararı Thatcher'ın Türkiye ile ilgili ele aldığı ilk mesele olmuştur. Eski İngiliz Başbakan James Callaghan'a kıyasla daha yardımsever bir tutum izleyeceği düşünölen Thatcher, bu konuyu Federal Almanya Başbakanı Helmut Schmidt ile ele aldığı ilk toplantı sonrasında yaptığı açıklama ile NATO için stratejik bir müttefik olan Türkiye'ye destek verme taraftarı olduğunu belirtmiştir ki bu tutum iki öлке ilişkileri açısından güzel bir başlangıçtır (Yargıcı, 1979b: 6; Tan,1979: 11).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından 1980 yılına dek Türkiye'de demokrasinin tam anlamıyla hayata geçirilememiş olması nedeniyle Türkiye bu dönemde siyasi açıdan da zor zamanlar geçirmektedir. 1960 askeri müdahalesi ile başlayan Türk demokrasisinin hayatta kalma mücadelesi 1971 muhtırası ile devam etmiş bu talihsiz olaylar Türkiye'yi siyasi ve ekonomik anlamda derinden etkilemiştir. 1970'li yılların en vahim olaylarından biri siyasi istikrarın bir türlü sağlanamaması olmuştur. 1977 yılından 1980 askeri müdahalesine dek öлке sürekli değişen azınlık ve koalisyon hükümetleri yönetimi altına girmiş, bu üç yılda hükümet beş kere el değiştirmiştir. Siyasi istikrarsızlık siyasi kutuplaşmayı beraberinde getirerek şiddet olaylarını beslemiş ve öлке şiddet olaylarına sahne olmuştur. Ölkede sıkıyönetim ilan edilmesine rağmen şiddet dizginlenememiştir. Kısacası 1980 yılında askeri müdahale yaşanana dek ölkedeki tabloya bakıldığında can ve mal güvenliği olmayan huzursuz bir halk, önlenemeyen terör eylemleri, temel ihtiyaçların karşılanamadığı bir piyasa, kendisine karşı güven duygusunun minimum düzeye indiği bir devlet ve kargaşaya sürüklenmiş bir öлке görölmektedir (TBMM, 2012a: 710).

Türkiye'de 1980 yılına dek artan bir ivme gösteren istikrarsız yapı askeri müdahalelere yeni bir kapı aralarken özellikle dünyanın önemli güçleri Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Bu ölkelerden birisi olan İngiltere, büyükelçileri vasıtasıyla daima Türkiye'deki durum hakkında bilgilendirilmiştir ve yine 12 Eylül askeri müdahalesi ardından İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Peter Laurence hazırladığı raporla ölkesine konuyla ilgili kapsamlı bilgi sunmuştur. Raporda darbenin sakin karşılandığı, isimleriyle birlikte bazı siyasi liderlerin tutuklanmasına karar verildiği, darbe planının titiz bir gizlilik ve eksiksiz bir biçimde uygulandığı, siyasi cinayetlerin azaldığı, Türk basınının olayla ilgili olumsuz yorum yapmaktan kaçındığı, Türkiye'de demokrasiye geçişin 1,5-2 yıl süreceği bilgilerine yer verilmiştir (Coşkun, 2016a: 533-534).

Askeri müdahaleye karşı İngiltere'nin tutumu konusunda Milliyet Gazetesi'nin 19.09.1980 tarihli haberinde İngiltere basınının konu ile ilgili yazılarına yer vermiştir. Buna göre Guardian Gazetesi Türkiye'nin birkaç defa iç savaşa sürüklendiğini, işlemez anayasa ve sorumsuz politikacıların çekişmelerinin askeri müdahaleyi gerekli kıldığını ve bu nedenle ordunun askeri müdahale gerçekleştirdiğini kaleme alınmıştır. Times ise müdahalenin şaşkınlık yaratmadığını, Türk ordusunun iktidar heveslisi olmadığı için Türkiye'deki durumun Latin Amerika ölkeleri ile mukayese edilmesinin yanlış olduğunu belirtilmiştir. BBC askeri müdahaleden herkesin memnun

olduğunu dile getirmiş, Daily Mail Gazetesi Kenan Evren'i barış müdahalecisi olarak nitelendirmiştir (ABD Ekonomik Yardımı..., 1989: 6).

Daily Telegraph Gazetesi yeni rejimin Türkiye'de demokrasiyi kalıcı hale getireceğini umduğunu belirterek darbenin Batılı devletler açısından büyük bir rahatlama sebebi olduğu belirtilmiştir (ABD Ekonomik Yardımı..., 1980: 6). Sunday Telegraph Gazetesi, Türk ordusunun gerektiğinde yönetime müdahale etmesinin NATO ülkeleri tarafından hoşnutlukla karşılandığını ve düzen sağlandığı takdirde yönetimi sivillere devreden Türk ordusunun bunu tekrar başarabilmesi halinde Batı ülkelerinin kendisine minnettar olacağını yazmıştır (BBC: "Yeni Yönetimin...", 1980: 6). Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere farklı siyasi görüşlere sahip İngiliz basın organları bile müdahalenin oldukça haklı bir eylem olduğu ortak paydasında buluşmuştur.

İngiltere siyasi liderinin açıklamalarına bakıldığında Başbakan Thatcher'ın herhangi bir olumsuz açıklamada bulunmadığı ve istikrarlı bir Türkiye'nin herkes için gerekli olduğunu belirttiği görülmüştür (Türk Yunan Görüşmeleri..., 1980: 3). Thatcher'ın darbeye karşı olumlu bir tutum içerisinde olduğu İter Türkmen tarafından da desteklenmiştir. İngiltere'ye ziyaret gerçekleştiren İter Türkmen Thatcher tarafından dostça karşılandığını, İngiltere'de darbe nedeniyle Türkiye'ye karşı takınılan herhangi bir olumsuz tavır gözlemediğini belirtmiştir (TBMM, 2012b: 4). Türkmen'e göre 12 Eylül 1980'den beri Türkiye'ye en yakın anlayış İngiltere tarafından gösterilmiştir. Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip eden Thatcher, Türkmen'in ziyaretinde kendisine Türkiye'deki gelişmeler hakkında merak ettiklerini sormuş ve siyasi partilerin faaliyetlerine tekrar izin verilmesiyle kurulacak partilerin eğilimleri hakkında bilgi almıştır. Ayrıca 6 Kasım 1983 tarihinde gerçekleşecek seçimler dolayısıyla duyduğu memnuniyeti de dile getirmiştir (Türkmen: En Yakın..., 1983: 11).

Türk-İngiliz ilişkileri 1983 yılında 400. yaşını kutlamıştır. İki ülkenin ilk resmi temaslarının İngiltere'nin ticari ayrıcalıklar elde etmek istemesiyle başladığı bilinmektedir. Buna göre daha önce İngiliz bir tüccar olan Anthony Jenkinson'a kişisel bir ticari imtiyaz tanınmış olsa da devlet olarak bu ayrıcalığın sağlanması 1580 yılında gerçekleşmiş ve "English Levant Co" firması Osmanlı topraklarında faaliyet göstermek üzere İstanbul'da kurulmuştur (Burian, 1951: 4). Firmanın kuruluşundan kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti'nde temsilcilik bulundurmanın ticari faaliyetleri yürütebilmek adına faydalı olacağı anlaşılmış ve 1583 yılında Osmanlı Devleti'nin izniyle İstanbul'un ilk İngiliz büyükelçisi olarak William Harborne göreve başlamıştır. Bunun yanısıra İngilizlere Mısır, Suriye, Sakız Adası, Yunanistan Trablusşam gibi liman kentlerinde konsolosluk kurma hakkı da tanınmıştır (Skilliter, 1984, 23). 210 yıl sonra II. Selim döneminde Yusuf Ağâh Efendi'nin ilk Türk Londra büyükelçisi olarak atanmasıyla temsilcilikler karşılıklı bir nitelik kazanmış ve iki taraf arasındaki ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir izleyerek devam etmiştir.

Her ne kadar siyasi ilişkilere katkı sağlamak adına başlamış olmasa da ilk İngiliz temsilciliğın Osmanlı Devleti'nde açılış tarihi olan 1583 yılı Türkiye-İngiltere siyasi ilişkilerinin başlangıç tarihi olarak kabul edilmiştir. İlişkilerinin 1583 yılında 400 yaşına giriş olması nedeniyle Türkiye'de üç günlük program hazırlanmıştır. Bu doğrultuda düzenlenen programa katılmak ve Türk başbakan ve bakanlarla görüşmek üzere İngiltere Dışışleri Bakan Yardımcısı Lord Belstead ilk defa Türkiye'ye gelmiştir (Lord Belstead: Bu..., 1983: 11). İlişkilerin 400. yılı nedeniyle hazırlanan programın ilk gününde Cambridge Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Susan Skilliter William Harborne'un hayatı, Osmanlı büyükelçisi olarak görevlendirilmesi ve Osmanlı-İngiltere ticari ilişkileri konusunda Tarih Kurumu'nda konferans vermiştir (İngiliz Bakan'ın Ankara'daki..., 1983:6). Programın ikinci günü Hacettepe Üniversitesi'nde Türk-İngiliz ilişkilerini konu alan bir seminer düzenlenmiş ve son gün ise İngiltere'nin Ankara büyükelçisi Sir Peter Laurence büyükelçilikte akşam yemeği vermiştir. İki ülke ilişkilerinin dostça ve bozulmadan seyredeceğine inandığını söyleyen Lord Belstead 16 Ocak'ta Türkiye'den ayrılmıştır (Lord Belstead: Bu..., 1983: 11).

Türkiye 1980 askeri müdahalesinin ardından ilk seçimlerini 1983 yılında gerçekleştirmiş ve Turgut Özal başbakan, Bülent Ulusu ise Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır. Turgut Özal, İngiliz arşivlerinde kendisi ile ilgili birtakım bilgilere yer verilen siyasi bir kişiliktir. Henüz başbakan olarak göreve başlamadan öncesine ait bu bilgilerde kendisinin 1970'li yıllarda Türkiye'de alınan ekonomik kararlarda oynadığı rol vurgulanmıştır. Ayrıca bu belgelerde Özal'ın fiziksel yapısına ve dost canlısı kişiliğine değinilmiştir (Coşkun, 2016b, 8-9). Askeri yönetime karşı sert tutumlar sergilemeyen İngiltere, Türkiye'de askeri müdahale sonrası ilk seçimin galipleri Turgut Özal ve Bülent Ulusu'yu tebrik etmiştir. Margaret Thatcher 9 Aralık 1983 tarihli mesajın Turgut Özal için yazılmış kısmında İngiltere-Türkiye ilişkilerinin Özal yönetimi boyunca iyi seyir izleyeceğine inandığını belirterek yeni başbakanı kutlamıştır (Turkey: MT Messages To Prime Minister-Elect Özal and Prime Minister Ulusu of Turkey (1983), <https://www.margaretthatcher.org/document/132103>).

İngiltere, 1986 yılında ziyaret gerçekleştirmesi üzere Turgut Özal'ı davet ederek 12 Eylül müdahalesinin ardından bu eylemi gerçekleştiren ilk Avrupa ülkesi olmuştur. İngiliz daveti aynı zamanda Turgut Özal'ın ilk resmi ziyaretini bu ülkeye gerçekleştirmesine ve Adnan Menderes'in 34 yıl önce gerçekleştirdiği ziyareten sonra ilk defa bir Türkiye başbakanının İngiltere'yi ziyaret etmesine vesile olmuştur (12 Eylül Sonrası..., 1986: 12). 17-20 Şubat tarihlerini kapsayan bu ziyarette Semra Özal, Zeki Yavuztürk, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı Ekrem Pakdemirli, DPT Müsteşarı Yusuf Özal, Merkez Bankası Başkanı Yavuz Canevi, özel danışman Selim Egeli ve dışışleri danışmanlarından iş adamlarına kadar onlarca isim Özal'a eşlik etmiştir (Özal Af Örgütü..., 1986: 13). Özal'a eşlik eden kalabalık gruptan da anlaşılacağı üzere İngiltere ziyareti sırasında dış politika sorunlarından ekonomiye, savunmadan ticarete birçok alanda görüşme sağlanmış olup ilgili başlıklarda detaylara yer verilmiştir.

Türk başbakanın İngiltere ziyaretinde dikkat çeken en önemli başlıklardan birisi Türkiye’de insan hakları olmuştur. Özal ziyaret gerçekleştirmeden önce Londra merkezli Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) Thatcher’a Türkiye’deki insan hak ve özgürlüklerini konu alan bir rapor sunmuştur. Kapsamlı raporda 12 Eylül sonrasında fikir ve düşünceleri nedeniyle tutuklanan ve mahkûm edilenlere, ülke basınında uygulanan sansürlere, mahkûmlara yapılan kötü muamelelere ve idam cezasına yer verilmiştir (Duran, 1986a: 11). Görüşmenin ardından Thatcher Lordlar Kamarası İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Lord Avebury’e mektup yazarak meselenin ele alındığını ve kendisinin de devam etmekte olan Barış Derneği ve sendika davalarının bir an önce kişilerin özgürlüklerine kavuşmasıyla son bulmasını istediğini belirtmiştir. Ayrıca mektupta Özal’ın insan hakları konusunda koşulları iyileştirdiğini ve bu konuda ilerleme sağlayacağına inandığını belirten cümlelere yer verilmiştir (Thatcher’dan Lord Avebury’e..., 1986: 16).

Ziyareti sırasında insan haklarının gündeme getirilmediğini belirten Turgut Özal, İngiltere’de BBC’ye verdiği röportajda UAÖ’ne tepki göstermiştir. 1983 yılından beri demokrasinin tam olarak yerleşmiş olduğunu iddia eden Özal Türkiye’de basın özgürlüğü olduğunu, Türkiye’de hiçbir zaman sistemli işkencenin bulunmadığını sözlerine ekleyerek UAÖ’yü Türkiye gibi demokratik bir ülke ile uğraşmaktansa Bulgaristan gibi insan haklarının gerçekten ihlal edildiği yerlerle ilgilenmeye davet etmiştir (Ergin, 1986b: 13). Özal, İngiltere ziyareti ardından başbakan Thatcher ile ilgili yaptığı değerlendirmede Thatcher’ın ülke vaziyetini düzeltebilmek adına uyguladığı politikaların Türkiye politikalarıyla benzer olduğunu belirterek kendisi ve Thatcher’ı aynı gün dünyaya gelen kader ortakları olarak tanımlamıştır (BBC’den Sansür, 1986: 1). Thatcher da iki ülke politikalarının benzediğine işaret ederek kendisine İngiliz basınında “Thatchercı” değil “Özalcı” denilmesinden memnuniyet duyduğunu belirtmiştir (Thatcher’dan AET Taahhüdü, 1986: 9).

Başbakan Turgut Özal’ın İngiltere ziyaretine dair son kayda değer gelişme İngiltere büyükelçilik binası önünde Özal’a karşı gerçekleştirilen eylemler olmuştur. Özal’ın ziyaretinin ikinci günü meydana gelen iki eylemden ilki sabah saatlerinde İngiliz aydın ve yazarlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Eylemciler Türkiye’de fikir ve düşünceleri nedeniyle tutuklanan ve mahkûm edilen insanlara yapılan kötü muamele nedeniyle Türkiye’yi kınarken Barış Derneği Davası tutuklularının serbest bırakılmasını talep eden bir dilekçeyi büyükelçiliğe bırakmıştır. Türkiye aleyhtarı gösterilerin ikincisi ise Türkiye’de cezaevlerinde bulunan insanlara işkence edilmesinin önlenmesi ve idamın kaldırılması amacıyla gerçekleşmiş, Türkiye’yi kınayan sloganlar atılmıştır. İçerisinde İşçi Partisi Milletvekili Jeremy Corbyn’in da bulunduğu grup bahsedilen kınama gerekçelerinin sona ermesi talebini içeren dilekçelerini ilk grup gibi Özal’a iletilmesi üzere büyükelçiliğe bırakmıştır (Duran, 1986b: 13). Bahsedilen eylemler dışında ise görüşmeler güzel bir seyir izlemiştir.

Turgut Özal'ın ardından Kenan Evren Kraliçe II. Elizabeth'in daveti üzerine 12-15 Temmuz 1988 tarihleri arasında İngiltere'yi ziyaret etmiştir. Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı olarak AET ülkelerinden birine gerçekleştirdiği bu ilk ziyaret (Evren'e İngiltere'den Resmî..., 1988: 1) henüz Evren yola çıkmadan İngiltere'de protestoların başlamasına neden olmuştur. Hem Londra'nın Türkiye büyükelçiliğine hem de Thatcher'a mektup bırakan eylemciler Evren'in ziyaretini eleştirerek önlenmesini talep etmişlerdir (Öymen, 1988: 12). Evren, ziyaret öncesi İngiliz basını Daily Telegraph'a verdiği röportajda Türk ordusunun darbeci olarak nitelendirilmesinin yanlış olduğunu ve ordunun amacının sivil ve demokratik rejimi korumak olduğunu belirtmiştir. Röportajı yayımlayan gazete Evren'den "Atatürk'ün hamuruyla yoğurulmuş" tabiriyle bahsetmiştir (Cumhurbaşkanı Evren, The..., 1988: 6).

Evren ziyaretinin ilk günü Kraliçe ikinci günü başbakan ile görüşmüş ve görüşmelerin temel başlıkları 1988 yılının güncel konularından (Kıbrıs, Türkiye'nin AET tam üyelik başvurusu vb.) farklı olmamıştır. Evren İngiltere'ye varmadan başlayan protestolar Evren'in ziyareti boyunca sürerken İngiliz basınında ziyaretin öne çıkarılan olayı aleyhtar gösteriler olmuştur (AT Gündemin İlk..., 1988: 8). Kraliçenin davetlisi Evren törenle karşılanmış ve diplomatik geleneklerin bir parçası olan hediyeleşme geleneğine uygun olarak kraliçenin üst düzey Yüksek Şövalyelik nişanını kabul etmiştir (Gönensin, 1988: 17). Kenan Evren ve Turgut Özal'ın İngiltere ziyaretleri genel olarak samimi bir hava içerisinde gerçekleşmiştir.

Margaret Thatcher, Türkiye'ye ilk ziyaretini muhafazakâr parti lideri sıfatında ABD ve Batı Avrupa ülkeleri arasındaki işbirliğinin geliştirilmesini amaç edinmiş Bilderberg Konferansı'nın 1975 yılında İzmir'de düzenlenen toplantısına katılarak gerçekleştirmiştir (Yunanlılar İzmir'de Yapılacak..., 1975: 9). Resmî olmayan bu ziyaretin ardından 1983 yılında başbakan olarak Türkiye'yi ziyaret edeceği haberleri Türkiye'ye ulaşmış fakat Thatcher herhangi bir mazeret bildirmeksizin bu ziyareti iptal etmiştir (Thatcher Türkiye'ye Gelemiyor, 1983: 7). 1986 yılında Turgut Özal İngiltere'ye gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Thatcher'ı Türkiye'ye davet etmiş ve net bir tarih verilmeksizin ziyaretin 1988 yılında gerçekleştirileceği karşılığını almıştır. 4-8 Nisan 1988 tarihleri arasında gerçekleşeceği duyurulan ziyaretle ilgili Thatcher ziyaret tarihini özlemle beklediğini belirtmiştir (Thatcher'ın Türkiye Özlemi, 1988: 14).

İngiliz Başbakanın Türkiye'ye gerçekleştireceği bu ziyaretin önemi hem Thatcher'ın Türkiye'ye gerçekleştirdiği ilk resmî ziyaret olması hem de II. Dünya Savaşı sonrasında bir İngiliz başbakanın ilk resmî ziyareti oluşudur (Cemal, 1988: 1). Ziyaretten hemen önce ilk röportajını 1986 yılında verdiği 32. Gün programıyla ikinci röportajını gerçekleştirerek Türkiye tarihi ile ilgili kitaplar okumakta olduğunu ve Mustafa Kemal Atatürk'e saygısının arttığını belirtmiştir. Ziyaretinin ilk gününde Anıtkabir'i ziyaret ederek görüşmelere başlamıştır. Görüşmelerin ardından iki tarafın da birbirini yücelten açıklamalar yaptığı gözlemlenmiştir. Görüşmelerin ikili ilişkilerle ilgili başlıklarını savunma, ticaret, tarım, 3. Boğaz Köprüsü meseleleri oluştururken çok taraflı

ilişkilerin gündemini ise NATO, Türkiye-AET ilişkileri, Kıbrıs, Ortadoğu meseleleri oluşturmuştur (Thatcher'la Sıkı Pazarlık, 1988: 13). Birçok ilki bünyesinde barındıran ve samimi bir hava içerisinde gerçekleşen karşılıklı ziyaretlerden anlaşılacağı üzere Türk-İngiliz siyasi ilişkileri canlanma göstermiştir.

2.2. Türkiye & İngiltere Ekonomik Göstergeleri ve İki Ülkenin Ekonomik İlişkileri

Türkiye ve İngiltere’de 1980’li yıllarda Yeni Sağ ideolojinin etkisiyle neoliberal ekonomi politikaları hayata geçirilmiştir. Her iki ülkenin de nihai hedefi ülkelerinde serbest piyasa ekonomisi oluşumu sağlayarak gelişmekte olan dünya ekonomileri listesinde daha üst sıralarda yer almak olmakla birlikte bu doğrultuda uyguladıkları politikalar (deregulasyon, kamu harcamalarının azaltılması, devletin küçülmesi, vergilerin azaltılması vb.) da ideolojik benzerliğe paralel olarak benzer niteliktedir. Yukarıda, birinci bölümde detaylarına yer verilmiş olan İngiltere ve Türkiye ekonomi politikalarının ekonomik göstergelere yansımaları tablolaştırılarak iki ülkenin bahsedilen yıllardaki ekonomik durumu karşılaştırmalı olarak sergilenmeye çalışılmıştır.

Tablo 1: İngiltere ve Türkiye’nin Başlıca Makroekonomik Göstergeleri (1980-1990)

	İngiltere				Türkiye			
	Enflasyon (%)	İşsizlik (%)	Kişi Başı GSYH (\$)	Ekonomik Büyüme (%)	Enflasyon (%)	İşsizlik (%)	Kişi Başı GSYH (\$)	Ekonomik Büyüme (%)
1980	16.4	6.8	9.6	-2.0	101.4	7.2	2.0	-2.4
1981	10.9	10.4	9.1	0.7	34.0	7.2	2.0	4.9
1982	7.9	10.9	8.7	2.0	28.4	7.6	1.8	3.6
1983	4.9	11.0	8.2	4.2	31.3	7.5	1.6	5.0
1984	4.3	10.9	7.7	2.2	48.4	7.4	1.6	6.7
1985	4.9	11.4	8.2	4.1	44.9	6.9	1.7	4.2
1986	3.0	11.5	10.0	3.1	34.6	7.7	1.9	7.0
1987	3.3	11.0	12.3	5.3	38.8	8.1	2.1	9.5
1988	4.1	9.0	14.9	5.7	73.7	8.6	2.2	2.1
1989	5.4	7.4	15.0	2.5	63.2	8.8	2.6	0.3
1990	6.9	6.9	17.6	0.7	60.3	8.2	3.6	9.3

Kaynak: The World Bank (ty) “Economy&Growth” <https://data.worldbank.org/topic/economy-and-growth> (11.12.2019); OECD (ty), “United Kingdom”, <https://data.oecd.org/united-kingdom.htm> (11.12.2019).

Neoliberal ekonomi politikaları çerçevesinde hareket eden Türkiye ve İngiltere, enflasyonu diğer tüm ekonomik sorunları körükleyen ana etken olarak görmüştür. Bu nedenle iki ülkenin de öncelikli hedefi enflasyon oranlarının düşürülmesi olmuştur. Enflasyon oranları kıyaslandığında daha kronik bir enflasyonla karşı karşıya kalan ülke Türkiye olurken her iki ülke de enflasyon göstergelerini tek haneli rakamlara düşürmeyi amaç edinmiş fakat Türkiye bu hedefe

yaklaşamamıştır. Thatcher'ın enflasyonla mücadelede başarılı olmasının nedeni devletin ekonomik faaliyetlerini sınırlandırma ve bütçe kesintileri uygulamanın yanısıra başarılı ve büyük çaplı özelleştirmeler gerçekleştirmiş olmasıdır. Böylece dünya ekonomik koşulları nedeniyle ilk yıllarda pek başarılı olamayan enflasyonla mücadele politikası, 1982 yılı itibariyle enflasyon rakamlarının tek haneye düşmesi ile bir süreliğine başarıya ulaşmıştır (Gedizoğlu, 2017: 1-4).

Türkiye, 1970'li yılların başından itibaren çift haneli yüksek enflasyon oranlarıyla karşı karşıyadır. Bu durumun nedenleri 1973 yılı petrol krizini hafifletici önlemlerin alınamaması ve sabit kur politikası uygulamasının; reel ücretlerde artış, cari işlemler açığı, dış borçlanma ihtiyacı gibi olumsuz sonuçlar doğurmasıdır. Nitekim bahsedilen sorunlar nedeniyle uygulamaya koyulan 24 Ocak kararları da enflasyon rakamlarının yükselişine çare olmamış aksine 1970'li yıllarda %26.8 olan yıllık ortalama TEFE 1980'li yıllarda 42.3'e; TÜFE ise %25.8'den %43.0'a yükselmiştir. Tabloda özellikle dikkat çeken 1987 enflasyon oranının ani bir sıçrama yaşamış olmasının nedeni ise 1987 yılı milletvekili seçimleri nedeniyle uygulanan genişlemeci maliye politikaları olurken aynı zamanda bahsedilen olumsuz etkinin giderilmesi için 1988 yılında alınan önlemlerin ekonomik büyüme hızını da olumsuz yönde etkilemesidir (Yükseler, 2004: 1-2).

Tablodan anlaşılacağı üzere işsizlik, Türkiye ve İngiltere ekonomilerinin en önemli kronik sorunlarından birisidir. Türkiye'ye kıyasla İngiltere'de daha çok inişli çıkışlı bir seyir izleyen işsizlik sorunu aynı zamanda Margaret Thatcher'ın üstesinden gelemeyerek en fazla eleştiri aldığı mesele olmuştur. Bu dönemde işsizlik rakamlarının yüksek oluşunun nedeni, ekonomiyi özgürleştirmeye çalışırken uygulanan özelleştirme, sendikal faaliyetlerin sınırlandırılması gibi politikaların işsiz kalan insan sayısının artmasına neden olmasıdır. Thatcher hükümetinin bahsedilen soruna çözüm planı asgari ücretin kaldırılarak ABD ve Japonya'da olduğu gibi işsizlik rakamlarının düşüşünü sağlamak olsa da bu konuda gerekli izni alamamış ve bu mesele Thatcher'ın en büyük ekonomik başarısızlıklarından biri olmuştur (Gedizoğlu, 2017: 20).

Kişi Başı GSYH, ülkelerin refah düzeyinin anlaşılabilmesi adına bilgi veren en önemli göstergedir. Bu gösterge ülke nüfusunun GSMH'ye bölünmesiyle elde edilmekte olup ülkede uygulanan ekonomi politikalarının başarılı sonuçlar verip vermediği hususunda da ipuçları verir. Tablo1 ve 2 ye bakıldığında hem Türkiye hem de İngiltere'nin kişi başı gelirin tablodaki gösterimi gerçekleştirilen 11 yıl içerisinde artış gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla iki ülkede de uygulanan neoliberal ekonomi politikalarının ekonomik büyümeye katkı sağladığı söylenilebilir. Ayrıca İngiltere Kişi Başı GSYH rakamları, Türkiye'nin Kişi Başı GSYH rakamlarına kıyasla daha yüksek seyretmiş ve bu durum Türkiye'nin bahsedilen yıllarda İngiltere'ye kıyasla zayıf bir ekonomi olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki Türkiye 1985 yılında en gelişmiş ekonomiler listesinde 18. Sırada yer alırken İngiltere 5. sıradadır.

Türkiye ve İngiltere ekonomisi 1980'li yıllarda yapısal bir dönüşüme uğramıştır. Serbest piyasa ekonomisine dayalı bu dönüşüm, rekabet unsurunu ulusal ve uluslararası alanda ekonomik gelişimin merkezine koyduğundan bahsedilen yıllarda özellikle ekonomik ve ticari anlamda işbirliği olanağı artmıştır. İngiltere'nin uygulamakta olduğu yüksek kur politikaları bu ülkeyi Türkiye sanayicileri gözünde cazip bir pazar haline getirmiştir. İngiltere'de gerilemeye başlayan tekstil sektörü ve buna karşın artan tüketim Türkiye'nin önemli ticaret kalemi olan tekstil sektörü için yeni bir kapı aralamıştır. Ayrıca İngiltere'de büyük çaplı alışveriş merkezlerinin açılmaya başlanması düşük riskli ve yüksek karlı iş alanlarının önünü açmıştır (Gülcan, 2001: 66).

İngiltere'ye paralel olarak Türkiye de ekonomik ve ticari dışı açılım politikaları vesilesiyle yabancı yatırımcıların ilgisini üzerine çekmeye başlamıştır. Fakat aynı zamanda istikrarsız seyreden ekonomik ve siyasi yapı yapılacak yatırımlara karşı kuşkucu yaklaşılmasına neden olmuştur. Türkiye'ye karşı duyulan güvensizliğe dünyadaki kredi darlığı nedeniyle bankaların temkinli davranmaları da eklenince hayata geçirilmesi planlanan birçok proje finansman engeline takılmıştır. Bu projelerin arasında birçok İngiliz projesi bulunmakla beraber Türkiye'ye karşı güvensizlik İngiliz banka ve kredi kurumlarında da hüküm sürmektedir. Örneğin; 1984 yılında İngiltere'de basılan Strategy and Defence Dergisi Türkiye'nin yatırım konusunda riskli ülkeler arasında yer aldığını belirterek yatırımcıları karşılaşılabilecekleri zorluklar konusunda uyarmıştır (Strategy And Defence..., 1984: 12). Fakat 1983 yılında sivil yönetime geçişin ardından 1984 yılında nispeten daha güvenilir bir havaya bürünen Türk ekonomisi İngiliz yatırımcıların Türkiye'ye ilgisini arttırmış ve ulaştırma, tarım, turizm, madencilik, vb. alanlarda yatırım ve işbirliklerinin önünü açmıştır.

Thatcher döneminde İngiltere'nin Türkiye'ye yatırım yapmak amacıyla yer aldığı ihalelerin en önemlilerinden birisi ikinci boğaz köprüsü ihalesi olmuştur. Birinci boğaz köprüsü ihalesi 1968 yılında imzalanan anlaşma ile Freeman Fox adlı İngiliz firmaya verilmiş yapıyı 1973 yılında tamamlanan köprü kullanıma açılmıştır (Çolakoğlu, 1984e: 4). İkinci boğaz köprüsü, çevre yolları ve 200 km'lik otoyol yapımını kapsayan ihale için Clewant Bridge Enerjining firması ile ihaleye katılan İngilizler yerli ve yabancı on üç firma ile rekabet etmişlerdir (2. Boğaz Köprüsü..., 1985: 8). Tamamının kredilerle tamamlanması planlanan ikinci köprüye Türk firma ENKA Holding ile ortaklaşa rekabet eden İngiliz firma finansman sağlama konusunda problemler yaşayınca neticede daha makul bir teklif sunan Japonya-Türk ortaklığı ihaleyi kazanmıştır. Kaybedilen ihale İngiltere'de tartışmalara neden olurken İngiltere'nin Türkiye'ye yatırım yapma isteğini ise olumsuz etkilemiştir (Duran, 1985: 9).

Akkuyu'da inşa edilmesi planlanan nükleer santral projesi o dönemlerde İngilizlerin kazanmak için hevesli olduğu bir başka projedir. Daha önce birlikte santral inşa ettikleri Kanada ve Güney Kore ile birlikte Türkiye'ye ortak teklif sunmuşlardır. İhalenin neticelenmesinde ortaya çıkan sorun finansmana ek olarak Türkiye'nin santralin dış borcu bitene kadar ihaleyi kazanacak

olan firmanın bu işletmeyi üstlenmesini istemesi ve yap-işlet-devret modeliyle gerçekleştirilmek istenen projenin kâr konusunda yatırımcıları tereddütte bırakması olmuştur (Ercan, 1984: 4). Fakat hükümet ile yatırımcı firmalar arasında anlaşmaya varılamadığından 1980'li yıllarda Akkuyu projesi hususunda bir neticeye varılamamıştır. Fatih Sultan Mehmet köprüsü ihalesinin ardından açılan ikinci Galata Köprüsü ihalesine de ilgi gösteren İngilizler ihaleye Comstain firması ile katılmıştır (Galata Köprüsü İhale Ediliyor, 1985: 9). Fakat bu ihaleyi ST-FA firması dubalı sistem yerine kazıklı köprü önermesi sayesinde kazanmış (Galata da ST-FA'nın, 1985: 4) ve bir ihale daha İngiltere aleyhine sonuçlanmıştır.

Türkiye ile İngiltere arasında, geliri elde eden ülkenin hem kendi ülkesinde hem de gelir sağladığı ülkede vergi ödemesi nedeniyle vergi yükünün hafifletilmesi amacıyla 19.02.1986 tarihinde Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması imzalanması iki ülke arasındaki ekonomik bağları güçlendirmekte faydalı olmuştur. Ayrıca yine 1986 yılında Türk yasalarının yabancılara sağladığı kolaylıkların ve güvencelerin İngiliz yatırımcılara uygulanmasını, yatırımdan elde edilen gelirlerin serbestçe transferini ve yatırımların kamulaştırılması halinde nasıl bir yol izleneceği unsurlarını kapsayan bir anlaşmanın İngiltere ile imzalanması konusunda adımlar atılmaya başlanmıştır (TCBETM, 1987: 36). 1986 yılında dünyanın en büyük elli bankası arasında yer alan Standars Chartered Bank İstanbul'da şube açarak Türkiye'de şube açan on sekizinci yabancı, ilk İngiliz bankası olmuştur (Bir Yabancı Banka..., 1986: 9). 1987 yılında endüstriyel gazlar sektöründe dünyaca ünlü bir marka olan British Oxygen firması Koç Holding'e bağlı Aygaz AŞ. ile yatırım için ortaklık anlaşması imzalamıştır (Yeni Bir Türk-İngiliz..., 1987: 11).

2.3. Türkiye-İngiltere Ticari İlişkileri

Türkler ve İngilizler arasında kurulduğu bilinen ilk resmi ilişki türü ticaridir. İngiliz tüccar Anthony Jenkinson'un 1553 yılında Osmanlı Devleti ile ilk doğrudan iletişime geçen kişi olduğu ve Kanuni Sultan Süleyman'dan Osmanlı Devleti topraklarında ticaret yapmak için izin alan ilk İngiliz tüccar olduğu bilinmektedir. Fakat Jenkinson için Osmanlı koşulu, ticari faaliyetlerini Osmanlı Devleti ticari ayrıcalıklarına sahip ülkelerden biri himayesi altında yürütmektir (Talbot, 2017: 21,22). Bu nedenle 1553-1580 tarihleri arasında Osmanlı Devleti topraklarındaki İngiliz ticari faaliyetleri Fransız bayrağı altında sürdürülmüştür (Skilliter, 1997: 7). Bir başka ifade ile ayrıcalık tanınan İngiltere devleti değil İngiliz tüccardır ve ayrıcalık kişisel olduğundan İngiliz ve Türk devletleri arasındaki ticari ilişkilerin başlangıç tarihi olarak 1553 yılı temel alınmamıştır.

1578 yılında Osmanlı Devleti'ne İngiltere için ticari ayrıcalıklar edinmesi amacıyla gönderilen William Harborne, Osmanlı Devleti'ne İran ile savaşında ihtiyaç duyacağı demir, çelik, bakır, kalay gibi gereçleri temin etme sözü vermesi karşılığında İngiliz tüccarlara Osmanlı pazarının kapılarının açılmasını sağlamıştır. Kraliçe I. Elizabeth ve III. Murat önderliğinde 1580 yılında imzalanan sözleşme ile başlayan İngiliz ayrıcalık hakları Venedik ve Fransızlar ile aynı

olmakla birlikte tek fark İngilizlerin gümrük vergisi oranının %5 değil %3 olmasıdır (Arık, 2016: 138). Osmanlı Devletinin ayrıcalık tanıdığı üçüncü devlet olan İngiltere 1581 yılında Levant Company şirketini kurarak kendi bayrağıyla Osmanlı topraklarında ticari faaliyetlerine başlamıştır (Shaw, 1982: 251, 252). İngilizler Osmanlı Devleti'ne İngiliz kumaşları, deniz araçları, kalay, kurşun, demir ihraç ederken baharat, Ankara tiftiği, deri, pamuk, ilaç, halı, ipek, kuru üzüm ve incir ithal etmiştir (Toros, 1988: 1; Vlami, 2015: 87). Böylece dört yüz yılı aşkın bir süreç ile devam eden Türk-İngiliz ticari ilişkilerinin ilk adımı atılmıştır.

2.3.1. 1980'li Yıllarda İngiltere ve Türkiye'de Uygulanan Ticaret Politikaları ve Ticari Göstergelerin Karşılaştırılması

Türkiye için 1980 yılı ekonomik ve ticari politikalarda dönüm noktası niteliğinde kararlar alındığı önemli bir tarihtir. Bu zamana dek Türkiye'de yurtdışına bağımlılığı azaltmayı amaçlayan ithal ikameci sanayileşme modeli benimsenmiştir. Fakat ulusal sanayinin geliştirilmesini hedefleyen bu politika nedeniyle meydana gelen ekonomik problemlere 1970'li yılların dünya ekonomik sorunları eklenince hem ekonomik hem ticari alanda politika değişikliği mecburi hale gelmiş ve 24 Ocak kararları ilan edilmiştir. Bu kapsamda miktar kısıtlamaları yerine tarifeler uygulanmaya başlanmış, fiyat denetimleri ortadan kaldırılmış fiyatların serbest bırakılan piyasa tarafından belirlenmesine izin verilmiştir. Dış ticaret serbestleştirilmiş, yabancı sermayenin ülkeye girişini kolaylaştırmak adına parasal ve mali teşvikler uygulanmaya başlanmıştır (Cambazoğlu ve Karaalp, 2012: 1231). Özetle Türkiye'yi ekonomik ve ticari anlamda küreselleşen dünyaya entegre edebilmek adına dış ticarete liberal politikalar izlenmeye başlanmıştır.

Ticaret İngiltere için önemli bir gelir kaynağıdır. Tarihi ticaret ülkesi olması sayesinde 1980'li yılların en gelişmiş ticari ağlarına sahip ve ticari faaliyetlerden en çok kazanç sağlayan ülkeler arasında üst sıralardadır. Dönemin başbakanı Margaret Thatcher, ticaretin serbestleştirilmesi ve ticari bağların arttırılmasını hedeflemiş ve bu anlamda İngiliz ticari çıkarlarının önünde bir engel olduğunu düşündüğü AET'nin liberal dış ticareti engelleyen politikalarının yürürlükten kaldırılması için mücadele etmiştir (Thatcher, 1993: 66). Özetlemek gerekirse bahsedilen dönemde bir yanda yüzyıllardır ticari faaliyetlerle meşgul olmuş ve bu alanda dünyanın en iyileri arasında yer almış bir İngiltere, diğer yanda ekonomik ve ticari anlamda henüz küreselleşmeye başlamış bir Türkiye vardır ve aşağıdaki tabloda iki ülkenin ayrı ayrı ticari göstergelerine yer verilmiştir.

Tablo 2: Türkiye ve İngiltere'nin 1979-1990 Yılı Toplam İthalat İhracat Rakamları ve Dış Ticaret Dengeleri

	TÜRKİYE			İNGİLTERE		
	İTHALAT	İHRACAT	DENGE	İTHALAT	İHRACAT	DENGE
1979	5.1	2.2	-2.9	55.6	56.5	+0.9
1980	7.9	2.9	-5.0	59.1	64.5	+5.4
1981	8.9	4.7	-4.2	62.1	69.7	+7.6
1982	8.8	5.7	-3.1	69.7	75.3	+5.7
1983	9.2	5.7	-3.5	79.7	82.9	+3.3
1984	10.8	7.1	-3.7	95.1	95.2	+0.1
1985	11.3	7.9	-3.4	101.4	105.9	+4.5
1986	11.1	7.4	-3.2	103.8	101.7	-2.1
1987	14.2	10.1	-4.1	115.0	111.5	-3.5
1988	14.3	11.6	-2.7	128.6	113.5	-15.1
1989	15.8	11.6	-4.2	147.0	128.7	-18.3
1990	22.3	12.9	-9.4	153.1	142.9	-11.1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (ty), “Dış Ticaret İstatistikleri” <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (12.11.2019); House of Commons Library (ty), “International Trade”, <https://commonslibrary.parliament.uk/category/economy-business/business/international-trade/> (12.11.2019).

Tabloda milyar dolar cinsinden gösterimi gerçekleştirilen rakamlara bakıldığında her iki ülkenin de ithalat ve ihracat hacimlerini 11 yıllık süre zarfında bir hayli genişlettiği görülmektedir. 1979 yılında 7.3 olan Türkiye ticari hacmi 1990 yılında 35.2, 1979 yılında 112.1 olan İngiltere ticari hacmi 1990 yılında 296 milyar dolara yükselmiştir. Fakat İngiltere için 1986 yılı itibariyle Türkiye için ise tabloda gösterimi gerçekleştirilen tüm yıllarda dış ticaret açığı oluşması göz önüne alındığında bahsedilen tarihlerde her iki ülkenin de dezavantajlı taraf olduğu bir ticari faaliyet yürüttüğü görülmektedir. Ayrıca yine tablodaki verilerden İngiltere'nin ticaret hacmi karşısında Türkiye ticaret hacminin cüzi bir miktar olduğu dolayısıyla İngiltere ticari ekonomisinin Türkiye ile kıyaslanamayacak kadar gelişmiş olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum elbette devletlerin tarih boyunca ticarete verdikleri önem, tanıtım ve pazarlama stratejileri, ekonomi politikaları, ticari ağları, dış politikadaki etkinlikleri gibi çeşitli değişkenlerin ticari potansiyellerini etkilemesiyle doğrudan ilgilidir.

2.3.2. İki Ülke Ticaretini Geliştirmek Adına Atılan Adımlar ve Türkiye-İngiltere Ticaretine Dair Başlıca Göstergeler

İngiltere, 1919 yılından bu yana İngiltere Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'na bağlı İhracat Kredileri Garanti Dairesi (Export Credits Guarantee Department ECGD) vasıtasıyla ticari ilişkiler

içerisinde olduğu ülkelere ihracat sigortası ve kredi garantisi uygulaması sağlamaktadır. Thatcher döneminde İngiltere ihracatının %30'u bu kurum tarafından sigorta edilmiştir. Türkiye ile iş yapan İngiliz ihracatçıları da destekleyen bu kurum 1977 yılında Türkiye'ye desteğini durdurmuştur. Bunun nedeni Türkiye'nin gerekli ödemeleri yapmaması nedeniyle kurumun vermiş olduğu garantileri yerine getirerek Türkiye ile gerçekleştirilen ihracattan 200 milyon dolar zarar etmesidir (İngiltere OECD Yardımına..., 1980: 4). ECGD'nin Türkiye'ye yeniden destek sağlaması belirli limitler içerse de Türkiye ekonomisinde yaşanan olumlu gelişmelere paralel olarak 1 Mart 1983 tarihinde tekrar açılmıştır (TC Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü [TCBHDTMEADGM], 1985: 40).

ECGD kredilerinden her ülke aynı ölçüde yararlanamamakta ülkelere verilecek destek ülkelerin güvenilirlik puanlarına göre değişmektedir. Diğer bir ifadeyle bu kurumdan destek almış ülkeler ile yaşanan herhangi bir sorun ileride bu ülkeye yapılacak desteği etkilemektedir. Ayrıca ECGD olanaklarından yararlanmak için kuruma ödenen ücret güvenilirlik puanı az ülkeler için daha fazladır. Türkiye 1970'li yıllarda borç ertelemesi yaptığından yüksek riskli ülkeler arasında yer almaktadır ve bu nedenle Türkiye ile iş yapmak isteyen İngiliz ihracatçıları yeterince desteklenmemekte ve Türkiye'nin kurum olanaklarından yararlanabilmek için ödemesi gereken ücret yüksek miktarlarda seyretmektedir (TCBHDTMEADGM, 1985: 81). ECGD'nin Türkiye'ye sağladığı garantilerin önemli bir miktarını Rapier Füzeleri, Airbus ve Ankara İçme Suyu projeleri oluştururken Tornado uçakları projesinin hayata geçirilememesinde ve İkinci Boğaz Köprüsü ihalesinin İngilizler tarafından kazanılmamasında ECGD desteğinin yetersiz kalması etkili olmuştur (TCLBETM, 1987: 34).

Türkiye 1980'li yıllarda uygulamaya başladığı dış ticareti serbestleştirme ve geliştirme politikaları sonucunda ticari ağlarını güçlendirme arzusunda olan ülkelerin önemle üzerinde durduğu bir ülke olmuştur. Bu kapsamda İngiltere de, ticari fırsatlardan yararlanma adına Türkiye'ye yönelen isimler arasında yer almıştır. 1983 yılında ECGD kredilerinin tekrar açılmasının da etkisiyle ticari ilişkileri canlandırma adına yapılan görüşmeler yoğunlaşmıştır. 1984 yılında Londra Ticaret ve Sanayi Odası'nın o tarihe dek oluşturduğu en büyük heyet olan ve bünyesinde kırk firma temsilcisi barındıran topluluk, faydalı işbirlikleri yapmak amacıyla Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Heyette o dönemin dünyaca ünlü firmalarından Haig Chadwick, Norton Chemical, Barwell Machine Hawker and Siddeley ve Stelmo gibi isimler bulunurken Türkiye'ye fazla talep olduğundan birçok firma heyete katılma şansı bulamamıştır (Turhan, 1984: 9). Thatcher dönemi boyunca Türkiye-İngiltere ticari heyetlerinin karşılıklı ziyaretleri İngiltere ağırlığıyla süreklilik gösterirken görüşülen meseleler genel olarak mühendislik, turizm, tarıma dayalı sanayi, savunma sanayii ve bankacılık konuları olmuştur.

Malların tanıtılması, ticari temasların sağlanması ve ticaretin geliştirilmesi adına önem atfedilen bir diğer konu ticaret fuarlarıdır. İngiltere ilki 1927 yılında düzenlenen İzmir

Milletlerarası Fuarı'na 1980 yılına dek her yıl katılım göstererek ürünlerini sergilemiştir. Türkiye ise Londra'da düzenlenen Gıda ve İçki Fuarı'na ancak 25 Şubat 1983 tarihinde katılarak ürünlerini görücüye çıkarabilmiştir (TCBHDTMEADGM, 1985: 77). Ardından 1951 yılı sonrasında İngiltere'de düzenlenmiş en büyük festival olan Uluslararası Bahçe Festivaline katılım gerçekleştirilerek Türk Bahçesi sergilenmiştir (Kraliçe Elizabeth "Bahçe...", 1984:5). Takip eden yıllarda Ticaret sergisi, Uluslararası Gıda ve İçki Fuarı gibi birçok fuara katılım sağlanmış gıda, içki, giyim, eliş, hediyelik eşya, tekstil, taş, tuğla vb. Türk ürünleri İngiltere'ye tanıtılarak Türk mallarına talebin arttırılması sağlanmıştır (TCBHDTMEADGM, 1985: 75-79).

Türkiye'nin İngiltere, İngiltere'nin de Türkiye ile ticari ilişkileri geliştirmek istediğine ve bu uğurda atılan adımlara değindikten sonra bu faaliyetlerin başarılı olup olmadığını anlamak ve iki ülke ticareti hakkında fikir sahibi olmak adına aşağıdaki tablo oluşturulmuştur. Tabloda Türkiye'nin İngiltere ile ihracatından elde ettiği gelirler, İngiltere'den ithal ettiği mallara yaptığı harcamalar, iki ülke ticaretinin toplam hacmi ve ticari ilişkilerdeki dengenin yıllara göre izlediği seyir yansıtılmaya çalışılmıştır.

Tablo 3: Türkiye'nin İngiltere Ticareti ile İlgili Başlıca Göstergeler (1979-1990)

Yıl	İthalat (\$)	İhracat (\$)	Dış Ticaret Dengesi (\$)	Ticaret Hacmi (\$)
1979	227.177.139	103.035.448	-124.1	330.212.587
1980	316.811.207	104.533.445	-212.3	421.364.652
1981	433.654.753	147.960.941	-285.7	581.758.953
1982	433.798.012	189.028.892	-244.6	622.826.904
1983	440.680.471	247.039.517	-193.6	687.719.988
1984	444.963.598	261.045.055	-183.9	706.008.653
1985	468.431.316	538.723.633	+70.3	1.007.154.949
1986	518.928.318	334.212.781	-184.7	853.141.099
1987	617.039.374	541.406.655	-75.6	1.158.446.029
1988	738.114.581	576.142.611	-162.0	1.314.257.192
1989	727.719.589	615.923.415	-111.8	1.343.643.004
1990	1.013.686.315	744.785.811	-268.9	1.758.472.126

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (ty), "Dış Ticaret İstatistikleri" <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (12.11.2019)

Yukarıdaki tabloda belirtilen ve Thatcher döneminde gerçekleşen Türkiye-İngiltere ticaretine dair rakamlara bakıldığında gerek İngiltere gerekse de Türkiye'nin birbirlerine ithal etikleri malların tutarında artış olduğu ve buna paralel olarak iki ülke ticari hacminin artan bir seyir izlediği görülmektedir. Ayrıca ilk altı yılda Türkiye'nin dış ticari açığının azalmaya başladığı, 1985 yılında ticaretin avantajlı ismi olduğu, 1985 yılı sonrasında tekrar dış ticaret açığı vermeye başladığı görülmektedir. Fakat söz konusu yıllar arasında hiçbir zaman Türkiye'nin İngiltere'ye ihracatı

İthalatından fazla olmamakla birlikte dış ticaret açığı da görünenden daha fazladır. Tablodaki yanılmanın nedeni İngiltere'nin Irak'tan ithal ettiği ham petrolün Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı vasıtasıyla İngiltere'ye iletilmesi ve bu rakamların da Türkiye'nin İngiltere'ye ihracatına yansımış olmasıdır (TCLBETM, 1987:37). 1979 yılından 1990 yılına kadar Türkiye'nin İngiltere'ye ihracatının arttırdığı doğrudur. Fakat aynı şekilde İngiltere'nin de Türkiye'ye ihracatı arttığından dış ticaret dengesindeki Türkiye aleyhine göstergenin tersine dönmesi mümkün olmamış ve Türkiye on bir yıl boyunca bu alışverişin dezavantajlı tarafı olmuştur.

2.3.3. Türkiye-İngiltere Ticaretine Konu Olan Başlıca Mallar ve Bu Mallardan Bazılarının Pazarlanması Önündeki Engeller

Tekstil, Türkiye'nin 1985 yılında elde ettiği kazançlarla dünya sıralamasında üçüncü olduğu ve uzun yıllar boyunca ciddi kârlar elde ettiği ticari kalemlerinden birisidir (Sabancı, Tekstilde Dünya..., 1985: 4). Aynı şekilde İngiltere'ye en çok ihraç edilen ürünlerin ilk sıralarında yer almaktadır. Fakat Türkiye'nin tekstil sektöründeki başarısı bu sektörün eski isimlerinden olan İngilizleri olumsuz yönde etkileyince Türk tekstil ürünlerine AET bünyesinde miktar kısıtlamaları getirilmiştir (Turhan, 1984: 9). Tekstil sektöründe miktar kısıtlamalarından etkilenen tekstil ürünleri ise T-shirt, kazak, pantolon, gömlek gibi giyim ürünleri, pamuk ipliği, ham bez, havlu, akrilik esaslı iplik, döşemelik kadife ve sentetik elyaf olmuştur (AT İle Tekstil..., 1987: 5; AET Ülkeleri 1982..., 1982: 7; AET Türk T-shirt..., 1982: 9).

Tablo 4: 1980-1987 Yılları Arasında Türkiye'nin İngiltere ile İthalat ve İhracatında Adı Geçen Başlıca Ticari Ürünler

İTHALAT	İHRACAT
NAKİL VASITALARININ AKSAN VE PARÇALARI	TEKSTİL VE GİYİM EŞYASI
MOTORLU NAKİL VASITALARI	TAZE SEBZE-MEYVE
ÖLÇÜ VE KONTROL İŞLEMLERİNDE KULLANILAN ELEKTRİKLİ CİHAZLAR	PETROL VE MAMULLERİ
ORGANİK KİMYASAL MADDELER	KURU ÜZÜM
DEMİR ÇELİK MAMULLERİ	İNCİR
KIYMETLİ MADENLER	BROAKS
HAM DERİ	FINDIK
RADAR CİHAZLARI	DOMATES SALÇASI

Kaynak: TC Londra Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Müşavirliği 1987 Yılı Raporu

AET engeline takılan ürünlerden bir diğeri çekirdeksiz kuru üzumdür. Çekirdeksiz üzüm ithalatında AET pazarında Türkiye'nin rakibi olan Yunanistan'ın baskıları sonucunda AET, topluluğa giren kuru üzümler için asgari ithal fiyatı uygulamaya başlamıştır. AET'nin 15 Ekim 1982 tarihinden itibaren başlattığı bu uygulama ile ton başına bin dolarlık asgari tutar belirlenmiş

ve Türkiye'nin düşük fiyatlarda AET pazarında rekabet etmesi engellenerek Yunanistan'ın topluluğa kuru üzüm ihracatının artırılmasının önü açılmıştır (AET Türk Kuru..., 1982: 6). Topluluk bünyesinde alınan karara İngiltere ticarete liberal politikalar benimsemesi ve kuru üzüme esas değeri üzerinde para ödemeye başlaması nedeniyle sıcak bakmasa da İngiliz yetkililer bu konuda AET içerisinde yalnız kaldıklarından karara uymak durumunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Asgari ithal fiyatı uygulaması nedeniyle 1982 yılında Türkiye'nin 18 134 ton olan kuru üzüm ihracatının 1986 yılında 13 963 tona düştüğü, Yunanistan'ın 19.799 ton olan ihracatının ise 1986 yılında 31 907'ye yükseldiği görülmüştür (TCLBETM, 1987: 57, 58).

İngiltere sebze ihtiyacının üçte ikisini meyve ihtiyacının ise üçte birini ithalat yoluyla temin ettiğinden bu alanda büyük pazar potansiyeline sahiptir. Türkiye sebze meyve ihracında büyük bir potansiyele sahip olmasına rağmen İngiltere'deki pazar payı düşüktür ve bu yıllarda İngiltere sebze meyve ithalatının önemli bir kısmını Kıbrıs'tan gerçekleştirmektedir. Ayrıca İngiliz yetkililerce yapılan açıklamaya göre İngiltere Türkiye ile bu alandaki ithalatını arttırmak istemektedir (Oral, 1980: 9; TCBHDTMEADGM, 1985: 67). Türkiye lehine olan taze sebze meyve pazarında Türkiye'nin potansiyelinden daha az satış gerçekleştirmesinin nedeni ise tamamen Türkiye kaynaklıdır. Kalitesiz ambalajlama, malları taşıyan kamyonların sorumsuz davranarak zamanında teslim yapmamaları ve bu nedenle ürünlerin bozulmaya başlaması, ticari anlamda İngiltere ile irtibat halinde bulunması gereken personellerin İngilizce bilmeyişi, malların AET standartlarına uygun olup olmadığı kontrol edilmeksizin gönderilmesi taze sebze meyve ihracatında Türkiye'nin tercih edilmeme nedenleridir (TCLBETM, 1987: 61). Özetle taze meyve ve sebzenin İngiltere'ye ihracatı tekstil ve çekirdeksiz kuru üzüm gibi topluluk kısıtlaması nedeniyle değil Türkiye'nin özensiz ve yanlış pazarlama stratejisi kullanması nedeniyle gelişmemiştir.

İngiltere 1980'li yıllarda fındık ithalatının %50-60'lık bir kısmını Türkiye'den temin etmektedir. Fakat 1986 yılında Çernobil felaketinin yaşanması ve ürünlerin radyoaktiviteye maruz kalmaları nedeniyle bu tarihten itibaren İngiltere'nin fındık talebi azalmıştır (TCLBETM, 1987: 66). Bunun yanı sıra bahsedilen yıllarda ucuz olduğu için Çin malına yönelme olması Türkiye'nin İngiltere'ye tiftik ihracatının da azalmasına neden olmuştur. Olumsuz yönde etkilenen bir başka ürün olan pamuğun ihracatında azalma olma nedeni ise tekstil sektöründeki şiddetli rekabetin İngiltere tekstil sektörünü daraltması ve dolayısıyla pamuğun daha az talep edilmeye başlanması olmuştur (TCBHDTMEADGM, 1985: 71-73). Sonuç olarak Türkiye'nin elinde olan ve olmayan nedenler İngiltere'ye ihracatını etkilemiş, bahsedilen ürünlerin açığını kapatacak başka ihracat kalemleri geliştirilememiş ve dolayısıyla on bir yıllık süreç içerisinde Türkiye, İngiltere ile ticarete açık veren ülke olmuştur.

2.4. Savunma Sanayii Alanında İlişkiler

Soğuk Savaş Döneminde başta iki büyük güç olmak üzere tüm devletler tehdit algılarına göre ülkelerinin askeri kanadını güçlendirme çabası içinde olmuşlardır. Bu çaba dünyadaki olaylar ve ülkelerin tehdit algılamalarına paralel olarak zaman zaman daha yoğun bir hal almıştır. Thatcher, askeri gücün ve nükleer caydırıcılığın önemli olduğunu düşünen ve en önemli tehdit unsuru olarak gördüğü Sovyetler Birliği'ne karşı İngiltere'nin hem askeri hem politik anlamda elini güçlendirmeye çalışan bir yöneticidir. Bu doğrultuda İngiliz savunma sistemlerini daha modern sürümleriyle değiştirmiş ve askeri harcamalara önemli bir pay ayırmıştır (Doyle, 2017: 478-479). İngiltere aynı zamanda gelişmiş ulusal savunma sanayiine sahiptir. Ekonomiye katkı sağlaması nedeniyle askeri araç-gereç ticaretindeki payını arttırmaya çalışmakta ve yeni pazarlar bulmak için çaba göstermektedir. Bu doğrultuda İngiltere 1980 yılında 3.1 milyar dolarlık silah ihracıyla dünyanın en büyük dördüncü silah satıcısı olmuştur (Sıcak Savaş Baskısı..., 1980: 9).

Türkiye ise kuruluşundan 1980 yılına dek haritadaki koordinatları, komşu ülkelerle sorunları, komşu ülkelerdeki iç sorunlar ve ülkenin iç meseleleri gibi nedenlerle güvenliği sık sık tehlike altına giren ülkelerden birisi olmuştur. Ulusal savunma sanayiinin bulunmayışı ekonomik sorunlarla birleşince askeri ekipmanların temini ve dış politika bakımından ülkeyi dışa bağımlı hale getirmiştir. 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edişinin ardından Türkiye'nin en önemli silah ihracatçısı ve askeri destekçisi ABD tarafından uygulanan silah ambargosu ulusal savunma sanayi kurma, geliştirme ve askeri harcamaları artırma hususunda Türkiye'yi teşvik etmiştir. Bu doğrultuda 1984 yılında TUSAŞ ve TAI kurulmuş, 1985 yılında Savunma Sanayiini Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (SAGEB) kurularak 1989 yılında Milli Savunma Bakanlığı (MSB) bağlanmış ve adı Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) olarak değiştirilmiştir (Baran, 2018: 59). Ayrıca Türkiye 1980'li yıllardaki askeri harcamalarıyla NATO üyesi ülkeler arasında ilk 3'e, askeri harcamasının milli gelire göre oranı en yüksek ülkeler arasında ilk 5'e girmiştir (Sıcak Savaş Baskısı..., 1980: 9 ;Sönmezoğlu, 2016: 438).

İngiltere ve Türkiye'nin 1979-1990 yılları arasındaki savunma sanayi hedeflerine bakıldığında puzzle gibi birbirlerinin boşluğunu dolduran kısımların mevcut olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye'nin teknoloji transferi ve askeri ekipman ihtiyacının İngiltere'nin pazar arayışı ile birleşmesi askeri ilişkiler alanında işbirliği fırsatının doğmasını sağlamış ve bu alanda ilişkilerde canlanma yaşanmıştır. Savunma sanayisinin geliştirilmesi politikası İngiltere'ye oldukça cazip gelmiş silah satışının yanında ortak yatırım teklifleri de Türk yetkililere sunulmuştur (Harp Sanayinde Ortak..., 1985: 9). İki ülkenin önde gelen isimlerinin basın açıklamalarıyla savunma alanında işbirliğine ne denli önem verildiği belirtilmiş, karşılıklı ziyaretler ve müzakereler bu anlamda atılan somut adımlar olmuştur. Bu anlamda Türkiye'yi ziyaret ederek teklif sunan İngiliz Firmalarından bazıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: 1980-1990 Yılları Arasında Türkiye ile Savunma Sanayii Alanında İşbirliği Yapmak İsteyen Bazı İngiliz Firmalar

General Electric	Elektronik sistemler ve radarlar
Marconi	Deniz kuvvetleri için silahlar
GKN	Tank ve diğer zırhlı araçlar
Whickers	105 mm'lik toplu tanklar
British Aerospace	Uçaklar
Plessey	Radar Sistemleri
Westinghouse (İngiltere Kolu)	Elektronik sistemler
Kraliyet Ordonat Kurumu	Donanım

Kaynak: Sedat, 1986a: 14

İngiltere ile askeri ilişkilerin canlanması 1983 yılı sonrasında Türkiye'ye olan ekonomik ve siyasi güvensizliğin azalmasıyla başlamıştır. Thatcher döneminde İngiliz yetkililerce basına yapılan açıklamalar Türkiye'nin NATO müttefikleri arasında kilit bir isim olduğu bu nedenle savunma sanayi alt yapısı kurarak geliştirmesi gerektiği ve İngiltere'nin daima destekçi olacağı yönünde olmuştur (İngiltere'den Destek Vaadi..., 1987: 9). Türkiye'nin yavaş yavaş adım atmaya başladığı savunma sanayi İngiltere için önemli bir pazar demektir ve iki ülke arasında birçok askeri proje masaya yatırılmıştır. İlerleyen başlıklara bu projelerden Türk basınına yansıyan birkaç önemli projeye değinilmiştir.

2.4.1. Rapier Füzelere

Thatcher döneminde, savunma alanında ilk Türk-İngiliz işbirliği "Rapier" füzelere alım/satımıyla gerçekleşmiştir. Bu füzelere İngiliz yapımı olup ilk kez Falkland Savaşı'nda Arjantin askeri güçlerine karşı kullanılmış ve yaklaşık 20 düşman uçağını düşürmüştür. Savaşta sergilediği başarılı performans sayesinde dünyada adını duyuran uçaksavar füzelere silahlı kuvvetlerce talep de artmıştır (Türkiye, İngiltere'den 36..., 1983: 10). İsveç, Avusturya, bazı Körfez ülkeleri ve ABD'nin de dahil olduğu on bir ülkeye satışı gerçekleşen füzelere İngilizler 1.88 milyar dolar gelir elde etmiştir. Aslına bakılırsa Türkiye'nin de ilgi göstermeye başladığı Rapier füzelere başarılı hakkında zıt görüşler de mevcuttur. Time Dergisi'nde yayımlanan bir yazıyla tanıtımı gerçekleştirilen "Falkland Savaşı" isimli kitapta Max Hastings ve Simon Jenkins, Rapier uçaksavar füzelere güvenilmez olduğunun Falkland Savaşı ile anlaşıldığını belirtmiştir (TIME Dergisi: Rapier..., 1983: 11).

Kısaca bilgi vermek gerekirse Rapier füzelere özellikle alçaktan uçuş gerçekleştiren helikopter ve uçaklara karşı yüksek derecede etkili olabilmektedir. Füzelere sahip oldukları "Hittile" sistemi sayesinde patlama dışta gerçekleşmeyip hedefin içerisine nüfuz ederek çok alçak uçuşların bile füzelere kullanan birliklere zarar vermeden güvenlice hedefin vurulabilmesi

sağlanmaktadır. Füzelere ayrıca dünya piyasası ile kıyaslandığında daha uygun fiyatlı, daha etkili ve taşınabilirlik açısından daha konforludur. Yapımcı şirket British Aerospace Dynamics 1983 yılında füzelerin operasyonel başarı açısından hala en etkili hava savunma sistemi olduğunu belirtmiştir (Yalçın, 1983: 9). Rapier füzeleri nişan alma amacıyla kullanılan radar ve dört ve on iki füze taşıma kapasitesine sahip ateşleyiciler olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır (Kamyonette taşıyor..., 1984: 10). Döner bir rampa üzerine yerleştirilmiş bu füzeler hem ses hem de ısıya oldukça duyarlı olmakla birlikte bilgisayarlı sistemi sayesinde hedefi bularak imha etme özelliğine sahiptir (Türkiye, İngiltere'den 36..., 1983: 10).

Türkiye, Türk Silahlı Kuvvetlerini (TSK) yenileştirmek amacıyla İngiliz Rapier'lerine talip olanlar arasında yer almıştır. Bu amaçla Türkiye ile British Aerospace Dynamics grubu arasında 1983 Temmuz ayında yapılan anlaşma ile ilk etapta 36 adet Rapier uçaksavar füze satın alınması yolunda imzalar atılmıştır. Anlaşmaya göre füzelerin Türkiye'ye maliyeti 146 milyon sterlin (yaklaşık 51.5 milyar dolar) olacak ve iki yıl içerisinde teslimi başlayacak olan füzelerin teslimatı üç yıl içerisinde tamamlanacaktır. Ayrıca Türkiye füzelerin yapımı konusunda ortak hareket etme hatta bu füzeleri üreterek Ortadoğu'ya da satma amacındadır (Çolakoğlu, 1984a: 6). Rapier füzelerinin Türkiye'ye satışının ikinci aşaması ise 1985 yılında imzalanan ikinci paket çerçevesinde gerçekleşmiştir. Her iki paket de dört füze atma kabiliyetine sahip 36 ateş bataryasından oluşmaktadır ve Türk yetkililer tarafından füzelerin toplam maliyetinin 280-300 milyon sterlin civarında olduğu belirtilmiştir (Ergin, 1986a: 14). 1987 yılı sonuna dek teslimatı tamamlanan Rapier füzelerinin ortak üretilmesi hususu ise finansal yetersizlik nedeniyle rafa kaldırılmıştır. Ayrıca 1984 yılında İngiltere'den Rapier'lerin daha gelişmiş bir modeli olan "Laser Fire" füzelerinin satın alması gündeme gelmiş (Yalçın, 1984a: 5) fakat bu konunun seyrine ilişkin net bir bilgiye rastlanamamıştır.

Rapier füzelerinin Türkiye'ye girişinin üçüncü aşamasını ise ABD yardımı oluşturmaktadır. British Aerospace pazarlama müdürü 1984 yılında verdiği bir röportajda ABD'nin artık kullanmadığı eski teknoloji uçaksavar sistemini Türkiye'ye satma amacında olduğunu Türkiye'nin Rapier füzelerini alarak isabetli bir karar verdiğini belirtmiştir (İngiliz Aerospace Temsilcisi:..., 1984: 6). Yaklaşık bir yıl sonra ABD Başkanı Reagan tekrar göreve gelmek üzere seçilir seçilmez ABD'nin Türkiye ile dostça ilişkiler içerisinde olduğu ve olmaya devam edeceğini belirtilmiş ve Türkiye'nin zayıf hava savunma sisteminin güçlendirilmesine destek vereceklerini sinyallerini vermişlerdir (Yalçın, 1984b: 7). Bu çerçevede ABD, İngiltere'den almış olduğu Rapier füzelerinin bir kısmını karşılıksız olarak TSK'ya devredebileceğini bildirmiştir. İlk aşamada atış rampalarıyla birlikte maliyeti 50 milyon dolar olan 20 füze hibe edileceği ve hibe miktarının ilerleyen yıllarda arttırılabileceği açıklanmıştır (ABD Türkiye'ye Rapier..., 1985:1). Ayrıca yine Türk hava sahasının güçlendirilmesi maksadıyla "Stinger" isimli roketin Türkiye'ye verilmesi ABD yetkililerince kabul edilmiştir (Yalçın, 1985a: 9).

2.4.2. Tornado Uçakları

İngiltere-Federal Almanya-İtalya ortak üretimi Tornado uçaklarının Türkiye'ye satılması konusu ilk olarak 1984 yılı Mayıs ayında gerçekleşen İngiltere Savunma Bakanı Michael Haseltine ve Türkiye Milli Savunma Bakanı Zeki Yavuztürk görüşmesinden sonra gündeme gelmiştir. Daha sonra Yavuztürk'ün 1984 Eylül ayında gerçekleştirdiği Farnborough ziyareti sırasında İngiliz savunma bakanlığı yetkilileri Yavuztürk'e iki önemli teklif sunmuşlardır. Bunlardan ilki iki flodan oluşan 40 adet Tornado uçağının Türkiye'ye satışı, ikincisi ise ortak savaş uçağı üretimi olmuştur (İngiltere Tornado Uçağı..., 1986: 12). Satışı önerilen Tornado uçaklar İngiliz British Aerospace, Alman Messerschmitt-Bolkow-Blohm ve İtalyan Aeritalia firmalarının 1969 yılında kurdukları Panavia şirketi tarafından üretimi gerçekleştirilen jet savaş uçaklarıdır. Sesin iki katı hızla uçabilen bu uçaklar bin tonluk sekiz adet bomba taşıma, kısa mesafede havalanabilme, kanatlarını kıvrırma ve değişik açılardan hareket ettirebilme kabiliyetine sahiptir ve 1984 yılı fiyatı ise uçak başına 20-22 milyar dolar civarındadır (Çolakoğlu, 1984c: 6).

Ortak savaş uçağı üretme fikri ise Panavia bünyesinde 16 Aralık 1983 yılında beş ülke (İngiltere, Federal Almanya, İspanya, Fransa, İtalya) hava kuvvetleri komutanlarının imzalamış olduğu bir anlaşmaya dayanmaktadır. Anlaşmaya göre beş ülkenin ortak çalışmalarıyla üretilen ve yine bu ülkeler tarafından kullanılacak 800 savaş uçağı tahmini olarak 1990'lı yılların ortalarında tamamlanacak ve hizmete başlayacaktır. Üretilmesi planlanan uçağın o dönemde basına yansıyan taslak özellikleri ise: tek kişilik, çift motorlu, kısa pistten kalkış-iniş yapabilme, yüksek manevra kabiliyetine sahip, hava çatışmalarında üstünlük sağlama, havadan yerdeki hedefleri vurma konusunda başarılı olabilme ve hava savunmasına sahip olma şeklindedir (Çolakoğlu, 1984f: 6). Türkiye'ye yapım aşamasında ortaklık teklif edilen, köklerini 1983 anlaşmasından alan ve günümüz Eurofighter'larının zeminini oluşturan projenin seri üretimine 2000'li yıllarda başlanması planlanmıştır (Yüzyılın Savaş Uçağına..., 1986: 3).

Tornado'ların satın alınması konusunda Türkiye'nin önündeki en büyük engel finansmandır. İlk etapta teklif edilen fiyat Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sorunlar dolayısıyla yüksek bulunmuş ve ancak NATO dayanışması çerçevesinde uygun kredi şartları sağlanarak ve hibeye yakın bir fiyatta anlaşılarak satın alınmanın gerçekleştirilebileceği İngiliz yetkililere bildirilmiştir (Yavuz Açıkladı: Mısırlı...,1984:12) . Finansman konusunda üç üretici ülke arasındaki temaslar sürerken Yavuztürk'ün en etkili yöntem olarak tasvir ettiği önerisi uygun şartlı kredi ve üç ülke pazarının Türkiye'ye açılması olmuştur (Çolakoğlu, 1984d: 7). British Aerospace finansman sorununun giderilmesi adına İngiliz ECGD kurumunu uygun kredinin sağlanabilmesi için devreye sokmaya çalışmıştır ve 1984 Aralık ayında hem Tornado hem de Türk Hava Yolları (THY)'na satışı gerçekleşecek Airbus için kredi açılması konusu Avam Kamarasında masaya yatırılmıştır (Çolakoğlu, 1984g: 6). Avam Kamarasında British Aerospace hükümetin Tornado satışı konusunda

politikalarını esnetmesi gerektiğini savunurken, hükümet yetkilileri kredinin açılıp açılmaması konusunda iki gruba ayrılmıştır (İngiltere Tornado Uçağı...,1986: 12).

İngiltere Ticaret ve Sanayi Bakanı Paul Channon Türkiye'nin ECGD'ye borcunu zamanında ödemediğini ve bu nedenle ülkeye kredi açılmasının yakın bir tarihe kadar durdurulduğunu hatırlatarak Türkiye'nin Tornado borcu yükünün altından kalkamayacağını belirtmiştir. Buna karşılık İngiltere Savunma Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı gerekli fonların Türkiye'ye ayrılmasını desteklemiştir (İngiltere Tornado Uçağı...,1986: 12). Margaret Thatcher ise satış için olumsuz tavır sergileyen tarafta yer alarak Türkiye'nin Tornado satışına uygun bir pazar olmadığını belirtmiştir (Thatcher: Türkiye Tornado'ya..., 1984: 3). Bunun üzerine Milli Savunma Bakanı Yavuztürk İngiltere'de Thatcher ile bizzat görüşerek Tornado için teklif edilen 900 milyon doların fazla olduğunu, Türkiye'ye uzun vadeli ve düşük faizli kredi açılmasını ve Türkiye'nin ödemeler dengesini bozmayacak bir teklif yapılmasını istediğini ve olumlu bir yanıt aldığını belirtmiştir (Tokatlı, 1984: 9).

İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Geoffrey Howe 11 Şubat 1985 tarihinde Ankara'yı ziyaret ettiğinde İngiltere'nin Türkiye'ye savunma araç-gereçleri ihraç etme konusunda tereddüdünün olmadığını fakat Tornado uçakları yalnızca İngiliz üretimi olmadığından diğer ortakların da destekleyeceği çözümler aradıklarını belirtmiştir (İngiltere'den Bakandan önce...,1985: 14). Özal'ın 1985 İngiltere ziyaretinde sürdürdüğü pazarlıklarla Thatcher'ın Türkiye'ye açacağı kredi sınırlarını genişleteceği açıklansa da ECGD 2. Boğaz Köprüsü ve Airbus için kredi açmayı kabul ederken Tornado için Türkiye'ye açabilecekleri yeterli fon miktarının olmadığını belirtmiştir. Türkiye'nin kredi finansmanı üzerinde yoğunlaşmasının nedeni ise önemli bir askeri harcama olan ve ABD ile birlikte yürütülen F-16 projesidir (Ergin, 1986a: 14). Türkiye bir yıllık bir çözüm arayışının ardından Tornado uçaklarının alınabilmesi için İngiliz yetkililere iki yöntem önermiştir. Bunlar: Türkiye'nin Konya'da yapılacak NATO üssüne harcadığı paranın Tornado bedelinden düşülmesi ve "forfaithing" yöntemidir.

NATO, müttefik topraklarında bir hava üssünün yenileştirilmesi için 500 milyon dolar harcama niyeti olduğunu bildirmiştir. Türkiye bu projeyi Tornado finansmanını sağlamak için fırsat olarak görmüş ve Türkiye tarafından Konya, Kanada tarafından ise Gose Bay üssü aday olarak gösterilmiştir. Türkiye hem alt yapının kurulum kolaylığı hem de Avrupa ülkelerinin üssün Türkiye'ye kurulması taraftarı olmasından dolayı Kanada'ya göre daha güçlü bir aday konumundadır (MEED'nin iddiası: Türkiye..., 1985: 8). Türkiye'nin planı Konya'da inşa edilecek Alçak Uçuş Eğitim Üssü için harcanacak yaklaşık 600 milyon liranın 40 Tornado uçağı fiyatı olan 1 trilyon 200 milyar liradan düşürülmesidir (Çolakoğlu, 1986: 3). Fakat bu öneri üretici firmalar tarafından mali hesaplamaların çok karmaşık olacağı gerekçesiyle reddedilmiştir. İkinci öneri forfaithing yani Tornadoların Türkiye tarafından satın alınmasıyla ortaya çıkacak alacakları ve riski yabancı bir bankanın karşılaması istemi yine üretici firmalara cazip gelmemiştir. Çünkü Türkiye

uzun vadeli krediye dayalı forfaithing isterken firmalar vadenin beş yıl süreli olması konusunda ısrar etmişlerdir (İngiltere Tornado Uçağı...,1986: 12).

Fransa'nın 1986 yılında Dassault firması yapımı Mirage-2000 savaş uçaklarını Türkiye'ye önermesi üzerine Tornado satışının durgun seyrini canlandırmıştır. Ankara'ya Fransız Savunma Bakanı Andre Giraud yedi yıllık süre sağlanacak kredinin %85'ini garanti edebileceklerini sadece %15'lik tutarın nakit olarak ödenmesi durumunda satışın gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Eğer yine zor durumda kalırsa kredinin %90'lık kısmını garanti edebileceklerini ve ödemenin on beş yıla çıkarılabileceğini söyleyerek cazip bir teklifte bulunmuşlardır. Bunun üzerine harekete geçen Almanya 2 milyar mark tutarında ihracat kredisi sağlamayı başarmış ve Panavia ortakları kredinin %90'lık (%42.5 İngiltere, %42.5 Almanya ve %5 İtalya) kısmını garanti etme konusunda anlaşmışlardır (Çolakoğlu, 1986, 7). Türkiye gerekli kredi önerilerinin sunulmasını beklerken İngiltere Türkiye'nin teklifle ilgilendiğine dair resmi bir bildirimde bulunmasını istemiştir. (İngiltere Savunma Bakanı..., 1986: 3). Bir türlü somut adımların atılamadığı görüşmeler ve Tornado satışının gerçekleşmesi istekleri hararetini yitirerek devam etmiştir ve neticede mesele zaman aşımına uğrayarak rafa kaldırılmıştır.

2.4.3. Sea Skua Füzeleri

Dönemin modern silahlarının gerçek performanslarını sergilendiği Falkland Savaşında kullanılan silahların bir diğeri Sea Skua Füzeleridir. Maliyeti ve hacmi büyük savaş gemileri ya da diğeri eski teknoloji askeri donanımlar yerine hızlı manevra yeteneğine sahip küçük ama işlevi büyük donanımlar edinmenin önemini anlaşıldığı bu savaşta Sea Skua başarısıyla adından söz ettirmiştir. İngilizlerin "Lynx" adlı helikopter ile birlikte kullandıkları bu füzeler 80 kg ağırlığındadır, 15 km menzile sahiptir ve saatte hızı 900 km civarındadır (Falkland Bunalımının Ortaya..., 1982: 9). Dönemin son model denizaltı savar güdümlü füzelerin Türkiye'ye satılmasına dair anlaşma 1984 yılında imzalanmıştır (İngiltere'den Sea Skua...1984:7). "Zor denizlerin silahı" olarak nitelendirilen füzelerin Ege denizi gibi fazlaca manevra gerektiren bölgelerde en etkili silah olabileceği düşünülmeyle birlikte teslimine ve eğitimine de yine aynı yıl başlanmıştır. TSK'da Augusta-212 tipi helikopterlere monte edilen Sea Skua'ların adeti ve maliyeti konusunda ise bilgi verilmemiştir (Çolakoğlu, 1984h: 5).

2.4.4. Warrior Zırhlı Personel Taşıyıcıları

TSK'nın, savaş aracı gereksinimini karşılamak üzere açtığı ihaleye 1987 yılında üç ülke Türk ortaklarıyla (Alman Kraus-Maffel-Ercan Holding ortaklığı "Puma AVC", Amerikan FMC-Nurol ortaklığı "AIFV" ve İngiliz GNK-Koç Holding ortaklığı "Warrior") tekliflerini sunmuşlardır. GKN ve Koç Holding'in 1984 yılından beri geliştirdikleri projeye göre TSK'nın ihtiyaç duyduğu 1533 adet zırhlı aracın 110 tanesi İngiltere'den alınacak, daha sonra Türkiye ile kurulan ortak tesislerde

üretime devam edilecektir. Yaklaşık üç buçuk yıl içerisinde kurulumunun tamamlanması planlanan tesiste TSK'nın zırhlı araçları üretildikten sonra araçların satışı için Ortadoğu pazarına girilecek ve Türkiye zırhlı araç ihraç eden önemli ülkelerden biri olacaktır. Türk savunma sanayisi adına önemli bir adım olabilecek Warrior (Türkçe "Savaşçı") projesi (Ulugay, 1987: 9), bu dönemde gündeme gelen Türk-İngiliz askeri projelerine kıyasla İngiltere'nin en çok gerçekleşmesini arzuladığı projedir.

Warrior projesi Thatcher tarafından da özel ilgi görmüştür. 1987 yılında üçüncü kez göreve geldikten sonra Tornado uçak satışlarında gösterdiği olumsuz tavrın aksine ECGD'nin Türkiye'ye kredi sağlaması konusu üzerinde durmuş ve toplam 200 milyon sterlinlik kredi desteği artı geri ödemede Türkiye'yi zora sokmayacak ödeme planı onayını sağlamıştır (Ulugay, 1987: 9). Ayrıca ihalenin GKN firmasına verilmesi için Başbakan Turgut Özal'a mektup yazarak ve İkinci Boğaz Köprüsü ihalesinin İngilizler tarafından kaybedilmiş olmasını hatırlatılarak siyasi baskıda da bulunmuştur. Mektupta ihalenin İngiliz firmaya verilmesi halinde İngiltere'nin Türkiye'den 1997 yılına kadar yılda 200 milyon sterlinlik ithalat yapacağı, zırhlı araç programının Türkiye'den yapılacak ihracatla tamamen off-set olacağı ve Araçların kullanımı konusunda İngilizlerin Türk ordusuna eğitim vereceği vaatleri yer almıştır. (Gürses, 1987: 11).

Thatcher mesajıyla rekabeti kızıştırırken ihaleye yönelik vaatler içeren bir başka mesaj da ABD Dışişleri Bakanı Casper Weinberger'den gelmiştir. Mektupta ihaleyi ABD'nin kazanması durumunda Türkiye ile ilişkilerin olumlu etkileneceği, AIFV araçların üretiminin ardından ABD dışında sadece Türkiye'de üretimine izin verilen "Bradley" zırhlı araçlarının da üretimine başlanacağı belirtilmiştir (Değer, 1987: 9). Kıbrıs Barış Harekâtı yıllarında ABD tarafından uygulanan silah ambargosu nedeniyle ulusal savunma sanayi kurulması ve böylece askeri dışa bağımlılığın azaltılması planlanmıştır. Fakat ulusal savunma sanayi kurma yolunda açılan önemli ihalelerin büyük çoğunluğu yine ABD'li şirketler tarafından kazanılmıştır (Savunma Projeleri ABD'nin..., 1988: 6). 1988 yılında sona eren çekişmeli ihale süreci de benzer bir sonuç vererek ABD lehine sonuçlanınca zırhlı araçlar ihalesi Thatcher'ın hayal kırıklığı yaşadığı bir başka ihale olmuştur.

2.5. Türkiye'de Turizm Ve Türk Turizminin İngiltere Boyutu (1979-1990)

Bir ülke turizminin gelişebilmesi ülkede doğal, tarihi ve kültürel zenginliklerin bulunması, var olan değerlerin korunması ve dış dünyaya etkin tanıtımı, turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak donanıma sahip olma, turistlerin can ve mal güvenliğinin sağlanması, uygun fiyatlı kaliteli hizmet sunulması gibi birçok unsurun sağlanmasıyla mümkündür (Asna, 1979: 4). Alternatif turizm çeşitlerinin sağlanabilmesi için uygun iklimi, Akdeniz, Ege ve Karadeniz boyunca uzanan sahil şeridi, zengin mutfak kültürü; Grek, Roma, Urartu, Selçuklu, Osmanlı gibi devletlerden günümüze taşınan yüzlerce tarihi eseri ve sayısız doğa harikasıyla Türkiye turizminin

gelişimi açısından en uygun şartlara sahip ülkelerden birisidir. Fakat bahsedilen potansiyele rağmen Türkiye’de bu sektörü geliştirebilecek teşvik faaliyetlerinde bulunulmaya başlanması dünya ülkelerine kıyasla oldukça geç bir tarihte gerçekleşmiştir.

Türkiye’nin turizm sektörünün teşviki adına yasal adımlar atmaya başlaması ilk kez 1950 yılında çıkarılan 5647 sayılı Turizm Müesseseleri Teşvik Kanunu ile gerçekleşmiş ve bu kararı 1953 yılında çıkarılan 6086 sayılı kanun (Toker, 2007: 82) ve 1960’lı yıllarda turizm meselesinin beş yıllık kalkınma planlarına dahil edilmesi izlemiştir. Ülkedeki turizm talebinin karşılanması amacıyla politikalar üreten ilk beş yıllık kalkınma planını takip eden diğer planlarda dönemin turizm sorunlarına yönelik değişen politikalar üretilip uygulanmaya başlanmıştır. Fakat 1980’li yıllara dek bahsedilen alanda uygulanan planlar finansal yetersizlik, tanıtım ve reklam yetersizliği, turizm sektöründeki eğitim yetersizlikleri gibi nedenle istenilen neticeyi verememiştir. Dördüncü ve onu izleyen diğer planları diğerlerinden farklı ve başarılı kılan ise altyapı, eğitim, turistik değerlerin korunması, kaliteli hizmet vb. unsurların öneminin anlaşılacak bu yönde politikalar üretilmiş olmasıdır (Dalgın vd. , 2015: 177-178).

Turizmde 1980’li yılların yıldızını parlatan en önemli uygulamalardan birisi 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu’dur. Kanunla birlikte Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bünyesinde Turizm Geliştirme Fonu oluşturularak turizm kredilerinin öncelikli olarak turizm alan ve merkezlerinde yapılacak yatırımlara aktarılmasına karar verilmiştir. Ayrıca karar kapsamında elektrik, su, hava gazı ücretleri ve haberleşme alanlarında öncelik ve indirim, toplam personel sayısının %10’unu geçmemek şartıyla yabancı personel çalıştırma hakkı, bakanlık izniyle ve Türk tüzel ya da gerçek kişilerle ortaklık şartıyla yabancı gerçek ya da tüzel kişilere yat limanı işletmeciliği yapabilme hakkı gibi teşvik maddelerine de yer verilmiştir (Turizm Kredileri Turistik..., 1982: 12). Teşvik Kanununu yabancı ülkelerde açılan tanıtım büroları, Türkiye doğal, tarihi, kültürel güzelliklerini anlatan eserlerin yayımlanması ve tanıtım fuarlarına katılım izleyince göstergeler Türkiye lehine ivme kazanmıştır.

Türkiye’de 1980’li yılların gelişmekte olan turizmini etkileyen sektörle ilgili teknik konular haricindeki en önemli başlık Türkiye’nin günümüze dek çözüme kavuşturamadığı eğitim sorunudur. Bu yılların eğitimsizlik örneklerinden bazıları ortak kullanım alanlarındaki hijyen eksikliği, trafik kurallarına uyulmadan kullanılan ulaştırma araçları, turizm dernek ve danışma merkezlerinin eğitimsiz personel çalıştırmaları ya da bu personellerin turistlerle yeterince ilgilenmemeleri, kadın turistlerin rahatsız edilmeleri, turistlerin can ve mal güvenliğinin ihlal edilmesidir (Turizm’de İngiliz Baskını, 1988: 11; Asna, 1979: 4). Yurtdışında Türkiye ve Türk imajının zedelendiği bahsedilen soruların politikalarla ya da yasalarla çözümü mümkün olmadığından diğer sorunlara kıyasla giderilmesi çok daha zordur. Öyle ki üzerinden uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen biraz iyileşse de hala çözülebilmemiş değillerdir. Sonuç olarak 1980’li yıllarda turizmin gelişebilmesi için gerekli olan hususlardan doğal, tarihi ve kültürel zenginliklerin

varlığı dışında kalan diğer tüm unsurların Türkiye için yetersiz olduğu, günümüzde birçoğunun hala devam ettiği ve gerekli önlemler alınmamaya devam edildikçe Türkiye'nin hak ettiği gelişimi sağlayamayacağı üzücü bir gerçektir.

1980'li yıllarda Türk turizminin gelişimi açısından bilgileri doğrular nitelikteki Türkiye'yi ziyaret eden turist sayısı, turizmden elde edilen gelir, ülkeden çıkış yapan vatandaş sayısı, turizm harcamaları ve gelir-gider arasındaki dengenin yıllara göre değişimi göstergelerine yer verilerek bahsedilen gelişim somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Tablo 6: 1979-1990 Yılları Arasında Türkiye'nin Turizm Gelir Gider Dengesi

	Turist Sayısı	Turizm Gelirleri Milyon \$	Çıkış Yapan Vatandaş Sayısı	Turizm Giderleri Milyon \$	Denge
1979	1 523 658	280 727	1 534 872	95 070	185 657
1980	1 288 060	326 654	1 794 808	114 738	211 916
1981	1 405 311	381 268	1 783 891	103 313	277 955
1982	1 139 717	370 320	1 899 377	108 919	261 401
1983	1 625 099	411 088	1 998 162	127 337	283 751
1984	2 117 094	840 000	2 071 189	276 806	563 194
1985	2 614 924	1 482 000	1 806 163	323 600	1 158 400
1986	2 391 085	1 215 000	1 622 237	313 570	901 430
1987	2 855 546	1 721 117	1 921 681	447 793	1 273 378
1988	4 172 727	2 355 296	2 114 780	357 966	1 997 329
1989	4 459 151	2 556 529	2 464 318	565 000	1 991 529
1990	5 389 308	3 225 000	2 917 118	520 000	2 705 000

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (ty), “2000 Yılı Sınır Giriş Çıkış İstatistikleri”
<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html> (27.11.2019)

Tabloya bakıldığında 1979 yılı Türkiye'ye gelen turist sayısının 1.5 milyon civarında olduğu görülmektedir. Bu tarihte dünyadaki 250 milyon kişilik turist potansiyeline ve başka ülkeleri ziyaret eden turist sayısına bakıldığında Türkiye'nin bu sektörde ne kadar gerilerde olduğu görülebilir. Örneğin; 1979 yılında yıllık İspanya: 35, Fransa: 17, Almanya ve İtalya 15 milyon turist ağırlamıştır. Türkiye'nin yanı başındaki Yunanistan'ın turist miktarı ise Türkiye'den yaklaşık 1 milyon fazladır (Asna, 1979: 4). Tablodaki rakamlardan hareketle Türkiye'nin turizmi canlandırmak adına attığı adımların fayda sağladığı ve Türk turizminin gelişmeye başladığı söylenebilir. 1985 yılında OECD ülkeleri arasında turizm gelirlerini en hızlı arttıran ülke %74.2 ile Türkiye olurken (OECD'de Turizm Geliri..., 1986: 9) 1979 yılından 1990 yılına turist sayısının 3.5 kat, turizm gelirlerinin 11.5 kat arttığı ve turizmin yüz güldürmeye başladığı görülmektedir. Aynı zamanda dünya turist potansiyeli ve Türkiye'nin turizme elverişli bir ülke olduğu göz önüne alındığında yeterli rakamlara ulaşılamadığı fakat on yıllık bir süre için başarılı bir artış olduğu söylenebilir.

Genel olarak Türk turizminin gelişimine değinildikten sonra bu alanda İngiltere özelinde nasıl adımlar atıldığına bakmakta faydalı olacaktır. Turistik güzelliklerin dünyaya tanıtılması ve yabancı yatırımcıların ülkeye çekilmesi amacıyla Türkiye Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından 1982 yılında yürütülen proje kapsamında bastırılan broşürler vasıtasıyla Akdeniz ve Ege kıyıları görücüye çıkarılmıştır. Yatırımcılara sağlanacak kolaylıkların sıralandığı broşüre göre 99 yıl süreli arazi tahsisi, devletin belirlediği bölgelere yatırım yapmak şartıyla altyapı masraflarının devlet tarafından karşılanması, düşük faizli kredi, yabancı personel çalıştırabilme, Türkiye’de bulunmayan mallar konusunda başvurulduğu takdirde döviz tahsisi ve bina vergilerinden beş yıl süreli muafiyet imkânları tanınmıştır. Yabancılar yatırımcılara getirilen sınırlama ise köy ve askeri alanlarda arazi satın alınamaması olmuştur. İlanın ardından Londra merkezli dergi Economist yabancı yatırımcılara Londra turizm bürolarına başvurmaları için çağrıda bulunmuştur (Mortan,1981: 10).

Türkiye, her yıl düzenlenen Londra Dünya Turizm Fuarına ilk defa 1981 yılında turizmi canlandırma girişimlerinin artmasıyla katılmaya başlamıştır. Bu kapsamda İngiltere’de yayımlanan önemli turizm dergilerinden Travel Gazette sayfalarında Türkiye’ye yer verilerek Türkiye’nin Avrupa’da düşük bütçeli turizmin adresi olduğundan bahsetmiştir (Çolakoğlu, 1981b: 4). Ertesi yıl yine katılım sağlanan fuar için 25 milyon liralık bütçe ayrılmış ve İngiltere sokaklarında gezinecek 250 otobüse Türkiye’yi tanıtıcı afişler asılarak İngiliz turistlerin ilgisi çekilmeye çalışılmıştır (Londra’da Otobüslere Türkiye..., 1982: 3). İlanlar, broşürler, tanıtım fuarları ve daha birçok girişim İngilizlerin dikkatini çekmiş ve İngiliz firmalar yatırım yapmak üzere Türkiye’ye yönelmiştir.

İngiltere Turizm Genel Müdürlüğü’nün Türkiye’ye özel kurduğu büronun müdürü olan Tim Lowel 1981 yılında Türkiye’ye gelerek İzmir, Ankara, İstanbul’da İngiliz turistler için tatil imkânlarını hakkında araştırma yapmıştır (Türkiye’den Kısa Kısa, 1981: 7). Dünya çapında ünlü İngiliz Landmark otelcilik firması 1984 yılında Türkiye’ye gelerek Akdeniz kıyılarındaki otelcilik yatırımları için imkânları araştırmıştır. Firma’nın Türkiye’ye yönlendirdiği heyet Türkiye’nin turizm potansiyeline sahip ve dünya turizm sahnesinde yerini almaya aday görüldüğünü belirtmiştir (İngilizler Keşfe Geliyor, 1984: 9). 1987 yılında İngiltere’nin önemli seyahat turizm şirketlerinden Falcon, İntrasun, Sunbed ve Tjaerborg ilk defa tatil programına Türkiye’yi de eklemiştir. Tur şirketlerinin programına dâhil ettiği turistik bölgeler İstanbul, İzmir, Marmaris, Kuşadası, Bodrum, Alanya, Kaş, Kalkan, Antalya, Side oluş, BBC ekranlarında Antalya ve Side tanıtımı yapılarak İngiliz turistlerin ilerleyen yıllarda İspanya yerine Türkiye’yi tercih edeceği ve Türk turizminin büyük bir potansiyel oluşturacağı belirtilmiştir (İngiltere’den Turist Akını..., 1987: 13).

Aşağıdaki tabloda uygulamaya koyulan turizm teşvik politikalarının en çok hangi milliyet türünün ilgisini çektiği, İngiltere’nin bu politikalarından ne derece etkilendiği ve Türk turizminde İngiltere’nin nerede yer aldığı sorularına yanıt bulabilmek adına 1984-1990 yılları arasında Türkiye’yi en çok ziyaret eden beş milliyet türünün sayısal değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 7: 1984-1990 Yılları Arasında Türkiye’yi Toplamda En Çok Ziyaret Eden Beş Ülkenin Yıllara Göre Türkiye’ye Gönderdiği Turist Sayısı

	Almanya	İngiltere	Yunanistan	İran	Fransa
1984	241.7	89.7	179.2	175.4	103.3
1985	299.5	124.6	213.2	353.7	149.9
1986	388.1	154.2	211.3	180.8	143.9
1987	523.6	266.9	173.8	165.5	168.5
1988	767.9	465.1	430.3	233.8	246.7
1989	896.9	405.9	277.3	240.9	283.5
1990	973.9	351.4	227.7	253.4	310.8
TOPLAM	4 091,6	1 857,8	1 762,8	1 603,5	1 406,6

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (ty), “2000 Yılı Sınır Giriş Çıkış İstatistikleri” <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html> (27.11.2019)

Türkiye’yi 1984-1990 yılları arasında en çok ziyaret eden turistlerin milliyetlerine bakıldığında toplam 4 091 787 turistle ilk sırayı Almanların aldığı ve yedi yıllık süre boyunca Türk turizminin lider milliyeti konumunu sürdürdüğü görülmektedir. 1984 yılında 241 712 Alman turist Türkiye’yi ziyaret ederken bu rakam 1990 yılında dört kat artarak 973 814 kişiyi bulmuştur. İkinci sıradaki İngilizler ise tatil programlarına Türkiye’yi daha fazla eklemeye başlasalar da toplamda Almanların yarısından daha az İngiliz turist Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Bahsedilen yedi yılda toplam 1 663 005 turistle Yunanistan üçüncü olmuş ve onu toplam 1 603 795 turistle İran izlemiştir.

Türkiye’yi en çok ziyaret eden ikinci ülke oluşu turizm alanındaki Türk-İngiliz ilişkilerinin güzel bir şekilde ilerlediğini göstermektedir. Türkiye’yi ziyaret eden İngiliz turistlerin sayısı turizm alanında verilen çabalara paralel olarak 1989 yılına dek artış göstermiş, 1989 ve 1990 yılları arasında azalışa geçmiştir. Bu azalışın temel nedeni olarak Margaret Thatcher’ın ülkesinde yürürlüğe koyduğu ve vatandaşlarını ekonomik olarak zor durumda bırakan “kelle vergisi” olduğu düşünülmüştür (Thatcher Bodrumu Vurdu, 1990: 1). İngiltere’de 21 Haziran 1989 tarihinde Türkiye’ye vize uygulanmasının resmen yürürlüğe girmesi ve karşılığında Türkiye’nin de İngiltere’ye vize uygulaması iki ülke turizmini etkileyen bir diğer önemli mesele olmuştur (Londra Vizeyi Yarın..., 1989: 11). İki ülke turizmini olumsuz etkileyen ve İngiliz turistlerin yakındığı genel sorunlar ise trafik, taksicilerin süratli araç kullanımı, konaklama tesislerindeki altyapı yetersizliği nedeniyle turistlerin su gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları, konaklama maliyetlerinin fazlalığı, turistlerin tükettikleri gıdalar nedeniyle sağlık sorunları yaşamaları, istismar edilmeleri ve turizm merkezlerinde çalışan elemanların eğitimsiz olmaları olarak sıralanabilir (Öymen, 1989: 16).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE-İNGİLTERE ÇOK TARAFLI İLİŞKİLERİ

3.1. OECD Kapsamında Türkiye'ye Gerçekleştirilen Ekonomik ve Askeri Yardım

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerindeki Türk çalışanlar vasıtasıyla ülkeye giren işçi dövizleri sayesinde 1970'li yıllarda yüksek büyüme hızı elde etmiş ithal ikameci bir ülke modelidir. Fakat petrol krizlerinin beraberinde getirdiği Avrupa kemer sıkma politikasının bir sonucu olarak Avrupa'nın işçi alımlarını durdurması, Türkiye'nin hızla büyümekte olan ekonomisinin tehlikeye girmesine yol açmıştır. Petrol şokunun doğrudan ve dolaylı sonuçlarını tahmin edemeyen Türkiye, yüksek büyüme politikalarını koruyarak Avrupa ekonomisinden ayrılmış ve bu durum ihracat ve dövizleri durdurmuştur. Ortaya çıkan cari işlemler açığı her ne kadar kısa vadeli borçlanma yoluyla giderilmek istense de bu durum hükümetin ciddi bir likidite krizi ile karşı karşıya kalmasına sebebiyet vermiş ve yabancı bankalar daha fazla borç vermeyi reddetmiştir (Arıcanlı ve Rodrik, 1990: 1344).

Türkiye'nin borç krizine girerek uluslararası finansal kuruluş ve toplulukların yardımına ihtiyaç duyması küresel ekonomik krizler ve ulusal karma ekonomik sistemin olumsuz çıktılarının kendini hissettirdiği 1977 yılında başlamıştır. 1979 yılına gelindiğinde %20'yi aşan işsizlik oranı, %50 üzerinde seyreden enflasyon, resesyon, kredi darlığı vb. kötü ekonomik göstergeler Türkiye'yi iflas bayrağını çekme eşiğine getirmiş ve dış borçları ödeyememe noktasına gelinmiştir. Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik darboğaz başlangıçta Batılı ülkelerin ilgi gösterdiği bir mesele olmazken Türkiye'nin 1974 yılında başlatılan ABD ambargosuna tepki olarak Sovyetler Birliği ile yakınlaşma politikası başlatması Batı desteğinin fitilini ateşlemiştir. NATO'nun güney kanadını tehlike altında gören ABD, 1978 yılsonu itibarıyla Türkiye'ye uyguladığı ambargoyu kaldırmıştır.

Türkiye'ye artan ilginin bir başka boyutunu uluslararası ortamda yaşanan gelişmeler oluşturmuş ve özellikle İran'da şahın düşüşü Türkiye'yi Batının odak noktası haline getirmiştir. Bunun nedenleri; Türkiye'nin Sovyetler ile Ortadoğu arasında Batı yanlısı tutum sergileyen tek devlet haline gelmesi, Sovyetlerin Akdeniz emellerine karşı bir kalkan görevi görmesi ve elektronik istihbarat üslerinin Sovyet füze testi lansmanlarını izleyebileceği ana arazi alanını sunmasıdır. Dolayısıyla bu tarihten itibaren Türkiye'nin stratejik önemi ülkenin kaderini IMF ya da ticari bankalara bırakılmayacak kadar artmıştır. Ayrıca 1979 yılı sonunda Sovyetlerin Afganistan'ı

işgal etmesi bu önemi katlarken Türkiye'ye gerçekleştirilmesi planlanan destekleme projesine de ivedilik kazandırmıştır (Celasun ve Rodrik, 1989: 756-757).

Türkiye'ye yardım hususu Federal Almanya, Fransa, İngiltere ve ABD olmak üzere dört ülkenin uluslararası sorunları ele almak üzere toplandıkları 5 Ocak 1979 tarihli Guadeloupe Zirvesi'nde ilk defa ele alınmıştır (Selçuk, 1979: 2). Zirvede Türkiye'ye Avrupa'nın bir parçası olduğu için yardım yapılması gerektiği konusunda fikir birliğine varılırken Jimmy Carter ABD'nin ekonomik yardım için sınırlı fonu olduğunu bu nedenle askeri yardımın ABD, ekonomik yardımın ise Batı tarafından üstlenilmesi fikrini ortaya koymuştur. Bahsedilen konuda anlaşmaya varıldıktan sonra Federal Almanya Başbakanı Helmut Schmidt'in bu konuda yetkili olmasına karar verilmiş ve OECD ülkeleri bünyesinde Türkiye'yi içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarma hareketi başlatılmıştır (Batı'nın Yardım Koşulu..., 1979: 1).

Türkiye, uzun vadeli ekonomik ve siyasi politikalarını önemli ölçüde etkileyen OECD'ye Batı ekonomilerindeki gidişatın takibi, Batılı ülkeler ile işbirliği sağlanması, ileri teknolojilere sahip OECD ülkelerinden teknoloji ve bilgi transferi sağlanması, gelişmiş ülkeler arasındaki karar alma mekanizmalarında Türkiye'nin ağırlığının artırılması gibi avantajları nedeniyle 21 Nisan 1998 tarihinde 28. üye olarak katılmıştır. 1979 yılında "ivedi yardım" adı altında Türkiye'ye yardım gerçekleştirilmesine karar verildiğinde Türkiye OECD üyesi değildir. Fakat OECD bünyesinde 1962-1992 yılları arasında varlığını sürdüren Türkiye'ye yardım konularının görüşüldüğü bir Konsorsiyum faaliyet göstermiştir. Türkiye'nin uzun vadeli ekonomik planlarına yardım etmek ve 15 ülke ile uluslararası organizasyonların yardımlarını koordine etmek gayesinde olan bu Konsorsiyum 1979-1983 yılları arasında gerçekleştirilen ivedi yardımın da önderliğini yapmıştır (DPT, 2000: 86).

Türkiye'ye gerçekleştirilecek yardımın görüşüldüğü toplantılarda alınan karara göre Türkiye'ye yardımda bulunacak ülkelerin iki temel şartı vardır. Bunlardan ilki IMF denetiminin kabul edilmesi ikincisi ise orta vadeli beş yıllık kalkınma planı oluşturulması, planın ülkede uygulanışının dünyaca tanınmış akil insanlar tarafından denetlenmesi ve plan uygulandıkça her yıl belirli miktarda Türkiye'ye kredi açılmasıdır. Ayrıca bu şartların birbirine bağlı olduğu ve biri olmadan diğerinin gerçekleşmeyeceği de belirtilmiştir. Bu şartlar üzerine Başbakan Bülent Ecevit Emil Van Lennep'e gönderdiği bir mektupta Türkiye'nin kredi güvencesi almadan bir anlaşma imzalayarak devalüasyona sebebiyet veremeyeceğini, Türkiye'nin bahsedilen yardımı alıp ekonomisini yoluna soktuktan sonra IMF ile bir görüşme sağlanabileceğini fakat orta vadeli bir istikrar programının Türkiye için kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Ecevit'in bu cevabı kısa sürede tepki toplamış ve yardıma dahil tüm taraflardan IMF ile anlaşılmadığı sürece tek kuruş verilmeyeceği sesleri yükselmeye başlamıştır (Birand, 1979: 7).

İvedi yardımı olarak nitelendirilen yardımlar konusunda 30 Mayıs 1979 tarihinde Paris'te gerçekleşen toplantıya Avusturya, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Avustralya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, İsveç, İngiltere, ABD ve İsviçre katılırken IMF, Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, OECD Türkiye'ye yardım konsorsiyumu üyeleri hazır bulunmuştur. Toplantıda Türkiye'nin IMF ile yeni bir stand-by anlaşması imzalaması halinde yardımın en kısa sürede gerçekleştirileceği ve yardım miktarının 500 milyon dolardan 906 milyon dolara yükseltildiği belirtilmiştir. IMF ile anlaşmaya varıldıktan sonra yardımın gerçekleşmesi için Türkiye'nin yardımı gerçekleştirecek ülkelerle ikili anlaşmaya varması gerektiği ve bahsedilen yardımların yalnızca nakit olmayıp 245 milyon dolarının dış satım kredisi şeklinde gerçekleşeceği de eklenmiştir. Türkiye'nin IMF ile anlaşmaya varması temel koşul olarak öne sürüldüğünden IMF ile görüşmelere de aynı gün başlanmıştır (Doğan, 1979a: 11; Perlman, 1979: 9).

İkinci temel koşul olan komisyon kurulması da hayata geçirilmiş ve özellikle Türkiye'nin orta dönem ekonomi politikalarını denetlemek üzere Danimarka, Belçika, Avusturya, Kanada, Finlandiya, Batı Almanya, Fransa, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, İsveç, Amerika, İngiltere, İsviçre, Avrupa Ekonomik Topluluğu, IMF, Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası tarafından oluşturulmuştur. Komisyonun görevi Türkiye'nin yirmi yıldır izlediği ekonomi politikalarını gözden geçirerek başarı oranını belirleme, orta ve uzun vadede Türkiye ekonomik sorunlarını giderecek çözüm yolları üretme, en az beş yıllık ekonomi politikası belirleme, Türkiye'ye gelen yabancı sermayeyi denetleme ve bu sermayenin Türkiye'ye sağlayacağı faydaları araştırma olarak belirlenmiştir (Doğan, 1979b: 1). Komisyonun koordinatörlüğünü yürütmesi amacıyla seçilen isim ise OECD Genel Sekreteri Emil Van Lennep olmuştur (OECD Genel Sekreteri..., 1979: 11).

Türkiye'ye gerçekleştirilecek yardımın büyük bir kısmını üstlenen ABD'de yardım kararı senatoda tartışılırken bazı senatörler Türkiye'nin Kıbrıs politikası ve Yunanistan ile sorunları nedeniyle yardıma karşı çıkmıştır. Bir nevi Türkiye'nin ekonomik krizi fırsata çevrilerek taviz alınması hedeflenmiştir. Fakat bazı senatörler Kıbrıs sorununda uygulanan ambargonun bir işe yaramadığını dolayısıyla Türkiye'ye ABD'nin güvenilir bir dost olduğunun gösterilmesi gerektiğini savunmuştur. Türkiye'nin ABD çıkarlarını gözetmek için önemli bir müttefik olduğu ve yardım konusunun ne Kıbrıs ne de Yunanistan ile ilgisinin olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca yeni İngiliz iktidarın yardımlar konusunda eski hükümetten daha olumlu tavırlar sergileyeceği bu nedenle ABD'nin de müttefikine destek olmasının gerektiğinin de altı çizilmiştir ve senatonun uzun tartışmaları sonucunda ABD'nin 50 milyon dolarlık askeri kredinin hibeye dönüştürülmesi önerisi 64 senatörün olumlu oyuyla kabul edilmiştir (Askeri Yardım ve..., 1979: 11).

Askeri ve ekonomik yardımın temellerinin atıldığı Guadeloupe Zirvesi'nde İngiltere'yi temsil eden isim İşçi Partisi lideri James Callaghan olmuştur. Thatcher, Guadeloupe görüşmelerin

yaklaşık dört ay sonra göreve başlamıştır ve Thatcher göreve gelene kadar İngiltere, Türkiye'ye yapılacak yardım konusunda olumlu bir tutum sergilememiştir (Thatcher ile Schmidt..., 1979: 1-7). Hatta İngiliz basını Callaghan hükümetinin yardım için elini cebine atmak konusunda isteksiz davrandığını kaleme almıştır (Yargıcı, 1979b: 6). Fakat Mayıs 1979 tarihinde İngiltere'de yeni bir hükümet kurulması ve bu yeni hükümetin NATO bakımından Türkiye'nin kritik bir role sahip olduğunu ve bu nedenle ekonomik ve siyasi anlamda desteklenmesi gerektiğini açıklaması üzerine İngiltere'den beklentiler artmıştır (Tan, 1979: 11).

Margaret Thatcher'ın başbakan olarak göreve başladıktan sonra ilk görüştüğü devlet başkanı Federal Almanya Başbakanı Helmut Schmidt olmuş ve Türkiye'ye yardım konusunda görevlendirilmiş olan Alman başbakan, bu görüşmede genel uluslararası sorunlarla birlikte Türkiye'ye yardım konusunu da gündeme getirmiştir. Böylece Thatcher'ın ilk ele aldığı uluslararası sorunlar arasında Türkiye de yerini almıştır. 19 Mayıs 1979 tarihinde Alman ve İngiliz başbakanlar görüşmelerini tamamlamalarının ardından gerçekleştirdikleri basın açıklamasında Türkiye'ye yardımın ne kadar önemli olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca Thatcher yardımın NATO ittifakı açısından taşıdığı öneme de dikkat çekerek yardım konusunda istekli bir tavır sergilemiştir (Schmidt: İvedi Yardımın..., 1979: 11). Hatta The Financial Times Gazetesine göre Margaret Thatcher Türkiye'nin ekonomik sıkıntılarının üstesinden gelebilmesi hususunda Batılı liderlerin en isteklisidir (Askeri Yardım ve..., 1979: 11).

İvedi Yardımın nasıl gerçekleştirileceği konusunda varılan sonuca göre yardımı gerçekleştirecek olan ülkeler ile Türkiye görüşmelerde bulunarak yardımın detayları konusunda fikir birliğine varacak ve ikili anlaşmalar yoluyla yardımların teminatı gerçekleşecektir. Diğer bir ifadeyle yardımın miktarı ve gerçekleştirilme şekli ikili görüşmelere bağlı kılınacaktır. Bu doğrultuda Londra'da bir araya gelen Türk ve İngiliz hükümet yetkilileri İngiltere'nin 15 milyon sterlin tutarında katkı sağlaması konusunda anlaşmışlardır. Anlaşma 21 Eylül 1979 tarihinde İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi Sir Derek Dodson ile Türkiye hükümeti yetkilileri arasında imzalanmıştır. Anlaşmanın içeriğine göre İngiltere'nin katkısı 5 yıllık bir ödemesiz sürenin ardından 25 yıl vade ve %6 faizle geri ödenecektir. Ayrıca Türk sanayisini geliştirmek ve ithalatı arttırmak adına gerçekleştirilen bu yardımın en önemli şartı Türkiye'nin İngiliz mallarını satın alması gerekliliğidir (İngiltere ile 15..., 1979: 4; İngiltere 12 Milyon..., 1979: 6).

İngiltere 1980'de sürdürdüğü yardımının tutarını yine 15 milyon sterlin olarak belirlemiştir. Kredi faizi, vadesi ve kredinin İngiltere ile yapılacak ithalatta kullanılabilmesi şartı değişmemiştir (İngiltere OEC Yardımına..., 1980: 4). Buna ek olarak kredinin Türkiye'nin ekonomik, ticari ve endüstriyel alanda kalkınmasına yardımcı olacağını düşündüğü ürünlerin ithalatında kullanılmasına izin verilmiştir. Fakat savunma sanayii kapsamına giren araç ve gereçler, lüks tüketim malları, petrol ve petrol ürünleri, değeri 1000 sterlinden az olan ilaçlar ve değeri 10000 sterlinden az olan öteki malların alımı bahsedilen iznin kapsamı dışında bırakılmıştır (İngiliz Kredisi Yalnızca...,

1980: 4). Bahsedilen kurallar çerçevesinde devam eden İngiliz yardımı 1981 yılında 15 milyon sterlin, 1982'de 22.5 milyon sterlin şeklinde devam ederek 1983 yılında sonlandırılmıştır.

Türkiye'ye 1978-1983 yılları arasında gerçekleştirilen yardımın yanısıra uluslararası finans camiasının o güne kadar üstlendiği en büyük borç yeniden yapılandırması da yine bu tarihlerde gerçekleşmiştir. 1982 yılına kadar neredeyse tüm kısa vadeli borçlar birleştirilerek uzun vadeli borçlara dönüştürülmüş 1978-1983 yılları arasında ödenmesi gereken OECD garantili borç ile ilgili tüm ana ödemeler yeniden planlanarak 8-10 yıl arası süreyle ertelenmiştir (DPT, 2000: 86). Böylece Türkiye, karşılaştığı ilk büyük borç krizini başarılı bir şekilde atlatarak uluslararası finans camiasının yardımıyla bu süreci atlatabilen tek büyük örnek olmuştur. Buna paralel olarak 1983 yılında OECD bünyesinde alınan yeni bir kararda Türkiye'nin ödemeler dengesindeki açığı kapatmak için yardıma ihtiyaç duymadığı belirtilmiş ve bu açıklamanın ardından Türkiye, Merkez Bankası aracılığıyla Avrupa para piyasasından kredi sağlayabilmek adına çalışmalara başlamıştır (İngiltere-Türkiye Anlaşması, 1981: 5; Çolakoğlu, 1985b: 4).

İngiltere'nin 1970'lerin son yıllarında ticari sendikaların yüksek maaş talepleri, işçi grevleri, fiyatlar ve ücretler üzerindeki artış, işsizlik, enflasyon ve benzeri sorunlarla karşı karşıya kalmış olması James Callaghan hükümetinin Türkiye'ye gerçekleştirilecek yardım konusunda neden isteksiz davrandığını açıklamak için önemlidir. Özellikle hoşnutsuzluk kışı nedeniyle zor bir iktidar süreci geçiren başbakan, 1979 seçimlerinin yaklaşmasının da etkisiyle ulusal politik ve ekonomik sorunlara dış politik sorunlardan daha öncelikli yaklaşmış ve iktidar statüsünü devam ettirecek formüller aramaya başlamıştır. Diğer bir ifadeyle Türkiye ile yakın ilişkiler her ne kadar İngiltere ve Batı için stratejik bir öneme sahip olsa da rayına oturtulmaya muhtaç İngiliz ekonomisi Callaghan hükümetinin önceliği olmuştur.

Margaret Thatcher'ın da Callaghan'a paralel şekilde öncelikli ulusal hedefi ekonomik düzelmenin sağlanmasıdır. Öyle ki İngiltere'nin AET'ye yaptığı katkının haksız olduğunu öne sürerek ülkesinin böylesi ekonomik sorunlar yaşarken topluluğa ödediği her kuruşun adaletsizliğini savunarak takipçisi olmuştur. Fakat Thatcher'ı Callaghan'dan daha ılımlı bir tavır sergilemeye iten nedenler; güvenlik merkezli bir dış politika benimsemesi, neoliberal ekonomik değerleri savunması, Batı ekseninde bir Türkiye'yi zaruri görmesi ve İngiltere'nin dış politikada etkin rol oynayan bir devlet haline gelmesini öncelikli dış politik hedef olarak belirlemiş olmasıdır. Daha açık bir ifadeyle IMF koşuluna bağlanan bu destek projesi Türkiye'yi kapitalist sisteme entegre etmiş, neoliberal ekonomi politikalarının benimsenmesini sağlamış ve Batılı ülkelere ekonomik bağımlılığı arttırmıştır. Dolayısıyla bahsedilen uygulama Thatcher'ın önemle üzerinde durduğu NATO'nun güney kanadının Batıya bağımlılığını pekiştirirken serbest ticaret, geniş pazar, ekonomik yatırım ve işbirliği imkânı gibi makroekonomik hedeflere de hizmet etmiştir.

3.2. Sovyetlerin Afganistan'ı İşgali Hususunda İngiltere ile Temaslar

Sovyetler Birliği'ne karşı takındığı sert ve tutucu tavrıyla yankı uyandıran Thatcher, bu tavrı nedeniyle Sovyet ordusu gazetesi Red Star tarafından sert eleştirilere maruz kalarak "Demir Lady" olarak adlandırılmıştır. Ulusal ve uluslararası güvenlik bakımından tehdit unsuru olarak gördüğü bu devlete karşı Batının avantaj sahibi olduğu nükleer caydırıcılık ve askeri ittifak sisteminin sürekliliğini savunmuştur (Speech At Kensington Town Hall (1976), <https://www.margaretthatcher.org/document/102939>). Nitekim başbakan olarak göreve gelmesinden kısa bir süre sonra başlayan Sovyetlerin Afganistan'ı işgali girişimine kayıtsız kalmayarak ABD ile birlikte yoğun bir diplomatik muhalefetin öncülüğünü üstlenmiştir (Lahey, 2012: 24).

Sovyetler Birliği'nin 28 Aralık 1979 tarihinde Afgan hükümetinin talepleri doğrultusunda başlattığını iddia ettiği işgal girişimi Batı tarafından tepki ile karşılanmış, kınanmış ve bu eylemin geri çekilmesi için bir takım yaptırımlara başvurulmuştur (Afghanistan: Brezhnev Letter to MT (1980), <https://www.margaretthatcher.org/document/118114>). Bahsedilen yaptırımların kapsamı siyasi ve ekonomik olmakla birlikte amacı Sovyetler ile ekonomik ilişkilerin sekteye uğratılması yoluyla Sovyetlerin gücünü kırmak, uluslararası ortamda kınanması ve yalnız kalmasını sağlamak ve böylece Afganistan topraklarından geri çekilmeye mecbur bırakmaktır. Bu doğrultuda ABD, başta İngiltere olmak üzere tüm Batılı devletlere destek olmaları hususunda çağrıda bulunmuştur (Cold War: Carter Letter to MT (1980), <https://www.margaretthatcher.org/document/112685>).

ABD'nin en önemli müttefiki olan ve Sovyet karşıtı tutumuyla ün salan Thatcher ekonomik göstergelerin bir sonraki seçim yarışında kendisine olan desteği etkileyeceği bilinciyle en az hasarla sınırlanabileceği yaptırımlar uygulamaya gayret ederek ekonomik yaptırımlar hususunda sembolik bir tavır sergilemiştir (Lahey, 2012: 28). Türkiye de Sovyetleri caydırıcı yaptırımların uygulanması çağrısına siyasi anlamda destek vermekle yetinmiş ve ekonomik bir yaptırıma Sovyetler için bir anlam ifade etmeyeceği ve ekonomik çıkarları zedeleyeceği düşüncesiyle yanaşmamıştır (Carrington Orta Doğu..., 1980: 6).

Margaret Thatcher ve Jimmy Carter, Sovyet yayılımının önlenememesi halinde Moskova'nın daha saldırgan tavırlar sergileyebileceği ve bir sonraki adımların Pakistan, İran, Körfez, Yugoslavya ve Türkiye gibi ülkeler olabileceği hususunda fikir birliğine varmıştır (Cold War: Carter Letter To MT (1980), <https://www.margaretthatcher.org/document/112685>). Bu nedenle ABD ve İngiltere'nin bahsedilen noktalara ilgisi artmıştır. Hatta İngiltere, Dışişleri Bakanı Lord Carrington'u kritik olduğunu düşündüğü dört ülke ile yakınlaşma sağlaması amacıyla diplomatik bir seyahatle görevlendirerek Umman, Pakistan, Suudi Arabistan ve Türkiye'yi ziyaret etmesini istemiştir. Bahsedilen Yakındoğu gezisinde bakanın ilk uğrak yeri Türkiye olmuştur (Ergin, 1980: 1).

Afganistan'ın işgali konusunda Türk-İngiliz görüşmesi 9 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme herhangi bir tedbir uygulanması konusunda Türkiye'ye öneri sunmak amacı gütmeyen daha çok Türkiye'nin işgal karşısındaki tutumunu öğrenme ve İngiltere'nin düşüncelerini aktarma amacı taşımıştır. Görüşme sonunda gerçekleştirilen basın toplantısında her iki taraf da ortak temennilerinin Sovyet askerilerinin mümkün olan en kısa zamanda Afganistan topraklarından çekilmesi ve Afganistan'ın kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde kendi idaresine kavuşması olduğu belirtilmiştir (Afganistan'a Karşı Türk-İngiliz..., 1980: 6). Ayrıca Dışişleri Bakanı yeni gelişmeler karşısında İngiltere'nin bölge ülkelerine maddi ve manevi destek sağlama amacında olduğunu ve bu bakımdan tüm olanaklarını kullanacağını açıklamıştır (Carrington: NATO Türk..., 1980: 6). Nitekim İran Devrimi ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgali olayları Türkiye'nin önemini Batılılar nezdinde arttırmış ve bu durum özellikle OECD kapsamında gerçekleştirilen ekonomik ve askeri yardımlar hususunda kendini hissettirmiştir.

3.3. Falkland Savaşı'na Karşı Türkiye'nin Tutumu

Falkland Adaları, Güney Atlantik'te Arjantin'e 300; İngiltere'ye 8000 mil uzaklıkta, ikisi büyük 700 adadan oluşan adalar topluluğudur. Adalar, keşfedilişinden 1833 yılına dek İspanya, İngiltere, Fransa, ABD gibi birçok ülke arasında el değiştirmiş ve bu tarihten itibaren mutlak İngiliz hâkimiyeti altına girmiştir. Bu hâkimiyet adanın tarihsel bağlarının bulunduğu ülkeler tarafından defalarca tartışmaya açılrsa da özellikle Arjantin tarafından kabul görmemiş ve ciddiyetle üzerinde durduğu bir mesele olmuştur. 1965 yılında Birleşmiş Milletler, bahsi geçen anlaşmazlığı tatlıya bağlamak adına iki devleti müzakereye davet ederek birçok oturumda bu konunun ele alınmasını sağlasa da taraflar kendilerince haklı nedenlerini öne sürerek uzlaşmaktan kaçınmıştır (Hoople, 1984: 345-346). Böylece Falkland Adaları Falkland Savaşı yaşanana dek fiziksel bir çatışma olmaksızın iki ülke ilişkilerini gerginleştiren bir mesele olmuştur.

İngiltere'nin egemenlik iddiaları Adaların keşfedilişine dayanır. Buna göre adalar İngiliz denizci John Davis tarafından keşfedilmiştir ve en başından İngiltere'nin hakkıdır. Dahası Adalarda nüfusun çoğunluğunu İngilizler oluşturmaktadır ve bu kişilerin kendi kaderlerini tayin hakkına saygı duyulması gerekmektedir. Arjantin'e göre ise adalar Portekizli Alvaro De Mesquita tarafından keşfedilmiştir ve yıllarca İspanyol yönetimi altında kalmıştır. Ayrıca adalar kendisine sadece 300 mil uzaklıktadır ve daha etkin bir yönetim sağlayabilecektir. Ada halkının kendi yönetimini seçme hakkına sahip olması hususuna ise İngilizlerin adaya Arjantinlilerin çıkarılması suretiyle yerleştirilmiş olması nedeniyle karşı çıkmaktadır (Bellot, 2013: 21). Adaların kâşifi hakkındaki iddiaların net bir cevabı olmamakla birlikte kaynaklarda bahsedilen iki isimden farklı isimlere de rastlanmaktadır.

Adaların stratejik önemi Panama Kanalı'nın kapanması durumunda alternatif bir güzergâh durumunda olması, birkaç önemli limanı ve sahip olduğu bir miktar petrol olarak sıralanabilir

(Thatcher, 1993: 136). Fakat Adaları iki ülke için de savaşacak kadar değerli kılan adaların milli gurur meselesi haline getirilmiş olmasıdır. Arjantin kaliteli yaşam standartlarına sahip bir ülke iken siyasi istikrarsızlık ve kötü ekonomik yönetim nedeniyle iç huzursuzluklarla boğuşan bir ülke haline gelmiştir. Halk, sürekli el değiştiren askeri hükümetten ve onun özellikle ekonomik anlamda yolunda gitmeyen uygulamalarından şikâyetçidir. 1981 yılında askeri yönetimin başına geçen Galtieri halkın desteğini kazanmak ve çalkantılı ülke gündemini değiştirmek için Falkland Adalarında bir zaferin etkili olacağını düşünmüştür (Oakes, 2006: 447). Bu nedenle nötr bir seyir izleyen Falkland sorununun fitilini ateşleyerek ulusal politik sorunları görkemli bir zaferle gölgeleme planını uygulamaya koymuştur.

Dönemin İngiltere başbakanı, Falkland Adaları meselesiyle ilk kez 1979 yılı parlamento görüşmelerinde karşılaşmıştır. Adaların refahının sağlanabilmesi ve Arjantin ile uzlaşmaya gidilebilmesi için yapılabileceklerin tartışıldığı Parlamentoda en olumlu karşılanan plan Arjantin ile geri kiralama anlaşması imzalamak olmuştur. Bu anlaşmaya göre adalılar da onayı alınmak suretiyle Adaların egemenliği Arjantin'e ait olacak, Adalarda yaşayan İngiliz halkı İngiliz yönetimi altında kalmaya devam edecek ve böylece yaşam biçimleri güvence altına alınmış olacaktır (Blundell, 2008: 114). Thatcher'ın sıcak bakmadığı bu durum Ada halkının, planın destekleyicilerinden Nick Ridley'e Arjantin yönetimine güvenmediklerini ve İngiltere yönetimi altında kalmak istediklerini belirtmeleri nedeniyle diğer planlar gibi uygulamaya koyulmamıştır (Falklands: FCO Record Of Nick Ridley's Visit To The Falkland Islands (1980), <https://www.margaretthatcher.org/document/121850>). Uzun süren uzlaşmacı çözüm arayışları olumlu bir sonuç vermeyince sorunun diplomatik yollarla çözülmeye çalışılması seçeneğine geri dönmüştür.

İngiltere diplomatik süreç uzadıkça endişelense de Galtieri'nin iç meselelerle meşgul olması, Arjantin'in Avrupa ve ABD ile arasındaki iyi ilişkiler, New York müzakerelerinin samimi bir şekilde devam etmesi gibi nedenlerden dolayı Arjantin'in askeri müdahalede bulunmayacağını düşünmüştür (Hoople, 1984: 347). Arjantin'i askeri müdahale için yüreklendiren sebepler ise İngiltere'nin Adalara karşı ilgisini yitirdiğini, Ada halkının İngiltere'ye yük olduğunu, askeri bir müdahale karşısında İngiltere'nin sert bir tepki vermeyeceğini, iki devlet arasındaki çatışmada ABD'nin taraf olmayacağını ve dengeli bir politika izleyeceğini düşünmesi olmuştur (Oakes, 2006: 457-459). Kısacası savaşın en önemli nedenlerinden birisi de her iki devletin de birbirlerinden aldıkları sinyalleri yanlış yorumlamaları olmuş ve bu yanlış anlaşılma iki devleti Falkland Adalarında karşı karşıya getirmiştir.

Thatcher, 31 Mart akşamı aldığı Arjantin'in Falkland Adalarına askeri müdahalede bulunma haberini şaşkınlık ve öfkeyle karşılamış ve kendisini en kötü ihtimalle Adalar işgal edilse bile onları geri almak zorunda olduğu fikrine odaklanmıştır. Falkland Savaşı Thatcher için sadece o Adadaki toprakları ve halkı korumak adına bir girişim değildir. İngiltere uluslararası arenada uzun

yıllar süper güç rolü üstlenmiştir ve İkinci Dünya Savaşı sonrası gücünü giderek yitirmeye başlamıştır. Özellikle Süveyş Krizi sonrasında prestiji sarsılmış ve İngiliz dış politikası gerileme dönemine girmiştir. Bu nedenle Falkland Savaşı'na, İngiltere'nin ülkenin çıkarlarını uluslararası alanda savunacak güce ve özgüvene sahip olduğunu göstermek, Sovyetler Birliği gibi potansiyel tehditlere gözdağı vermek adına farklı bir önem atfetmiştir (Thatcher, 1993: 136-144). Arjantin'in niyetinin anlaşılabilmesi nedeniyle savaşa hazırlıksız yakalanması ve Adaların uzaklığı nedeniyle askeri bir karşı hamlenin zaman alması İngiltere'nin dezavantajları olmuştur.

İngiltere'nin ilk hamlesi ABD başkanı Ronald Reagan vasıtasıyla Galtieri'nin caymasını sağlamaya çalışmak olmuştur. Thatcher 31 Mart 1982'de Reagan'a yazdığı mektupta Arjantin'in 48 saat içerisinde Adaları işgal edeceği haberini aldığını, İngiltere'nin yeterli askeri donanımına sahip olmadığını, adada yaşayan yaklaşık 2000 İngiliz vatandaşının İngiltere egemenliği altında kalmak istediğini ve işgale göz yummayacaklarını belirtirken can kayıplarının yaşanmaması için Galtieri ile görüşüp İngiliz niyetinin savaşmak olmadığını, diplomatik görüşmelerin başlaması için hazır olduklarını aktarmasını istemiştir (Falklands: MT Message To Reagan, (1982), <https://www.margaretthatcher.org/document/122493>). Reagan, Thatcher'ın mesajını ileterek Galtieri'yi askeri bir girişimin Arjantin-ABD ilişkilerini riske atacağı konusunda uyarıya da Galtieri işgal başlatmayacağına dair herhangi bir taahhüt vermemiştir (Reagan Message To MT (1982), <https://www.margaretthatcher.org/document/122496>). Reagan'ın girişimi başarılı olmayınca ve 2 Nisan 1982 günü Arjantin Falkland adalarının başkenti Port Stanley'e kendi bayrağını çekince savaş İngiltere için kaçınılmaz olmuştur.

İngiltere'nin bir diğer hamlesi uluslararası arenada kendi lehine yaptırımlar uygulayacak ve/veya yardım eli uzatacak müttefikler bularak Arjantin'in gücünü kırmak, yenilmesini ya da geri çekilmesini sağlamak olmuştur. Bu nedenle birçok devlet başkanına maddi ve manevi destek çağrısında bulunduğu mesajlar göndermiştir. Thatcher; İspanya, İrlanda, Japonya, İtalya tarafından pek destek görmezken Fransa, Batı Almanya, Kanada, Yeni Zelanda, Şili ve Commonwealth ülkeleri gibi birçok ülke İngiltere'nin destekçisi olmuştur. Ayrıca Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkeleri Arjantin tarafında yer almıştır (Blundell, 2008: 116). İngiltere, NATO ve OECD ülkelerinden destek talep ettiği gibi Türkiye'nin de kapısını çalmıştır. Bunun üzerine Türkiye Dışişleri Bakanı İler Türkmen yaptığı açıklamada Türkiye'nin İngiltere'nin yanında olduğunu belirtmiştir (Öymen, 1982: 11). Fakat Türkiye tarafından herhangi bir ekonomik ambargo uygulanmamış ve Türkiye OECD ülkeleri içerisinde bu uygulamaya katılmayan tek ülke olmuştur (Ergin, 1982: 9).

Margaret Thatcher'ın, hiç beklemediği Falkland Adalarına Arjantin saldırısına karşı diğer bir yöntemi bahsedilen eyleme yönelik uluslararası kınama gerçekleştirilerek Arjantin'in caymasını sağlamak olmuştur. Bu girişimler sonucunda İngiltere'nin Falkland Adaları'ndaki egemenlik hakkını tanıyan ve Arjantin'in Falkland Adaları'ndan çekilmesini öngören BM Güvenlik Konseyi

kararı Türkiye tarafından da desteklemiştir (İngiltere AET'den..., 1982: 11). Fakat BM kararı da Adaların silahlı çatışmalara sahne olmasına engel olamayınca gerek Thatcher'ın savaşı kazanmadaki kararlığı gerekse müttefiklerinden özellikle ABD'den aldığı destek sayesinde çatışma İngiliz zaferiyle sonuçlanmıştır.

Beklenmedik bir savaş ve beraberinde gelen zafer hem Thatcher'a hem de İngiltere'ye büyük kazançlar sağlamıştır. Thatcher, o zamana kadar kötü giden ekonomik ve siyasi koşullar nedeniyle istenmeyen başbakanken zaferle birlikte özgürlüğü, adaleti, hukukun üstünlüğünü savunan, diktatörlüğe ve saldırgan tutumlara karşı dik duran, halkın %51'lik desteğiyle bir sonraki dönemde de başbakan olarak göreve gelmesi istenilen siyasi bir figüre dönüşmüştür (Cannadine, 2017: 49). Savaş boyunca aldığı askeri ve politik riskler ikinci kez başkan olarak seçilmesine ve dünya çapında adını duyurmasına yardım etmiştir. Zafer ile birlikte o dönem adada yaşayan 1800'ü aşkın İngiliz vatandaşın hayatını ve yaşam biçimini güvence altına almış ve 149 yıldır hâkim olduğu adaları muhafaza ederek Arjantin'e ve tüm dünyaya sahip olduğu her karış toprağa sahip çıkacak etkin bir güç olduğunu göstermiştir (Saaty, 1983: 72). Yakın tarihte onurlarını zedeleyen bir mesele olarak gördüğü Süveyş Krizi'nin izlerini de bir nebze olsun kapatmıştır.

Thatcher ve Galtieri koltuklarını henüz sağlamlaştıramamış, ekonomik ve iç politik sorunlarla boğuşan iki devlet lideridir. İkisi de hem iç politikada etkin ve istenilen bir isim olmak hem de dış dünyaya isimlerini duyurabilmek amacıyla bir atağa ihtiyaç duymuşlardır. Thatcher yenilikçi ekonomi politikaları ve aktif dış politikasıyla hem ülkesini hem de kendini zirveye taşımayı planlarken Galtieri kısa sürede daha etkili sonuçlar verecek askeri zafer seçeneğine eğilmiştir. Galtieri açısından doğru hesaplanamamış bu savaş kendisini alaşağı ederken Thatcher'ı politik kariyerinin zirvelerine taşımıştır. Falklandlardaki gövde gösterisinin Galtieri'nin hiç hesaplamadığı, Arjantin açısından belki de tek olumlu sonucu ülkede askeri yönetimin yerini yıllardır arzulanan sivil yönetime bırakması olmuştur.

Falkland Savaşı İngiliz zaferiyle sona ermiş olsa da Arjantin'in Falkland Adalarının Latin Amerika'nın bir parçası olduğu ve buna karşılık İngiltere'nin Ada halkının kendi geleceğini kendisinin belirlemesi gerektiği tartışmalarına son verilememiş ve sorun BM gündemine taşınmıştır (Falkland Sorunu BM'de, 1984: 3). BM Genel Kurulu'nda Falkland konusunda hazırlanan karar tasarısı oylamaya sunulduğunda savaş esnasında İngiltere'ye destek vermiş olan Türkiye, Arjantin lehine oy kullanarak Margaret Thatcher'ın Falkland tutumu nedeniyle kınanmasına yol açan ülkeler arasında yer almıştır (İngiliz Foreign Report..., 1985: 14). 1984 yılı oylamasının ardından İngiltere'ye üzgün olduğunu bildiren Türkiye, 1985 yılı oylamasında çekimser oy kullanmış ve Türkiye'nin değişen tutumu bazı kesimlerce İngiltere'ye sevimli görünme gayreti olarak değerlendirilmiştir (Atiyas, 1986: 3).

Türkiye'nin Falkland Savaşı'na karşı takındığı tutarsız tavrın nedenini bu sorunu Kıbrıs melesi ile bağdaştırarak İngiltere'ye tepki göstermek istemesi ile açıklamak mümkündür. İngiltere Falkland Savaşına Adada yaşayan ve self determinasyon hakkına saygı duyulmayan İngiliz halkın güvenliğinin sağlamak amacıyla katıldığını ileri sürmüştür. Fakat aynı şekilde hakları ihlal edilen ve uluslararası müzakerelerin çözümsüz kaldığı Kıbrıs halkının güvenliğini sağlamak adına atılan son adım olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanına karşı bir tavır sergilemiştir. Hatta bu kararın geri çekilmesi, kınanması ve tanınmaması yönünde önemli adımlar atmıştır. Bu nedenle Türkiye, Falkland Savaşı sırasında askeri olmasa da siyasi anlamda destek sağladığı İngiltere'ye tepkisini bu ülkenin kınanması için Arjantin lehine oy kullanarak ortaya koymuştur.

Türkiye'nin 1984 yılı oylamalarının ardından üzgün olduğunu belirterek 1985 yılında Falkland meselesinin görüşüldüğü BM oylamasında çekimser kalmasının nedenini ise Turgut Özal'ın ekonomi odaklı dış politikası ve pragmatik liderlik tarzıyla açıklamak mümkündür. Turgut Özal 1986 yılında İngiltere daveti üzerine bu ülkeyi ziyaret edecek olup bu görüşmeler esnasında Tornado Savaş uçaklarının kredi finansmanının sağlanması, İngiltere ile ekonomik ve siyasi işbirliği imkânlarının artırılması, Türkiye'nin AET üyelik sürecine İngiltere'nin destek sağlaması gibi konuları ele almayı planlamıştır. Bu nedenle Falkland Savaşı'na karşı tutumunun işbirliği imkânlarını gölgelemesini istememiş ve ekonomik, askeri, siyasi bakımdan Türkiye çıkarlarının gözetilmesini ön planda tutmuştur.

3.4. Kıbrıs Sorunu Kapsamında Türkiye-İngiltere İlişkileri

Çeşitli nedenlerden (askeri, dini, ticari) dolayı stratejik öneme sahip Akdeniz'in üçüncü büyük adası Kıbrıs, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı mağlubiyetinin ardından güvenlik zafiyeti yaşayan Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs yönetimini devralma koşuluyla kendisine yardım teklif eden İngiltere ile anlaşması sonucu fiilen İngiliz yönetimi altına girmiştir (Bora, 2013: 32). Asya-Avrupa-Afrika kıtaları ve Hint-Atlantik okyanuslarının bağlayıcısı olması, Ortadoğu'ya yakınlığı, üç semavi dinin kutsal kabul ettiği toprakların bu bölgede bulunması gibi birçok nedenden dolayı devletlerin hâkimiyet kurmak istediği bu ada, en çok ticari güzergâhlar üzerinde bulunması nedeniyle İngiltere'nin hedefi olmuştur (Ünal, 2015: 1-8). Bu doğrultuda Cebelitarık ve Malta'nın ardından Kıbrıs'ı da ele geçirerek Akdeniz'den Hindistan'a uzanan önemli ticaret yollarına tamamen sahip olmak istemiş ve 1906 yılında inşa ettiği Mağusa limanı ile adanın ticari önemini arttırmıştır. Ayrıca İngiltere'nin adaya ilgisini pekiştiren bir diğer unsur adada halen varlığını devam ettirmekte olan İngiliz üsleri Akrotiri ve Dikelya olmuştur.

Kıbrıs'ın İngiliz yönetimi altına girmesi enosis hayalini gerçekleştirebilmek adına Kıbrıslı Rumlar için umut olmuştur. Fakat İngiltere, bu ayrılıkçı söylemleri bastırabilmek için adanın fiilen İngiliz yönetimi altında olmasına rağmen hukuken hala Osmanlı toprağı olduğunu öne sürmüştür (Johnson, 2000: 114). Bu şekilde yönetime otuz yılı aşkın bir süre devam eden İngiltere'nin

Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'ne geri vermek gibi bir niyeti yoktur. Bu nedenle I. Dünya Savaşı'nda Osmanlıların İngiliz cephesi karşısında savaşa girmesini sebep göstererek iki taraf arasında Kıbrıs ile ilgili imzalanmış olan anlaşmayı tek taraflı olarak feshettiğini ve Kıbrıs'ın artık İngiltere kolonisi olduğunu duyurmuştur. Kısa bir süre sonra Türkiye, Lozan Antlaşması ile Kıbrıs üzerindeki haklarından vazgeçince Kıbrıs üzerindeki İngiliz egemenliği yasal olarak başlamıştır (Bora, 2013: 32).

İngiltere, resmen hak sahibi olduğu Kıbrıs yönetimi ile Rumlara sunduğu bahanesini kaybetmiştir ve böylece adadaki Rumlar enosis talebini daha fazla gündeme taşımaya başlamıştır. Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'nden kiralayan dünya gücü İngiltere'nin iki büyük dünya savaşı ve Süveyş Krizi nedeniyle dış politik etkinliğini giderek kaybetmesi Kıbrıs'taki güçlü imajını da zedelemiştir. Bu nedenle İngiltere'nin Kıbrıs politikası zamanla değişim göstermiş ve Yunanistan'a karşı dengeleyici bir unsur olarak Kıbrıs Türkleri ve Türkiye Kıbrıs sorununa dahil edilmeye çalışılmıştır (Efe, 2010: 106). Bu doğrultuda Kıbrıs meselesi 1955 yılında İngiltere'nin çağrısıyla Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında görüşülmeye başlanmış ve çeşitli anlaşmaların imzalanması sonucu 16 Ağustos 1960 tarihinde ilan edilen Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti İngiltere, Türkiye ve Yunanistan garantisi altına alınmıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'nin anlaşmalar ışığında hazırlanan anayasası ile hem Rum hem de Türk vatandaşların yetki, hak ve sorumlulukları eşit bir şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devletle birleşmeyeceği de kabul edilmiştir (Eroğlu, 2002: 743-745). Fakat kurulmaya çalışılan bu yeni düzen kısa süre sonra Rumların bozgununa uğramış ve anlaşma uygulanabilirlik bakımından yeterli olmadığı iddiasıyla tek taraflı olarak feshedilmiştir. Bahsedilen tarihten sonra Kıbrıslı Türklerin hak ve özgürlüklerini ihlal eden şiddet olayları yoğunlaşınca konu BM gündemine taşınmıştır. Fakat BM nezdinde adaya yönlendirilen Barış Gücü de sorunların çözümü hususunda yetersiz kalmıştır (Duran, 2008: 124). Bardağı taşıran son damla ise Temmuz 1974 tarihinde Yunan destekli EOKA mensuplarının Makarios'u darbe ile görevden alıp yerine Nikos Sampson'u getirmesi ve Sampson'un Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni ilan etmesi olmuştur (Savrun, 2018: 266-267). Türkiye bu defa Garanti Anlaşması ile kendisine tanınmış olan müdahale hakkını kullanarak Kıbrıs'a doğru yola çıkmıştır (Yılmaz, 1998: 276).

1974 yılına dek müzakereler vasıtasıyla sorunun çözülmesi taraftarı olan garantör ülke İngiltere, Kıbrıs müdahalesine karşı çıkan ülkelerdendir ki Türkiye kendisinden destek talep ettiğinde bu teklifi geri çevirmiştir. Hatta bu müdahale planı iki devleti savaşın eşliğine getirecek bir kırılma noktası da barındırmıştır. 1974 yılında görev yapmakta olan İngiltere Başbakanı Sir Harold Wilson'un anılarına göre Bülent Ecevit, İngiltere'nin müdahaleye destek vermeyeceğini söylemesi üzerine İngiliz birliklerin bulunduğu bölümü hariç tutarak Lefkoşa havaalanının bombalanması konusunda İngiltere ile anlaşmak istemiştir. Fakat İngiltere, Barış Gücü askerleri içerisinde Kanadalıların da olması nedeniyle bu teklifi kesin bir dille reddederek böyle bir durum

gerçekleştiği takdirde İngiliz avcı uçaklarının karşılık vereceğini belirtmiştir. Bülent Ecevit'in vazgeçişiyile sonuçlanan bu pazarlık girişimi iki ülkeyi savaşın eşliğinden döndürmüştür (İngiltere'nin Eski Başbakanı..., 1979: 11).

Margaret Thatcher, Kıbrıs sorununda son yirmi beş yıla nazaran silahlı çatışmalar anlamında suların durulmaya başladığı ve çeşitli badireler sonrasında müzakereler yoluyla çözüm arayışına devam edildiği bir dönemde göreve başlamıştır. Kıbrıs Barış Harekâtlarının ardından tekrar başlatılan ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Wilhelm tarafından yönetilen görüşmeler 1979 yılına dek sorunun çözümüne yönelik herhangi bir uzlaşma ile sonuçlandırılmamıştır. İngiltere bu tarihe kadar sorunların üç ülke arasında gerçekleştirilecek görüşmelerde varılacak ortak karar ile sonuçlanması yönünde tutum sergilemiştir. Türkiye, Kıbrıslı Türklerin haklarını gözetecek bir anlaşmadan yana tavır sergilerken, Rum yönetimi o güne dek sürdürülen görüşmelerde bir ilerleme kaydedilememesinin sorumlusu olarak Türkiye'yi hedef göstermeye çalışmıştır. Bu kapsamda Rum Yönetimi Başkanı Sipiros Kipriyanu, herhangi bir verim alınamayan bu görüşmeleri yapmaktansa Türkiye'nin tavrını değiştirmesi için baskı yapılması gerektiğini aksi takdirde herhangi bir sonuca varılamayacağını ileri sürmüştür (Kipriyanu: Türkiye'ye Baskı..., 1979: 14). Buna paralel olarak birçok ülke ve uluslararası kuruluşun kapısını çalan Kipriyanu, Londra yollarında da uzun zaman harcamıştır.

Kipriyanu, Kıbrıs sorunu hususunda Margaret Thatcher ile ilk görüşmesini 31 Temmuz 1979 tarihinde gerçekleştirmiştir. Tek gündem maddesi Kıbrıs olan görüşmede Kipriyanu, Kıbrıs ile ilgili endişe ve önerilerini Thatcher'a aktarmıştır. Kipriyanu'ya göre ne Türkiye ne de Yunanistan ilerleyen süreçte garantör ülke sıfatı ile Kıbrıs'ta varlığını devam ettirmemelidir ki Yunanistan bir takım endişeler nedeniyle olaya zaten dâhil olmak istememektedir. Buna karşın Türkiye, müzakerelere devam etme taraftarı olmadığı gibi 19 Mayıs 1979 tarihinde imzalanan Doruk Anlaşması'na da uyma konusunda da isteksizdir ve dolayısıyla Kıbrıs'ın uluslararası bir mesele olarak varlığını sürdürmesinin nedeni sorunun çözümsüz kalması taraftarı olan Türkiye'dir (MT-President Kyprianou of Cyprus) (1979), <https://www.margaretthatcher.org/document/117632>).

Kipriyanu'nun Kıbrıs'a yönelik çözüm önerisi İngiliz askeri üsleri hariç tüm askeri güçlerin Kıbrıs topraklarından geri çekilmesi, güvenliğin karmaşık yapıda ve ABD tarafından gözetim altında tutulan polisler tarafından sağlanması yönündedir. Çünkü Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasında böylesi silahlanma gerektirecek mevcut bir sorun yoktur. Ayrıca Türkler Kıbrıs'ta kaybolmuş olan binlerce mülteci için BM ile varılan anlaşmayı uygulamayı reddetmektedir. Hem askeri güçlerin çekilmesi, hem daha verimli müzakereler yürütülmesi hem de kayıp mülteciler anlaşmasının uygulanabilmesi için İngiltere'nin kendisine destek vermesi gereklidir (Commonwealth: No.10 Record Of Conversation (MT-President Kyprianou of Cyprus) (1979), <https://www.margaretthatcher.org/document/117632>). Kipriyanu'nun Türkiye ve Yunanistan'dan

ziyade adada İngiltere varlığını kabul eden tutumu her ne kadar İngiltere açısından cezbedici olsa da Thatcher bu ilk görüşmede sunulan önerilere yönelik herhangi bir olumlu yanıt vermemiştir.

Kipriyanu-Thatcher görüşmesinden yaklaşık bir ay sonra Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis İngiltere'yi ziyaret ederek Thatcher ile görüşmelerde bulunmuştur. Görüşmelerde Yunan ekonomisi, NATO, Türkiye'nin siyasi durumu, Sovyetler Birliği, Balkanlar, insan hakları ve Kıbrıs konuları ele alınmıştır. Karamanlis tarafından Thatcher'a aktarılanlar aslında Kipriyanu'dan farklı olmamıştır. Her iki liderin de vurguladığı şey, Türkiye'ye karşı düşmanlıklarının bulunmamasına rağmen Türkiye'nin çözüm sürecini baltaladığı yönündedir. Diğer bir ifadeyle çözümü için çaba sarf edilen meselelerin düğüm noktası Türkiye'dir. Ayrıca Karamanlis Batının Kıbrıs Sorununu Çekoslovakya ve Kamboçya sorunları nedeniyle ikinci plana atığına da değinerek daha fazla Batı desteği gerektiğini ima etmiştir. Konuşma sonunda Thatcher İran ve Afganistan'daki durum göz önüne alındığında Sovyetler sömürsüne karşı anahtar bir devlet olan Türkiye ile anlaşmaya varmanın önemini kabul ettiğini belirtmiştir (Greece: No.10 Record of Conversation (MT-Prime Minister Karamanlis of Greece) (1979), <https://www.margarethatcher.org/document/117758>).

Kipriyanu, Kıbrıs düğümünü çözebileceğini düşündüğü İngiltere'yi 29 Şubat 1980 tarihinde ikinci kez ziyaret etmiştir. Kipriyanu'nun temel hedefi bir önceki görüşmelerde olduğu gibi Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafına uluslararası aktörler (İngiltere, Commonwealth, BM vb.) vasıtasıyla baskı yapılarak sürecin hızlanması ve sonuçlanmasını sağlamaktır. Fakat bir önceki görüşmeye nazaran endişelerinin çerçevesi genişlemiştir. Buna göre (Tan, 1980: 9):

- Türkiye, İran ve Afganistan'da yaşanan olaylar nedeniyle Batı için daha stratejik bir konuma yükselmiştir. Bu nedenle çözüm sürecinde Türk görüşüne daha sempatik yaklaşılabilir ve Rumların hakları göz ardı edilebilir,
- Türkiye, AET'ye tam üyelik meselesini gündeme getirmeye başlamıştır. Tam üyelik halinde Kıbrıs'ın AET ile yapmış olduğu ticari anlaşmaların geleceği gölgelenebilir,
- Kıbrıs Rum halkının büyük çoğunluğu göçmen durumundadır ve yardıma muhtaçtır. Batı tarafından kendilerine yardım gelmediğini gören halk komünist görüşe sahip AKEL'e sempati duymaya başlamıştır. Bu durum ada yönetimini komünist bir patinin ele geçirmesine neden olabilir.

Kipriyanu, Kıbrıs meselesinin bir an önce çözümü taraftarı olmuştur. Çünkü Türkiye'nin lehine değişen uluslararası ortamın, Türkiye'yi daha fazla taviz istemeye ve Batılı ülkeleri daha Türkiye merkezli yaklaşımlar benimsemeye iteceği endişesine sahiptir. Bu nedenle önemli güçlerle diplomatik temasları yoğunlaştırarak Rum çıkarlarının korunması için lobi oluşturmaya çalışmıştır. Fakat İngiltere nötr bir tavır sergileyerek görüşmelerin genellikle dinleyici tarafı olmuştur.

Kipriyanu, Kıbrıs politikasının bir uzantısı olarak meseleyi uluslararası platformlarda gündeme getirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda konunun Genel Kurul'da görüşülmesi için BM'ye öneri sunmuştur. Bu önerinin amacı Kıbrıslı Türklerin temsil hakkı bulunmayan Genel Kurul'da yapılacak görüşmelerde Rumların elini güçlendirmektir. Kabul edilmesi halinde oldukça adaletsiz bir uygulama olacak olması nedeniyle Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından tepki toplayan bu öneriye karşı Türkiye de kendi önerisini sunmuş ve konunun Siyasi Komitede ele alınmasını ve böylece Kıbrıslı Türklere de söz hakkı tanınmasını istemiştir (Türkiye'nin Kıbrıs Sorununun..., 1979: 3; Songur, 1979: 3). Oylamaya sunulan bu iki öneriden Rum önerisi bir olumsuz yirmi olumlu oy ile kabul edilirken (Kıbrıs Sorunu BM..., 1983: 1), Türk önerisi dört olumlu on bir olumsuz oy ile reddedilmiştir. İngiltere ise her iki oylamada da çekimser kalmıştır (Türkiye'nin Kıbrıs Sorununun..., 1979: 3; Songur, 1979: 3). Böylece Rumların istediği gibi mesele BM Genel Kurulu'na taşınmıştır.

Kıbrıs sorununun BM Genel Kurulu'nda görüşülmeye başlamasından kısa bir süre sonra yedi bağılantısız ülke (Cezayir, Küba, Guyana, Hindistan, Mali, Sri Lanka ve Yugoslavya) 13 Mayıs 1983 tarihinde Genel Kurul'a Kıbrıs Rum yönetiminin görüşleri doğrultusunda bir öneri sunmuş ve yüz üç olumlu beş olumsuz oy ile BM'nin 37/253 sayılı kararı kabul edilmiştir (Kohen, 1983: 3). Bu kararın içeriği genel olarak 1 Kasım 1974 yılında alınan 3212 sayılı karar ile benzer niteliktedir ve genel olarak Kıbrıs'taki yabancı askeri güçlerin tümünün geri çekilmesi, mültecilerin güvenle evlerine dönmesi ve Kıbrıs vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerine saygı duyulması hususunda çağrıda bulunmaktadır (Doğan, 2002: 92). Türk tarafının düşüncelerini ifade edecek fırsatı bulamaması ve üzerine Rum tezine yakın bir tezin kabul edilmiş olması Türk tarafını bu konuyla ilgili görüşmelere katılmamaya ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmeye sevk etmiştir (Sönmezoğlu, 2016: 476).

Kasım 1983 tarihinde ilan edilen KKTC birçok devlet ve uluslararası kuruluşun tepkisini toplarken ilk tepki gösteren ülkeler arasında İngiltere de yerini almıştır. Thatcher 15 Kasım 1983 tarihinde Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e yazdığı mesaj ile Kıbrıs Adası'nın ikiye bölünmesine sebebiyet veren bu kararın uluslararası barışı tehdit ettiğini belirterek Türkiye'nin bu KKTC'yi tanımamasını ve kararın geri çekilmesini istemiştir (Cyprus: MT Message To President Evren of Turkey (1983), <https://www.margaretthatcher.org/document/132063>). Bu hareketi konunun Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar ile birlikte BM Güvenlik Konseyine taşınması izlemiştir. 17-18 Kasım tarihleri arasında konuyu ele alan konseyin 541 sayılı kararı oy çokluğu ile kabul edilerek Türkiye'nin kararı kınanmış, KKTC'nin tanınmayacağı belirtilmiş ve kararın geri alınması talep edilmiştir (Güvenlik Konseyi'nde İngiliz..., 1983: 5).

İngiltere'nin KKTC'nin bağımsızlık kararı üzerine başvurduğu bir başka yol Kıbrıs'ın garantör devletleri Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin görüşmelerde bulunarak problemin 1960 Antlaşması temelinde çözülmeye çalışılmasını öğütlemesi olmuştur (Çolakoğlu, 1983: 5).

Bahsedilen çağrı üzerine İngiltere'ye ziyaret düzenleyen Dışişleri Bakanı İltar Türkmen, İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Geoffrey Howe ile görüşerek Türkiye'nin bağımsızlık ilanına bakış açısını izah ederek böylesi bir kararın Türkiye için de sürpriz olduğunu belirtmiştir. Ayrıca görüşme sonrası düzenlediği basın toplantısında Türkiye'nin Rauf Denktaş'ı bağımsızlık kararı almaması hususunda engellemeye çalıştığını fakat dinletememesi halinde KKTC'yi tanımak durumunda kaldığını vurgulamıştır (Bostancı, 2015: 343).

İngiltere çağrısına Yunanistan cevabı ise olumsuz bir nitelik taşımıştır. Kipriyanu, öncesinde olduğu gibi bağımsızlık ilanından sonra da ülkeler ve uluslararası örgütlerin Türkiye'ye baskı yaparak sorunu çözmeye katkı sağlaması için temaslarda bulunmuştur. Bu kapsamda İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher ile de görüşerek Türkiye ve Kıbrıslı Türklere ekonomik baskı yapılmasını istemiştir. Fakat Thatcher ekonomik baskıların yaptırım gücü olmadığına inandığını belirterek teklifi reddederken Kıbrıs'ın bütünlüğünden yana olduğunu ve KKTC'yi tanımak gibi bir niyetinin olmadığını da sözlerine eklemiştir (Çolakoğlu, 1984b: 5). Kipriyanu'nun bu teklifini 1985 yılında Türkiye'nin garantör devlet olarak sayılmaması ve Adanın BM garantörlüğü altında yönetilmesi teklifi izlese de Thatcher'dan olumlu bir yanıt almayı başaramamıştır (Thatcher, Kipriyanu'ya Umut Vermedi, 1985: 5)

KKTC'nin bağımsızlık ilanı İngiliz basının da geniş yankı bulmuştur. The Guardian Gazetesi Adada Kıbrısçılık bilincinin bulunmadığını ve 1960 Anlaşmasının bağımsızlık ilanından çok daha önce her iki tarafça da defalarca çiğnendiğini dile getirerek İngiltere tavrını eleştirmiştir. The Times Gazetesi de İngiltere'nin daha önceki olaylara müdahil olmadığını belirtirken Financial Times bağımsızlık kararını kınanmıştır (Bostancı, 2015: 343). KKTC'nin ilanına Yunanistan, AET, Sovyetler Birliği, BM, İngiltere gibi pek çok cepheden tepki ve kınama yağarken en ilginç kınama girişimi İngiliz Milletler Topluluğu'ndan (Commonwealth) gelmiştir. Yaklaşık elli yıl önce İngiltere sömürgesi olan bu 48 devlet Kasım 1983 sonunda Yeni Delhi'de gerçekleştirilen Commonwealth toplantısında KKTC'ye yardımda bulunulmaması ve bağımsızlık ilanının tanınmaması çağrısının destekleyicisi olmuştur (Sönmezoğlu, 2016: 463; Tosun, 2001: 106).

Sonuç olarak Kıbrıs sorunu kapsamında 1980'li yıllarda sarf edilen hiçbir çaba Rum ve Türk tarafını memnun edecek bir uzlaşmaya varılmasını sağlayamamıştır. Geçmişte 1960 Anayasasının ihlal edildiği pek çok durum söz konusuken İngiltere'nin KKTC'nin ilanına karşı takındığı tavrın muhtemel birkaç nedeni mevcuttur. Bunlardan ilki ve en önemlisi Kipriyanu'nun Margaret Thatcher'a Yunanistan'ın askeri bir müdahale için kendilerine destek vermeye hazır olduğunu belirtmesidir. NATO üyesi iki ülkenin çatışması taraftarı olmayan Thatcher, KKTC'nin bağımsızlık kararının kınaması ve tanınmaması girişimlerini yoğunlaştırarak Rum kesimini dizginlemek istemiştir. Diğer nedenler ise İngiltere'de Rum nüfusun artışı, Yunanistan'ın AET'ye üye oluşu, İngiltere'de Türkiye karşıtı grupların (Ermeni lobisi, PKK yandaşları) işbirliği başlatmalarıdır (Gülcan, 2001: 40). Fakat İngiltere'nin tavrı sadece siyasi araçlar yoluyla bağımsızlık ilanının

kınanması ve KKTC'nin tanınmaması için faaliyette bulunulması ile sınırlı kalmıştır. Bunun nedeni İngiltere'nin genel olarak ekonomik yaptırımlara sıcak bakmaması ve Margaret Thatcher'ın uluslararası ekonomik ve ticari işbirliklerine önem vermesidir.

3.5. Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu Üyelik Süreci ve İngiltere'nin Tutumu

3.5.1. Türkiye ve İngiltere'nin AET Politikası (1979-1990)

Avrupa Ekonomik Topluluğu; kimi ülkelerin ekonomik, siyasi, sosyal vb. nedenlerden kaynaklanan zafiyetini topluluk imkânlarından faydalanarak gidermeyi umduğu uluslararası bir örgütlenmedir. Kurulduğu tarihten itibaren üye sayısını arttırarak genişleyen bu örgüt, pek çok ülke gibi Türkiye ve İngiltere tarafından da cezbedici bulunmuş ve iki yıl arayla her iki ülke de aday ülke olarak müracaatta bulunmuştur. İngiltere'nin tam üyelik serüveni Ortak Tarım Projesi (OTP), Anglo-Amerikan ilişkiler, Fransa'nın topluluk çıkarlarının zedeleneceği endişesi gibi nedenler dolayısıyla iki kez reddedilişinin ardından 1973 yılında son bulmuş ve İngiltere topluluğun ilk genişleme hareketi ile birlikte toplulukta yerini almıştır (Troitino, 2009: 127). Dolayısıyla bu tarihten itibaren, yeni üye kabulünü tam üyelik koşullarının oluşumu ve üye ülkelerin tümünün olumlu oy kullanması sonucu gerçekleştiren bu örgüte üye olmak isteyen ülkelerin İngiltere desteğini de kazanması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğunun kuruluşundan beri İngiltere'nin üyeliği tartışma konusu olmuş ve genellikle İşçi Partisinin şüpheli, Muhafazakâr Partinin ise destekleyici bir tutum sergilediği görülmüştür. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile göreve gelen İşçi Partisi kökenli İngiltere Başbakanı Clement Attlee (1945-1951), 23 Temmuz 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulması hareketini desteklememiştir ve temelden destek vermediği bu oluşuma karşı olumsuz tavrını Muhafazakâr Parti tarafından ilk kez topluluk üyesi olmak için yapılan başvuruda da sürdürerek üyelik başvurusuna karşı çıkmıştır. Muhafazakâr Parti lideri Harold Macmillan tarafından başlatılan AET üyeliği süreci yine Muhafazakâr Parti lideri Edward Heath yönetimi altında gerçekleşmiş dolayısıyla İngiltere'nin AET serüveninin mimarı Muhafazakâr Parti olmuştur (Miller, 2015: 5).

AET üyeliğine İşçi Partisi muhalefeti üyeliğin gerçekleşmesinden sonra da devam etmiştir. Her ne kadar Edward Heath hükümeti topluluğa katılmak için parlamento onayı almış olsa da 1974 yılında iktidara gelen İşçi Partisi lideri Harold Wilson bu kararın halkın onayından da geçmesi gerektiğini düşünerek İngiltere'nin AET üyeliğini referanduma sunmuştur. Referandumdan toplulukta kalma kararı çıkarken halkın yaklaşık %30'luk kısmı ve İşçi Partisi üyelikten ayrılmak için oy kullanmıştır. Muhafazakâr Parti ise topluluğa karşı daha ılımlı politikalar izleyen taraftır ve halkın çoğunluğunun tercihine paralel söylemlerde bulunmuştur. Bu tutumu Muhafazakâr Parti'ye 1979 yılında ilk defa üye ülke halkları tarafından seçilen Avrupa Parlamentosu'nda 60 temsilci

kazandırmıştır (Thatcher, 1993:50-52). 1979 yılı aynı zamanda muhalefet koltuğunda topluluk yanlısı söylemlerde bulunan Muhafazakâr Parti lideri Margaret Thatcher'ın göreve geldiği yıldır.

Margaret Thatcher, İngiltere'nin toplulukla birlikte daha fazla başarıya imza atabileceğini düşünürken aynı zamanda İngiltere'nin ticaret ülkesi olması, kendine özgü yapısı ve çıkarlarının toplulukla uyuşmaması gibi unsurların İngiltere için dezavantaj olduğunun bilincindedir. Fakat İşçi Partisi gibi topluluğa üye olmayıp olumlu getirilerden de feragat etmek yerine, üyelik müzakereleri sürecinde topluluk içerisinde sorun olduğunda kurumların adil çözümler üreteceği konusunda alınan teminata dayanarak İngiliz çıkarlarını zedeleyici unsurları ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bu nedenle 1979 Muhafazakâr Parti seçim manifestosunda da belirttiği gibi birtakım reformist hareketin öncüsü olmuş ve reform gerektiren konuları topluluk içerisindeki aşırı bürokrasi, uyum politikaları, Ortak Tarım Projesi (OTP) ve topluluk bütçesi harcamaları olarak sıralamıştır (Conservative General Election Manifesto (1979), <https://www.margaretthatcher.org/document/110858>).

Thatcher, her ne kadar toplulukta kalma taraftarı olsa da dış politikada neomuhafazakâr çizgiye yakın bir tutum sergilemesinin de etkisiyle topluluğa şüphe ile yaklaşan başbakanlardan birisidir. Özellikle ekonomik anlamda fayda sağlamayı planladığı toplulukla siyasi ve ideolojik anlamda farklılaşan fikirlere sahiptir. Ona göre topluluk, devletlerarası işbirliğinin gelişmesine imkân sağlayan bir örgütlenme biçimidir. Dolayısıyla siyasi bütünleşme yoluyla yüzyıllar boyunca halkın sadakatini kazanarak ülkelerinin hak ve özgürlüklerinin doğal savunucusu rolünü üstlenen devletin topluluk yoluyla bu sorumluluklarını yapay bir üst akla devredilmesini mantıksız bulmuştur. Thatcher, Avrupa'nın dünyada etkin bir rol oynayabilmesi için bir çeşit entegrasyonun gerekli olduğunu fakat bunun devletlerin ulusal egemenlikleri, halkların özgürlük ve yaşam tarzlarının korunarak gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuştur (Troitiño, 2009: 124-140).

Thatcher, Avrupa'ya ve topluluğa bakış açısını 20 Eylül 1988 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirdiği konuşmada net bir şekilde ortaya koymuştur. Buna göre AET, Avrupa uluslarının gelecekteki refah ve güvenliğini sağlayacak bir araçtır. Herhangi bir kurum ya da grubun mülkü olmayan bu yapılanma, içe dönük ve dar görüşlü olduğu sürece başarı sağlayamayacaktır. Başarılı bir Avrupa Topluluğu kurmak için; adet, gelenek ve kimliklerini koruyan ulusların işbirliği içerisinde olması, topluluğa zarar veren uygulamaların üstesinden gelecek cesur adımların atılması, ticari engelleri tamamen kaldırarak dünyaya açılım sağlanması, işbirliği alanlarına savunmanın da eklenmesi ve ABD'nin savunma konusunda Avrupa'nın üzerinden elini çekmemesi için çaba sarf edilmesi, nükleer caydırıcılık hususunda üstünlük sağlayabilmesi için üye halkların desteğini de sağlayarak modern silahlara sahip olma hususunda adımlar atılması gerekmektedir (Speech to The College of Europe (1988), <https://www.margaretthatcher.org/document/107332>).

Türkiye, Jeostratejik önemi dolayısıyla çeşitli güvenlik tehditlerine maruz kalması, Batı ilim ve düşüncesine ilgi duyması, Yunanistan'ın da üye olmak istemesi ve benzeri nedenlerden ötürü kurulduğu tarihten itibaren topluluğa ilgi duymuştur. Fakat ekonomik kalkınma düzeyinin yetersiz olması, Türk siyasi hayatındaki çalkantılar ve birtakım değişiklikler (1960 müdahalesi, anayasa değişikliği, bazı Demokrat Parti liderlerin idamı vb.), 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, 1975 yılında topluluğun Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ortaklık görüşmesi başlatması vb. gelişmeler hem AET-Türkiye görüşmelerinin kesintiye uğramasına hem de topluluğun ilk başvuru dönemindeki ılımlı tavrının zayıflamaya başlamasına neden olmuştur (Calandri, 2009: 59).

Türkiye'de 1980 yılında yaşanan gelişmeler Türkiye-AET ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bunlardan ilki Türkiye'nin 1970'li yıllarda yaşadığı iktisadi sorunların ülkeyi dış borçlanmaya itmesi ve tüm bu olumsuzlukların Türkiye'yi ekonomide radikal bir değişikliğe yönlendirmesidir. Bu çerçevede ilan edilen 24 Ocak Kararları ile Türk ekonomisi dışa açılarak ekonomik canlanma sağlanmaya başlanmıştır. Küreselleşmeye başlayan Türk ekonomisi hem pazar arayışı içinde olan hem de yatırım fırsatları kollayan ülkeler için fırsat oluşturmuştur ve böylece Türkiye topluluk üyesi ülkeler için daha cazip hale gelmeye başlamıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin bu kararlarla ihracatı arttırıcı politikalar izlemeye başlaması Türkiye'nin de topluluğa olan ilgisini arttırmıştır. Hem ulusal hem de uluslararası ortamı uygun gören Türkiye, 1980 yılında tam üyelik başvurusunu gündeme taşımıştır (Çayhan ve Ateşoğlu Güney, 1996: 102).

3.5.2. AET ile İlişkiler Kapsamında İngiltere'nin Tutumu

Türkiye 1980 yılında yılsonuna kadar AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunacağını açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından sebeplerin neler olabileceği tartışılmış ve bu hususta iki yorum önem kazanmıştır. Bunlardan ilkinde göre Süleyman Demirel Hükümeti tam üyelik başvurusu için doğru bir zaman olmadığını bilmektedir. Fakat Roma Antlaşması'nın Türkiye'ye sağladığı başvuru hakkını topluluk ile pazarlık yapmak ve daha fazla taviz elde etmek için bir silah olarak kullanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Demirel tam üyelik için Türkiye'nin kabul edilmeyeceğinin bilinciyle başvuru yaparak topluluğu daha fazla mali yardım ve daha fazla ödün konusunda sıkıştırma niyetindedir. İkinci yoruma göre ise gerek Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali gerekse Türkiye AET üyeliği için önemli bir adım olan 24 Ocak Kararlarının alınması tam üyelik başvurusu için uygun bir zemin oluşturmuştur (Ulugay, 1980: 6). Dolayısıyla topluluk nezdinde önemi artan Türkiye'nin üyelik başvurusunun kabul edilmesi daha olası hale gelmiştir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu, içerisinde bulunduğu ekonomik darboğazdan kurtulmak isteyen Türkiye'nin topluluğa üyeliği hususunda çeşitli çekincelere sahiptir. Bunlar; Türkiye'nin ekonomik sorunlarının yanısıra sosyal ve kültürel yapısı, giderek artan nüfusu ve işsizlik oranı tekstil sektöründe topluluk ile rekabet edecek konuma gelmesi, AET'nin bölgesel yardım fonlarını tüketen bir yoksul bölge olması vb. nedenlerdir. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı Türkiye'nin

topluluk üyesi olması için doğru bir zaman olmadığını düşünen topluluk üyesi ülkeler içerisinde İngiltere de yer almaktadır. Şubat 1980'de Türkiye'ye kısa bir ziyaret gerçekleştiren İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Carrington İngiltere'nin bu konudaki düşüncelerini yansıtarak Türkiye'nin tam üyelik girişiminde bulunması için henüz erken olduğunu belirtmiştir (Ulugay, 1980: 6; AET'ye Tam Üyelik Mi?, 1980: 11).

Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik ve siyasi çalkantılardan kurtulması amacıyla yapıldığı söylenen 12 Eylül askeri müdahalesi ülkeyi AET'ye karşı zor durumda bırakmıştır. Avrupa Parlamentosu'nda Türkiye ile müzakerelerin askıya alınması ve ülkede yaşanan insan hakları ihlali konuları tartışılmaya başlanmıştır. 20 Eylül 1980 tarihinde bahsedilen iki konuyla ilgili Avrupa Parlamentosu'na önerge sunulmuş ve bunlardan Sosyalist, Hristiyan, Demokrat ve Liberallerin ortak olarak sunduğu Türkiye'nin insan haklarına saygılı olması ve AET'ye karşı yükümlülüklerine sadık kalmasını isteyen önerge kabul edilmiştir. Bu konular Avrupa gündemine taşınırken Thatcher'ın Türkiye'de ordunun yönetimi ele geçirmesi konusunda açıklamaları genellikle iyimser nitelikte olmuştur. İngiliz başbakan Türkiye'nin NATO ve Batı ittifakı için önemli olduğunu, Türkiye'de düzenin bir an önce oturtulmasını temenni ettiğini, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi sorunların üstesinden geleceğini umduğunu belirtmiştir (Avrupa Parlamentosu AET..., 1980: 3).

Türkiye'nin AET ile ilişkilerinin askıya alınıp alınmaması tartışması 1981 yılında da devam etmiştir. 16 Aralık 1981 tarihinde Londra'da gerçekleştirilen AET Siyasi Komitesi toplantısında on üye ülke dışişleri bakanları bu konuyu ele almışlardır. 1981 yılında Avrupa Parlamentosu'nda ilişkilerin askıya alınması konusunda baskılar artmıştır. Fakat İngiltere, Türkiye ile Ortak Pazar görüşmeleri dondurma taraftarı olmamakla birlikte Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nden çıkarılmasına da sıcak bakmamaktadır. Çünkü topluluğun Türkiye'ye karşı tavrını sertleştirmesi Türkiye tarafından karşılık bulabileceğinden görüşmelerin sürdürülmesinin her iki taraf için de daha olumlu sonuçlara yol açabileceğini düşünmektedir (Çolakoğlu, 1981a:5). Fakat İngiltere görüşü topluluk içerisinde artan karşıt görüşler nedeniyle etkisiz kalmış ve AET ile ilişkiler 22 Ocak 1982'de kesintiye uğramıştır.

İngiltere 1982 yılında Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliğinin sürmesi taraftarı olduğunu resmen açıklayarak böyle bir uygulamanın Türkiye'deki demokrasi inşa sürecini olumlu yönde etkilemeyeceğini belirtmiştir (Tan, 1982: 9). Ayrıca AET'nin askıda tuttuğu 4. Mali Protokol'ün serbest bırakılması için de ağırlığını korumuştur. 1983 yılında İngiltere dışişleri ile görevli devlet bakanı Lord Belstead bu konuda yapmış olduğunu açıklamalarda İngiltere'nin Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliğinden memnun olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca İngiltere'nin protokolün serbest bırakılması için Türkiye'yi destekleyeceğini fakat başka destekleyiciler olmadığı sürece İngiltere'nin tek başına bir şey yapamayacağını da sözlerine eklemiştir (İngiltere, AET'de Türkiye'ye..., 1983: 1-11).

ANAP'ın 1983 yılında iktidara gelmesi, 12 Eylül 1980 müdahalesinin ardından sekteye uğrayan AET-Türkiye ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. ANAP lideri Turgut Özal, her ne kadar 5 Haziran 1975 tarihinde tam üyelik başvurusunda bulunan Yunanistan'ın ardından AET tam üyeliği için adaylığını koymayı planlayan Süleyman Demirel hükümetine engel olan kişi olsa da kendi başbakanlığı döneminde AET üyeliğinin savunucusu hatta bizzat tam üyelik başvurusun gerçekleştiricisi olmuştur. Zamanla değişerek topluluk yanlısı hale gelen Özal görüşünün Türkiye'nin üyeliğini önemli gördüğü noktalar şunlardır (Uzgel, 2004: 124-209; Akçay, 2016: 76; Bora, 2005: 591);

- Türkiye'nin liberalleşmesinde AET üyelik süreci dönüştürücü role sahip olması,
- Ortak Pazar'a katılımın Türkiye'nin yeniden dini, politik ve askeri bir kaosa sürüklenmemesi için önem arz etmesi,
- Özellikle Yunanistan gibi Türkiye'nin problem yaşadığı ülkelerle sorunlarını topluluk yoluyla çözebileceği inancı,
- Demokrasinin kurumlaşmasının önündeki engelleri (askeri müdahale, insan hakları ihlali vb.) kaldırabilecek bir araç olması,
- AET üyeliğinin olumlu siyasi ve ekonomik getirilerin Türkiye'nin prestijini arttıracak olması,
- AET'nin ABD'ye bağımlılığı azaltacak bir alternatif olarak görülmesi
- Türk mal ve hizmet kalitesinin Avrupa ile rekabet yoluyla artacağı inancı,
- Ortadoğu ülkelerine gerçekleştirilen ihracatın azalması yoluyla ortaya çıkan açığın AET pazarı ile giderilebilecek olması,
- Yunanistan, Portekiz ve İspanya gibi ülkelerin üyelikleri sonucu ortaya çıkacak pazar kaybının önlenmesi,
- Mali yardım ve teknolojik transfer imkânı sağlaması.

Türkiye'nin AET üyeliği için öne sürülen en önemli ulusal sorun 1980'li yıllarda meydana gelen insan hakları ihlalleri olmuştur. Avrupa gündemini uzun süre meşgul eden bu mesele, beş Avrupa ülkesi (Danimarka, Fransa, Hollanda, İsveç, Norveç) tarafından Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na taşınmak istenmiştir. İngiltere hükümeti böyle bir karara karşı çıkacaklarını belirterek davadan vazgeçilmesi için Türkiye'ye destek olmuş ve yaklaşık üç yıl devam eden bu süreç 1985 yılında dostane çözüm çerçevesinde beş ülkenin dava açmaktan vazgeçmesi ile birlikte sona ermiştir (Çolakoğlu, 1982: 14). Bu konu ile ilgili İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Mark Russel yaptığı açıklamada Türkiye'de demokrasinin iyileşmesi ve ilerlemesinden yana olduğunu, Ortak Pazar tam demokratik ülkelerden oluştuğu için Türkiye'de yaşanan insan hakları konusundaki gelişmelerin çok önemli olduğunu ve tam demokrasinin topluluk üyeliği için şart olduğunu belirtmiştir (Cemal, 1986: 12).

AET üyelik sürecini olumsuz yönde etkileyici bir tutum da İngiltere İşçi Partisinden gelmiştir. İşçi Partisi Milletvekili Richard Balfe, Avrupa Parlamentosuna sunduğu bir rapor ile Türkiye’de SODEP ve DYP seçimlere katılmadıkça çoğulcu demokrasinin varlığından söz edilemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca işkence ve hapisanedeki kötü muamelelerin son bulmadığını öne sürerek Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu’nun AET Parlamentosu kanadının askıda tutulup kurulmaması talebinde bulunmuştur (Birand, 1985: 12). Nitekim Balfe Raporu Avrupa Parlamentosunca kabul görmüştür. Fakat bu raporun çoğu AET üyesi gibi İngiltere tarafından da benimsenmediği açıklamasında bulunan Mark Russel İngiltere’nin Türkiye-AET ilişkilerinin normalleşmesi için aktif çaba gösteren ülkeler arasında olduğunu belirtmiştir (Yalçın, 1985b: 14)

AET’nin insan hakları ihlali ve demokrasinin tesisi hususundaki ısrarcı tavrı Türkiye’yi önemli adımlar atmaya teşvik etmiştir. DİSK ve Barış Derneği davaları nedeniyle tutuklu bulunan pek çok kişinin serbest bırakılması, siyaset insanlarının fikir beyanı yasağını kaldıran kanunun yürürlüğe girmesi, askeri müdahale ile siyasi faaliyette bulunması engellenen siyasetçilerin yasağının kaldırılması, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na bireysel başvuru hakkı tanınması, ceza-infaz yasasında değişiklik yapılması gibi birinci bölümde de bahsedilen uygulamalar bu doğrultuda atılan önemli adımlar olurken bu gelişmeler 1982 yılında askıya alınmasına karar verilen Türkiye-AET ilişkilerinde 1986 yılı itibariyle canlanma yaşanmasını sağlamıştır. Fakat bahsedilen uygulamalar Avrupa Parlamentosu tarafından önemli ilerlemeler olarak değerlendirilse de AET’ye tam üyelik başvurusu için yeterli görülmemiş ve Türkiye’nin başvurusu için henüz erken olduğu açıklaması yapılmıştır (Daban, 2017: 86).

Türkiye 1987 yılında tam üyelik için başvuruda bulunma niyetini açıklayarak resmen başvuru yapmadan önce Avrupa’nın nabzını yoklamıştır. Buna göre Türkiye’nin başvurusunu kesinlikle reddedecek dört ülke vardır. Bunlar; Yunanistan, Danimarka, Hollanda ve Portekiz’dir. Yunanistan’ın en bariz nedeni başvuru yapanın sürekli aleyhinde kararlar aldırılmaya çalıştığı Türkiye olmasıdır. Danimarka ve Hollanda’nın ise her ne kadar Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na şikâyetlerini geri çekmiş olsalar da insan hakları ve demokrasi inşa sürecinde yeterli ilerleme kaydedilmemesi gerekçesiyle başvuruya karşı çıkacakları tahmin edilmiştir. Portekiz ise Avrupa Pazarı’nda Türk ürünleri kendisi için büyük rakip olduğundan üyeliği kabul etmemeye hazırlanmaktadır. Buna karşın Türkiye’nin tam üyelik başvurusu ile ilgili topluluk kararını etkilemede büyük paya sahip İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya karşıt bir tutum sergilemeyeceklerini belirtmekle birlikte destek vereceklerini de açıklamamışlardır (Birand, 1987: 13).

İngiltere, resmi başvuru yapıncaya dek Türkiye’nin üyelik başvurusunu destekleyici resmi bir açıklamada bulunmamıştır. Fakat Türkiye Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu’nun İngiltere başbakanını ziyaretinde Thatcher, İngiltere’nin tam üyelik başvurusunu desteklediğini ve bir Avrupa ülkesi olan Türkiye’nin Avrupa ile bütünleşmesinin gayet normal karşılanması gereken bir

mesele olduğunu belirtmiştir (Thatcher'dan Yeşil Işık, 1987: 4). Thatcher'ın 1988 yılında gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti sırasında da Türkiye'nin AET'ye tam üyeliği görüşülen konular arasında yer almıştır. Thatcher henüz resmen Türkiye'yi desteklediğini açıklamayan İngiltere'nin Türkiye hakkında hazırlanan komisyon raporunu beklediğini belirtmiştir. Komisyon raporu hazırlanırken İngiltere Türkiye ekonomisini güçlendirecek önlemler alınması gerektiğini, komisyon raporu açıklandıktan sonra iki ülkenin geleneksel dostluğu çerçevesinde İngiltere'nin bir karara varacağını belirtmiştir (Özal'a Tam Destek, 1988: 13).

İngiltere'nin 1986 yılında göreve başlayan ve 1992 yılına dek görevde kalan Ankara Büyükelçisi Timothy Daunt, 24 Ocak 2014 yılında verdiği bir röportajda Türkiye'nin AET üyeliğine İngiltere ve diğer AET üyesi ülkelerin bakışı ile ilgili önemli açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre Türkiye'nin ısrarla yürüttüğü AET'ye tam üyelik başvurusu AET'de karşılık bulmamıştır. Bunun nedeni, Türkiye'de gerekli ekonomik ve siyasi dönüşüm gerçekleşmediği sürece böylesi bir başvurunun tehlike doğuracağına inanmaları olmakla birlikte bu endişe herhangi bir düşmanlık barındırmamaktadır (Ertosun, 2015: 245-246). Dolayısıyla İngiltere her ne kadar karşıt bir duruş sergilemeyip tam üyelik başvurusu konusunda Türkiye'ye destek verecek ülkelerden biri olarak görülse de içten içe bu üyeliğe endişeli yaklaşmakta ve o dönem için gerçekleşmesini doğru bulmamaktadır. Nitekim 18 Aralık 1989 tarihinde Avrupa Komisyonu tam üyelik başvurusunun askıya alındığını açıklamış ve İngiltere'nin bu konudaki gerçek tavrını ortaya koyacak bir açıklamada bulunmasına gerek kalmamıştır.

Özetlemek gerekirse Margaret Thatcher, AET'nin derinleşme stratejisine karşı tutumunun aksine genişleme stratejisinin destekleyicisi olmuştur. Bu düşüncesini Brüksel'de "Ben Avrupa idealistiyim. Moskova'nın da Avrupalı bir güç olarak kabul edileceği daha geniş, daha katılımcı Avrupa'yı istiyorum" sözleriyle dile getirmiştir (Robins, 1992: 253). Dolayısıyla özellikle ekonomide dışa açılım politikasıyla yatırım, ticarete serbestleşme politikasıyla geniş bir pazar, coğrafi konumu nedeniyle stratejik savunma imkânı tanıyan Türkiye'nin AET üyelik başvurusuna karşıt bir tavır göstermemiştir. Fakat o dönemde gerçekleşecek bir üyeliğe de ekonomik, siyasi, sosyal pek çok nedenden ötürü olumlu bakmayan İngiltere, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun zaten Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilmeyeceğinin bilinciyle pragmatik bir tutum sergileyerek ikili ilişkileri zedelemeyecek ve Türkiye'yi Batı'dan uzaklaştırmayacak ılımlı söylemlerde bulunmuştur.

AET ile ilişkilere yeni bir boyut kazandıran Turgut Özal da Margaret Thatcher'a benzer şekilde AET üyeliğine ideolojik değil pragmatik bir çerçeveden yaklaşmış ve kabul edilsin ya da edilmesin AET üyeliği yolunda atılan adımların ve tam üyelik başvurusunun hem ulusal siyasette destek kazandıracağını hem AET'ye kıyasla daha fazla önemseydiği ABD ile ilişkilere ivme kazandıracağını hem de AET ülkeleri ile kazan kazan stratejisine dayalı ilişkilerin kurulabileceğini düşünmüştür. Dolayısıyla Türkiye, çok boyutlu ve aktif dış politikası gereği Avrupa ve Batı

merkezli oluşumlar içerisinde yer edinmeye çalışmış ve yine aktif bir dış politika izleyen ve uluslararası ortamın Türkiye'ye kazandırdığı stratejik önemin farkında olan İngiltere ile ilişkiler, pek çok Avrupa ülkesi ile olduğu gibi gelişmeye başlamıştır.

3.6. Ermeni Soykırımı İddialarına Karşı İngiltere Tutumu

Ermeni soykırımı iddiaları Türk-Ermeni ilişkilerini zaman zaman gerginleştiren uluslararası bir meseledir. Daha doğrusu Ermeni Diasporası Türklerin Ermenilere soykırım yaptığı iddialarını dünyaya kabul ettirebilmek için yoğun çalışmalar sürdürerek meseleye uluslararası bir nitelik kazandırmıştır. Ermeniler, 1980'e kadarki süreçte olduğu gibi sonrasında da faaliyetlerini devam ettirince bu mesele 1980'li yılların gündemini de meşgul etmiştir. 1980 yılında ABD ASALA'yı terör örgütü listesine eklemiş, Ermenilere soykırım yapılmadığını kabul eder nitelikte bir karar almış ve bu durum Ermenilerin çalışmalarını yoğunlaştırmasına neden olmuştur. Fakat zamanla ABD'nin konuya ilişkin tutumu değişmeye başlamıştır. Bu doğrultuda 1984 yılında ABD Temsilciler Meclisi "24 Nisan gününü İnsanın İnsana Hunharlık Günü" (Yeşil, ty, 42) olarak kabul ederek sözde soykırımın her yıl 24 Nisanda anılmasına öncülük etmiştir.

Türkiye'de yaşanan 1980 askeri müdahalesi, özellikle insan hakları ihlali meselesi dolayısıyla bazı Avrupa ülkeleri ile Türkiye'nin arasını açmış ve Ermenilerin Avrupa'da Türkiye aleyhine faaliyetlerde bulunması için zemin hazırlamıştır. Böylece Ermeni Lobisi 1982 yılında Avrupa Parlamentosunda konuya ilişkin faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır (Sönmezoğlu, 2016: 468). Aynı zamanda 1980-1983 yılları arasında Ermeni terör örgütü ASALA 1974 yıllardan beridir yürüttüğü terör eylemlerine devam etmiş ve bu yıllarda özellikle Türk diplomatları hedef almıştır. Bu kapsamda yirmi bir ülkede gerçekleştirilen toplamda yüz on terörist eylem kırk iki Türk diplomatın hayatını kaybetmesine neden olmuştur.

1985 yılında Fransa'nın öncülüğünde Avrupa Topluluğu bünyesinde Ermeni soykırımı iddiaları görüşülmeye başlanmıştır (Birand ve Batur, 1985: 9). Bu görüşmeler neticesinde 1987 yılında "Ermeni Sorununun Siyasal Çözümü Üzerinde Karar" Avrupa Parlamentosunda yirmi üç red oyuna karşılık yirmi beş kabul oyuyla onaylanmıştır. Bu kararda Avrupa Parlamentosu; Ermeni halkının 1915 yılında başına gelen adaletsiz olayı üzüntüyle karşıladığını, Ermenilerin başına gelen trajedi göz önüne alınarak azınlık haklarının güvence altına alınmasını, Ermenilerin dil, din, kültür, eğitim, etnik açıdan hakkaniyetli muamele görmesini ve Türkler ile Ermenilerin uzlaşmaya varmasını istemiştir (Sever, 1987: 13). Ayrıca Türkiye Kıbrıs sorunu ve Kürt sorunu nedeniyle eleştirilmiş ve AET ile ilişkilerini geliştirebilmesi adına bu kararı kabul etmesi talep edilmiştir. Böylece sözde Ermeni soykırımının savunucusu Ermeni Diasporası Avrupa'daki ilk başarısını elde etmiştir (Sönmezoğlu, 2016: 468).

Sözde Ermeni soykırımı meselesinin bahsedilen dönemde Türkiye-İngiltere ilişkilerini etkileyip etkilemediğine bakıldığında bir olayın Türkiye'nin İngiltere'ye uyarı mesajı vermesine neden olduğu görülmektedir. BM Azınlıklar Alt Komisyonu üyesi İngiliz Ben Whitaker Cenevre'de sunduğu raporunda o tarihe kadar dokuz büyük soykırımın gerçekleştiğini ve sözde Ermeni soykırımının da bunlardan biri olduğunu belirtmiştir. Whitaker'in bu tutumu Türkiye'nin tepkilerine neden olmuş ve İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Mark Russel Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na çağırılarak bu durum protesto edilmiştir (Ermeni Sorunu İngiltere'yle..., 1985: 5). 1987 yılında Avrupa Parlamentosunda kabul edilen Türkiye aleyhindeki kararda İngiliz siyasetçilerin de olumlu oy kullandığı görülürken bu meselenin genel olarak İngiltere ve Türkiye ilişkilerini önemli ölçüde etkilemediği sonucuna varılmıştır.

SONUÇ

Margaret Thatcher, on bir yıllık görev süresi boyunca uyguladığı iç ve dış politik uygulamalarla dünyada iz bırakmış önemli bir siyasi kişiliktir. İddialı yenilikçi söylemlere ve başbakanlık süreci boyunca uyguladığı “Thatcherizm” olarak nitelendirilen politikalara sahiptir. Bu politikaların başarılı sonuçlar verip vermediği tartışma konusu olurken İngiltere için yeni bir dönemin başlangıcı olduğu ve dünya siyasetinde iz bıraktığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu noktadan hareketle Türk-İngiliz ilişkileri Margaret Thatcher dönemi baz alınarak incelenmiş ve bahsedilen dönemde Türk-İngiliz ilişkilerinin seyrini etkileyen ana parametreler;

- Türkiye ve İngiltere tarafından 1980’li yıllarda benimsenerek ulusal/uluslararası politika inşa sürecine dahil edilen Yeni Sağ ideoloji,
- 1979 yılında yaşanan Sovyetlerin Afganistan’ı işgali ve İran Devrimi olaylarının Türkiye’nin önemini Batılılar nezdinde artırması,
- Margaret Thatcher’ın liderlik tarzı ve uluslararası ilişkiler yaklaşımı
- Türkiye’nin söz konusu yıllardaki ülke profili olarak belirlenmiştir.

Yeni Sağ, 1980’li yılların hegemonik ideolojisidir. Neoliberalizm ve neomuhafazakârlık bileşenlerinden oluşan bu ideoloji, devletin özellikle ekonomik alandan çekilmesiyle rekabeti mümkün kılan serbest piyasa ekonomisinin oluşturulması, buna karşın sosyal ve politik otoritenin restorasyonu ile devletin daha da güçlendirilmesi temeline dayanmaktadır. Küçük ve etkin bir devlet anlayışına sahip bu ideoloji refah devleti anlayışına bir tepki olarak ortaya çıkmış ve bu anlayışın 1970’li yıllarda küresel ekonomik krizlerin de etkisiyle zayıflaması ile birlikte yükselişe geçmiştir. Refah devletine karşı eleştirilerinde haklılığını ortaya koyan Yeni Sağ anlayışın bir diğer başarısı, bir dizi doktrin olarak kalmayıp siyasi bir harekete dönüşerek dünyanın birçok yerinde devlet yöneticiliği statüsüne adaylığını koyan pek çok siyaset insanının destek toplaması ve göreve gelmesinde etkili oluşudur. Uygulandığı ülkelerde temel bileşenlerden hangisinin daha ağır bastığıyla orantılı olarak farklı anlamlar kazanan Yeni Sağ, genellikle uygulayıcısı ile özdeşleştirilerek ABD’de Reaganizm, İngiltere’de Thatcherizm, Türkiye’de Özalizm olarak adlandırılmıştır.

Yeni Sağ’ın Türk-İngiliz ikili ilişkilerinin seyrini etkileyen yönü genellikle neoliberal ekonomi politikalarıyla ilgilidir. Hemen hemen aynı zamanlarda her iki ülkede de uygulamaya koyulan neoliberal politikalar pek çok işbirliği imkânını da beraberinde getirmiştir. Örneğin; Türkiye’nin liberal ticaret politikalarıyla dışa açılım süreci başlatması ticaret, yap-işlet-devret modeliyle yabancı sermayeyi ülkeye çekmeye çalışması ekonomi ve turizm, ulusal savunma

sanayii oluşturmak istemesi hem ticaret hem de savunma sanayi alanlarında işbirliği imkânı doğurmuştur. Aynı şekilde İngiltere'nin de uluslararası rekabete dâhil olarak ticari ve ekonomik ağlarını geliştirmek istemesi ve bu nedenle Türkiye de dahil olmak üzere ekonomik, ticari, savunma sanayii alanlarında tüm fırsatları değerlendirmeye çalışması neoliberal ekonomi politikalarının iki ülke ikili ilişkilerini geliştirici sonucudur.

Neoliberalizmin Türk-İngiliz ilişkilerinin seyrini etkilediğini daha iyi anlamak ve bu seyrin yönünü belirlemek için çıktılar üzerinden yorum yapmak daha doğrudur. Londra Ticaret ve Sanayi Odası 1984 yılında o tarihe dek oluşturduğu en büyük heyeti Türkiye'ye göndererek, Türkiye ise Türk mallarını tanıtıcı faaliyetlerde bulunarak ticari ilişkilerin gelişimine verdiği önemi ortaya koymuştur. Bu doğrultuda atılan adımlar sonucu Thatcher'ın görevde bulunduğu 11 yıl boyunca İngiltere ile gerçekleştirilen ihracat 7, ithalat 4, toplam ticaret hacmi ise 5 kat artmıştır. Yine 1986 yılında ilk İngiliz bankanın Türkiye'de açılması, Çifte Vergilerin Önlenmesi Anlaşması'nın imzalanması, British Oxygen ve Aygaz'ın yatırım için ortaklık anlaşması imzalaması ekonomik işbirliği yönünde atılan somut adımlar olurken Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, Akkuyu nükleer santral projesi, ikinci Galata Köprüsü gibi projeler İngiltere'nin ekonomik işbirliği sağlama hususunda ilgi gösterdiği projeler olmuştur.

Türkiye'nin 1980'li yıllarda ulusal savunma sanayii kurmak istemesi ve Margaret Thatcher'ın askeri araç-gereç ticaretinden önemli gelirler elde etmeyi planlaması Türk-İngiliz ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu doğrultuda İngiltere Tornado Savaş Uçakları, Rapier Füzelere, Sea Skua Füzelere, Warrior Zırhlı Personel Taşıyıcıları gibi projelere Türkiye'yi dahil ederek ticaret ve savunma sanayi alanında işbirliği içerisinde olmak istemiş ve Rapier Füzelere ile Sea Skua Füzelere işbirliği sağlanan önemli projeler olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin yap-işlet-devret modeliyle yabancı yatırımcıları ülkeye çekerek turizm bölgelerindeki altyapı sorunlarını gidermeye başlaması ve Türk kültürü ve doğal güzelliklerini tanıtıcı faaliyetler yürütmesi turizm alanında ilişkilerin gelişimine katkı sağlamıştır. Bu doğrultuda İngilizler 1984-1990 yılları arasında Türkiye'yi en çok ziyaret eden ikinci millet olmuştur. Sonuç olarak 11 yıllık görüşme ve göstergeler neoliberal ekonomi politikalarının iki ülke ilişkilerine olumlu katkılarını ortaya koymuştur.

Bu dönemde Türkiye'nin savunma ve ekonomi bakımından Batı ittifakı entegrasyonu yapısal bir dönüşüme uğramıştır. OECD kapsamında gerçekleştirilen yardımın IMF ile anlaşma şartı sunması ile Türkiye neoliberal ekonomi politikalarına geçişe zorlanmıştır. Ayrıca yardıma dahil olan ülkeler kredilerin bir kısmını kendileriyle gerçekleştirilecek ticarete kullanılması kaydıyla kullanıma açmıştır. Yine bu dönemde Türkiye ulusal savunma sanayi kurma girişimlerinde bulunarak teknoloji transferine ihtiyaç duymuş ve pek çok proje için Batılı devletlerle anlaşma sağlamıştır. Sonuç olarak daha önceki yıllarda Batılı ülkelerin ekonomik ve askeri desteğine ihtiyaç duyan Türkiye bu tarihten itibaren ekonomik karşılıklı bağımlılıklar ve askeri teknoloji transferi

bakımından Batıya bağımlı hale gelmiş ekonomi, ticaret ve savunma sanayi alanlarında Batıya bağımlılık artarken Batı ittifakına entegrasyon yapısal anlamda değişmiştir.

Türk-İngiliz ilişkilerinin seyrini etkileyen bir diğer unsur uluslararası ortamda yaşanan gelişmeler olmuştur. Özellikle 1979 yılında gerçekleşen iki olay (Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ve İran Devrimi) Türkiye'nin stratejik önemini arttırmıştır. Büyük ölçüde çok taraflı ilişkileri etkileyen bu unsur OECD kapsamında Türkiye'ye gerçekleştirilen yardım, Kıbrıs sorunu ve Türkiye'nin AET'ye üyeliği sürecinde kendisini hissettirmiştir. Örneğin; İngiltere, Sovyetlerin Afganistan'ı işgalinin ardından dışişleri bakanını Türkiye'ye yönlendirerek Türkiye'nin bu konudaki fikirlerini almış ve İngiltere'nin maddi ve manevi daima destekçi olacağını hatırlatmıştır. Ayrıca OECD kapsamında Türkiye'ye gerçekleştirilmesi planlanan ekonomik ve askeri yardım ivedilik kazanmış ve İngiltere Türkiye'nin AET üyelik süreci ile ilgili endişeler taşısa da olumsuz söylemlerde bulunmayıp Türkiye'yi bir Batı devleti olarak gördüğünü vurgulamıştır.

Margaret Thatcher, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ve İngiltere'nin prestijini sarsarak İngiliz dış politikasının gerileme dönemine girmesine neden olan olayların izlerini kapatmak istemiştir. Bu nedenle ulusal anlamda askeri, ekonomik, siyasi vb. her alanda İngiltere'nin güçlenmesini sağlamak; dış politikada ise aktif bir rol oynayarak uluslararası gelişmelerde söz sahibi emperyalist güç İngiltere'yi geri kazandırmak üzere aktif bir politika izlemiştir. Bu politikaların özünü modernize edilmiş güçlü askeri donanım, ABD ile yakın ilişkiler, İngiltere çıkarları doğrultusunda reforme edilmiş AET, sosyalizm düşmanlığı ve Sovyet tehdidinin bertaraf edilmesi gibi unsurlar oluşturmuştur ki bu unsurlar göz önüne alındığında Thatcher'ın neomuhafazakâr düşünce ağırlıklı bir uluslararası ilişkiler yaklaşımı benimsediğini söylemek mümkündür.

Margaret Thatcher'ın "askeri güvenlik" merkezli dış politika yaklaşımı Türkiye politikasını belirleyen ana parametre olmuştur. Thatcher her ne kadar AET gibi oluşumlara ulusal benliği zedeleyici entegrasyon süreçleri nedeniyle şüpheli yaklaşıp da askeri işbirliği imkanı sunarak uluslararası güvenliğe katkı sağladığını düşündüğü NATO'nun gerekliliğini daima vurgulamıştır. Sovyetlere karşı güçlü bir Batı oluşumu içerisinde olmak istemiş ve bu anlamda NATO'ya ve dolayısıyla NATO'nun güney kanadı için stratejik öneme sahip olduğunu düşündüğü Türkiye'ye önem atfetmiştir. Örneğin birçok Batı ülkesi ve AET ile ilişkileri sekteye uğratan 12 Eylül askeri müdahalesi ve insan hakları ihlali meseleleri İngiltere ile ilişkileri olumsuz yönde etkilememiş Türkiye ılımlı ve destekleyici tavırlarla Batı oluşumu içerisinde tutulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik darboğazdan kurtulması için gerçekleştirilecek yardım hususuna kendisinden önceki başbakandan daha ılımlı bir tutum sergileyerek bu yardımın gerekliliğini Türkiye'nin NATO üyeliğine işaret ederek belirtmiştir. Dolayısıyla Thatcher'ın uluslararası ilişkiler yaklaşımı iki ülke ilişkilerinde yapıcı bir rol oynamıştır.

Genel anlamda olumlu bir seyir izleyen Türk-İngiliz ilişkileri 1979-1990 yılları arası dönemde birtakım potansiyel sorunlar da barındırmıştır. Bunlar;

- Margaret Thatcher'ın ehemmiyet gösterdiği ve hayata geçirilebilmesi için bizzat girişimlerde bulunduğu Warrior Zırhlı Personel Taşıyıcıları projesinin İngiltere aleyhinde sonuçlanması,
- Falkland Savaşı dolayısıyla BM'de gerçekleştirilen oylamanın ilk turunda Türkiye'nin Arjantin lehine oy kullanması,
- Kıbrıs sorununun İngiltere tarafından BM gündemine taşınması ve KKTC'nin ilanının uluslararası ortamda tanınmaması için politikalar yürütülmesi,
- Sözde Ermeni soykırımının İngiliz Ben Whitaker tarafından Cenevre'de sunulan raporda dokuz büyük soykırım arasında gösterilmesi
- Avrupa Parlamentosunda sözde Ermeni Soykırımını kabul eder nitelikteki tasarıya bazı İngiliz siyasetçilerin de destek sağlamasıdır.

Bahsedilen gelişmeler her ne kadar iki ülke ilişkilerinin kırılma noktası olsalar da büyük ölçekli sorunlara dönüştürülmemiştir. Bu durum önemli ölçüde hem Margaret Thatcher hem de Turgut Özal'ın pragmatik liderlik tarzıyla ilişkilidir. Örneğin Turgut Özal 1983 yılında Kıbrıs meselesini BM gündemine taşıyarak KKTC'nin tanınmasını engelleyen politikalar yürüten İngiltere'ye misilleme olarak Arjantin lehine oy kullanmıştır. Fakat 1986 yılında İngiltere'ye gerçekleştireceği ziyaret sırasında ekonomik ve ticari işbirliği geliştirme imkânı bulacağını umduğundan ilk oylamada takınılan tavır yüzünden özür dilemiş ve 1985 yılında gerçekleştirilen ikinci oylamada çekimser bir tavır izlemiştir. Buna benzer şekilde Kıbrıs sorununun çözümü için Türkiye'ye ekonomik yaptırım uygulanmasını isteyen Kipriyanu'ya Thatcher tarafından olumlu bir yanıt verilmemiştir. Çünkü her iki ülke de ekonomik çıkarların siyasi sorunlar nedeniyle gölgenmesini istememiştir.

Türkiye-İngiltere işbirliği imkânları (ekonomik, siyasi, savunma sanayi, turizm vb. alanlarda) bahsedilen dönemde ağırlıklı olarak Türkiye kaynaklı nedenlerden dolayı yeterince değerlendirilememiştir. Bunlar;

- 1977 yılında Türkiye'nin ECGD'ye borçlarını ertelemesi nedeniyle bu kurumun Türkiye'ye güvenilirliğinin azalması ve Türkiye ile işbirliği gerçekleştirmek isteyen İngiliz girişimcilere yeterince destek sağlanmaması,
- Türkiye'nin olumsuz ekonomik koşulları nedeniyle bazı önemli projelerin hayata geçirilmesini sağlayacak yeterli finansmanın bulunmaması,
- Türkiye'nin yanlış, yetersiz ve özensiz pazarlama stratejileri,
- Hizmet sektöründeki eğitilmiş ve nitelikli personel sayısının yetersizliği,
- AET kapsamında uygulanan ticari miktar kısıtlamaları,

- Türkiye'nin altyapı yetersizliği nedeniyle turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluk yaşaması ve turistlerin can, mal ve namus güvenliğinin sağlanamamasıdır.

Yukarıda belirtilen maddelerden “AET kapsamında uygulanan ticari miktar kısıtlamaları” dışında kalanlar Türkiye'nin o dönemde özellikle ekonomi ve eğitim alanlarındaki yetersizliğinin göstergesidir. Örneğin; ekonomik anlamda yetersizlik Tornado savaş uçakları projesinin finansman sorunu nedeniyle hayata geçirilememesine neden olmuş ve Türkiye, günümüz “Eurofighter” savaş uçaklarının ortak üreticisi olma imkânını değerlendirememiştir. Eğitim alanında yetersizlik ise özellikle ticaret ve turizm alanlarında kendisini göstermiştir. Örneğin; kalitesiz ambalajlama, malları taşıyan kamyonların sorumsuz davranarak zamanında teslim yapmaması ve bu nedenle ürünlerin bozulmaya başlaması, ticari anlamda İngiltere ile irtibat halinde bulunması gereken personellerin İngilizce bilmeyişi, malların AET standartlarına uygun olup olmadığı kontrol edilmeksizin gönderilmesi Türkiye'nin önemli ticaret kalemi yaş sebze ve meyve ithalatını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca taksicilerin süratli araç kullanımı, turistlerin tükettikleri gıdalar nedeniyle sağlık sorunları yaşamaları, istismar edilmeleri ve turizm merkezlerinde çalışan elemanların eğitimsiz olmaları turizm potansiyelini etkileyen temelde eğitim kaynaklı sorunlar olmuştur.

Özetlemek gerekirse İngiltere Başbakanı olarak göreve gelerek bir dizi reformun öncülüğünü üstlenen Margaret Thatcher, neoliberal ekonomi politikalarıyla Türkiye'ye örnek teşkil ederken bahsedilen politikaların hayata geçirilmesiyle Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişimine katkı sağlamıştır. Diğer yandan pragmatik liderlik tarzı ve askeri güvenliğin sağlanmasını dış politika inşa sürecinin merkezine koyması Türk-İngiliz ilişkilerini doğrudan etkileyen bir unsur olarak ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla Thatcher'ın neoliberal ekonomi ve ticaret politikalarının ikili; liderlik tarzı ve dış politik tutumunun ise siyasi ve çok taraflı ilişkilerin gelişmesinde olumlu bir etki yaratığını söylemek mümkündür ve Türk-İngiliz ilişkilerinde bahsedilen unsurların etkisiyle 1979-1990 yılları arasında artan bir iyileşme gözlemlenmiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aitken, Jonathan (2013), **Margaret Thatcher Power And Personality**, 1st Ed., Bloomsbury, Great Britain.
- Akçay, Ekrem Y. (2016), "Turgut Özal Dönemi Türkiye-Topluluk İlişkileri", **The Turkish Yearbook of International Relations**, 47, 45-58.
- Akkaş, Hasan H. (2003), "Muhafazakâr Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine", **Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(2), 241-254.
- Aktan, Coşkun C. (1994), **Gerçek Liberalizm Nedir?**, 1. Baskı, T Yayınları, İzmir.
- Anaz, Necati (2017), "Amerikan Muhafazakârlığı ve Dış Politika", **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, 14(51), 35-55.
- Apple, Michael W. (2000), "Between Neoliberalism and Neoconservatism: Education and Conservatism in A Global Context", Nicholas Burbules ve Carlos Torres (Ed.), **Globalization and Education: Critical Perspectives**, içinde (57-78), Routledge, New York.
- Arestis, Philip, Sawyer, Malcolm (2014), "İngiltere'nin Neoliberal Deneyimi", Saad Alfredo ve Johnson Deborah (Ed.), **Neoliberalizm; Muhalif Bir Seçki**, (Çev. Şeyda Başlı, Tuncel Öncel), içinde (325-338), Yordam Kitap.
- Arık, Tuğrul (2016), "Osmanlı-İngiliz Ekonomik İlişkilerinin Başlangıcının Arka Planı ve 1678 Yılına Kadarki Seyri", **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, 12(45), 137-152.
- Arıcanlı, Tosun, & Rodrik, Dani (1990), "An Overview of Turkey's Experience With Economic Liberalization and Structural Adjustment", **World Development**, 18(10), 1343-1350.
- Asna, Alaeddin M. (12.08.1979), "Türkiye Hala Yılda Bir Milyon Turistle Avunuyor", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- Aşıroğlu, Vahap (18.02.1986), "İngiltere Bizim İçin Hem Avrupa'da Hem De ABD'de Faydalı Bir Dosttur", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- Ataman, Mühittin (2003), "Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış", **Sosyal Bilimler Dergisi**, 7, 50-64.
- Atiyas, Şebnem (27.11.1986), "Türkiye Londra'yı Kolladı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-15.
- Aughey, Arthur (1992), **The Conservative Political Tradition In Britain and The United States**, Fairleigh Dickinson University Press, Great Britain.

- Backhouse, Roger E. (2002), "The Macroeconomics of Margaret Thatcher", **Journal of The History of Economic Thought**, 24 (03), 313-334.
- Bal, Oğuz (2013), "Özelleştirmenin Teorik Temelleri ve Türkiye'deki Sonuçları", **International Conference On Eurasian Economies**, <https://www.avekon.org/papers/614.pdf> (14.02.2020).
- Baltacı, Cemal (2004), "Yeni Sağ Üzerine Bir Eleştiri", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(2), 359-373.
- Baran, Tülay (2018), "Türkiye'de Savunma Sanayi Sektörünün İncelenmesi ve Savunma Sanayi Sektörü Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Etkilerin Değerlendirilmesi", **Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 4(2), 58-81.
- Barlas, Mehmet (1994), **Turgut Özal'ın Anıları**, Sabah Kitapları, İstanbul.
- Baysan, Tercan, Blitzer, Charles (1990), "Turkey's Trade Liberalization in the 1980s and Prospects for its Sustainability", Tosun Arıcanlı ve Rodrik Dani (Ed.), **The Political Economy of Turkey Debt, Adjustment and Sustainability**, 1st. Ed. içinde (9-37), New York: St. Martin's Press, United States of America.
- Bellot, Alexandra R. (2013), "The Malvinas/Falklands War (1982): Pacific Solutions For An Atlantic Conflict", **Australian Studies Centre Universitat de Barcelona Coolabah**, (10), 20-30.
- Birand, Mehmet A. (07.06.1979), "İvedi Yardımın Öyküsü", **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- _____ (11.03.1987), "AET'de Bizi İsteyen Yok", **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- Birand, Mehmet A., Batur, Nur (05.12.1985), "Fransa'nın Yeni Çirkinliği", **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- Blake, Robert (1985), **The Conservative Party From Peel to Thatcher**, 1st Ed., Methuen, London.
- Blundell, John (2008), **Margaret Thatcher A Portrait of Iron Lady**, Algora Publishing, New York.
- Bora, Erhan (2013), "Cyprus In International Law", **Ankara Bar Review**, 1, 30-57.
- Bora, Tanıl, (2005), "Turgut Özal", Murat Yılmaz, (Ed.), **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Liberalizm**, içinde (589-601), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Boratav, Korkut (1988), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985 (Economic History of Turkey (1908-1985))**, 1. Baskı, Gerçek Yayınları, İstanbul.
- _____ (2000), **İktisat Tarihi (1981-1994)**, 3. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul.
- _____ (2004), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, 8. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.

- Bostancı, Mehmet (2015), "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları", **TAD**, 34(57), 317-355.
- Bottomore, Tom, Nisbet Robert (1990), **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, (Çev. Mete Tuncay ve Aydın Uğur), 1. Baskı, Verso Yayınları, İstanbul.
- Braithwaite, Rodric (2010), "Gorbaçov And Thatcher", **JEIH Journal of European İntegration History**, 16(1), 31-44.
- Bulut, Sedef (2009), "27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası", **Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (19), 73-90.
- Burgess, Michael, Lee Adrian (1990), "The United Kingdom", Lodge, Juliet (Ed.), **The 1989 Election Of The European Parliament**, *İçinde* (190-209), Palgrave Macmillan.
- Burian, Osman (1951), "Türk-İngiliz Münasebetinin İlk Yılları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 9(12), 1-20.
- Burke, Edmund (2005). Gelenekselcilik, **Muhafazakâr Düşünce**, 1(3), 11-28.
- Burton, John (1987), "Privatization: The Thatcher Case", **Managerial and Decision Economics**, 8(1), 21-29.
- Butler, David, Kavanagh, Dennis (1980), **The British General Election Of 1979**, 1st Ed., The Macmillan Press LTD, London and Basingstoke.
- Calandri, Elena (2009), "A Special Relationship Under Strain: Turkey And The EEC, 1963–1976", **JEIH Journal Of European İntegration History**, 15(1), 57-76.
- Cambazoğlu, Birgül, Karaalp, Hacer (2012), "Trends İn Turkey's Terms Of Trade From 1982 to 2011", **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 58, 1228-1238.
- Cannadine, David (2017), **Margaret Thatcher A Life And Legacy**, Oxford University Press, United Kingdom.
- Cemal, Hasan (17.02.1986), "Özal'ın Londra Ziyareti...", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.
- _____ (07.04.1988), "Thatcher'ın İngiltere Ziyareti", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.
- _____ (2013), **Özal Hikâyesi**, 1. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul.
- Cooper, James (2016), "From Reykjavik to Fulton: Reagan, Thatcher, And The Ending of The Cold War", **Journal of Transatlantic Studies**, 14(4), 383-400.
- Coşkun Yasin (2016a), "İngiliz Belgelerinde 12 Eylül Süreci", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9 (42), 130-135.

- _____ (2016b), “1980’li Yıllarda İngiliz Arşivlerinde Yer Alan Türkiye’deki Önemli Şahsiyetler”, **İnternational Periodical Fort The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic**, 11(1), 1-10.
- Çavuşoğlu, Hüseyin (2009). “Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme”. **Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12(22), 65-178.
- Çayhan, Esra, Ateşoğlu Güney, Nurşin (1996), **Avrupa’da Yeni Güvenlik Arayışları: NATO-AB-Türkiye**, Alfa Yayınları. İstanbul.
- Çolakoğlu, Nuri (16.11.1981a), “AET Siyasi Komisyonu Türkiye’yi Görüşüyor”, **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- _____ (02.12.1981b), “Travel Gazette: Türkiye Yabancılar İçin Avrupa’nın En Ucuz Ülkesidir”, **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- _____ (04.06.1982), “İngiltere, Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na Şikayet Edilmesine Karşı”, **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- _____ (19.11.1983), “İngiltere Rumların Yaptırım Talebini Reddetti”, **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- _____ (14.05.1984a), “Rapier’lerin Türkiye’de Yapımı Londra’da Görüşülüyor”, **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- _____ (20.06.1984b), “Thatcher, Kıbrıs İçin Türklere Baskı Önerisini Reddetti”, **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- _____ (10.08.1984c), “İngiltere 40 Savaş Uçağı Teklif Etti”, **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- _____ (06.09.1984d), “Yavuztürk: ”İngiltere Pazarlarını Açarsa Tornado’ları Alırız””, **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- _____ (10.09.1984e), “Türkiye’ye “Ortak Savaş Uçağı” Yapımı Önerildi”, **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- _____ (28.09.1984f), “İngiliz Firma Köprü İçin 100 Milyon Dolarla Geliyor”, **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- _____ (11.12.1984g), “İngiltere’de Türkiye Kavgası”, **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- _____ (12.08.1984h), “Ege’de Kullanabileceğimiz En Etkili Silah”, **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- _____ (02.03.1985a), “İngiltere’de Türk Tekstili Tartışıldı”, **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- _____ (08.09.1985b), “Salam Usulü Borçlanma”, **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- _____ (12.06.1986), “İngiltere’den Alınacak Uçaklar İçin Trilyonluk Pazarlık: Tornado’ya Karşı Üs”, **Milliyet Gazetesi**, 1-14.

- Daban, Cihan (2017), “Turgut Özal Dönemi Türkiye Dış Politikası”, **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 17(33), 77-96.
- Dalgın, Taner vd. (2015), Türkiye’de Turizm Girişimciliğinin Gelişimi ve Turizmle İlgili Sağlanan Teşvikler”, **Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 4(1), 174-184.
- Değer, Evren (01.09.1987), “Trilyonluk İhalede Mesaj Savaşı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2000), “**Türkiye’nin Dış Ekonomik İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu**”,http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/08_TurkiyeninDisEkonomikIlişkileri.pdf (15.03.2020).
- Doğan, Nejat (2002), “Birleşmiş Milletler Ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, (4), 84-106.
- Doğan, Yalçın (06.06.1979b), “OECD Türkiye’yi Denetleme Komisyonu Kurdu”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- _____ (31.05.1979a), “Batı 906 Milyon Dolar Veriyor, Koşul: IMF”, **Cumhuriyet Gazetesi**,
- Dorey, Peter (1991), “Thatcherism's Impact on Trade Unions”, **Contemporary Record**, 4(4), 9-11,
- Doyle, Suzanne (2017), “The United States Sale Of Trident To Britain, 1977–1982: Deal Making In The Anglo–American Nuclear Relationship”, **Diplomacy & Statecraft**, 28(3), 477-493.
- Duman, Mehmet Z. (2008). **Türkiye’de Modernleşme ve Liberal-Muhafazakâr Siyaset: Turgut Özal’ın Politikaları Üzerine Sosyolojik Çalışma**, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2010), **Türkiye’de Liberal- Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal**, 1. Baskı, Kadim Yayınları.
- _____ (2017), **Türkiye’de Liberal Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal**, 2. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara.
- Dunn, Charles W. ve Woodard, David J. (1996), **The Conservative Tradition in America**, 2th Ed., Rowman & Littlefield Publishers.
- Duran, Hasan (2008), “BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 21, 119-140.
- Duran, Ragıp (18.02.1986a), “Türkiye’deki İnsan Hakları Tartışılıyor, İngiliz Basını Eleştiri Yüklü”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.
- _____ (19.02.1986b), “Londra’da Özal’a Karşı Protesto”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.

- _____ (27.05.1985), “İkinci Boğaz Köprüsü İhalesindeki Yenilgiden Sonra İngiliz Ticari Çıkarması”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- Efe, Haydar (2010), “Türk Dış Politikasının Değişmeyen Gündemi Kıbrıs ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi”, Ed: Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacali Necefoğlu, **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası, Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri**, 1. Baskı içinde (105-136), USAK Yayınları, Ankara.
- Eke, Erdal, Kişi Merve (2019), “Geçmişten Günümüze İngiltere Sağlık Politikaları: Ulusal Sağlık Sistemi Odaklı Güncel Bir Perspektif”, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, 11(18), 2687-2707.
- Ercan, Özcan (05.10.1984), “Özal Nükleer Santrali Erteleyebilir”, **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- Ergil, Doğu (1986). “Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 41(1), 269-293.
- Ergin Sedat (14.02.1986a). “İngiltere Ziyareti Öncesi Savunma Bakanı Yavuztürk Cumhuriyet’e Açıkladı: Tornado Projesi İnceleniyor”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- _____ (19.02.1986b), “AET’ye Tam Üyelik İçin Acele Etmeyin”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.
- _____ (07.05.1982), “Türkiye Falkland Savaşı’nda “Tarafsız” Kaldı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-1-12.
- _____ (09.01.1980), “Lord Carrington Sovyetlere Karşı Önerileri ile Bugün Geliyor”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- Eroğlu, Hamza (2002), “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 18(54), 735-793.
- Ersoy, Uğur (2002). **Türkiye Örneğinde Yeni Sağ: Anavatan Partisi Üzerine Bir İnceleme**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertoşun, Erkan (Ed.) (2015), **Yakın Dostlarımızın Dilinden Turgut Özal’ın Dış politikasını Anlamak**, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Evans, Eric J. (2004), **Thatcher and Thatcherism**, 2th Ed., Routledge Taylor&Francis Group.
- Gedizoğlu, Barış (2017), “Thatcher’ın Temel Maliye-Ekonomi Politikaları ve Birleşik Krallık’taki Etkileri”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 18(2), 1-20.
- Gönensin, Okay (17.07.1988), “Armağanların da Dili Var”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-20.
- Gözen, Ramazan (2000), **Amerikan Kışkırcısında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası**, 1. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara.
- Gülalp, Haldun (1983), **Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri**, Yurt Yayınları, Ankara.

- Gülcan, Nilgün (2001), “Türkiye-İngiltere İlişkileri ve İşbirliği İmkânları”, Sedat Laçiner (Ed.), **Bir Başka Açıdan İngiltere**, içinde (1-67), Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Güler, Birgül A. (2005), **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi**, 2.baskı, İmge Yayınevi, Ankara.
- Güngör, Kamil (2017), “Thatcher’ın Temel Maliye-Ekonomi Politikaları ve Birleşik Krallık’taki Etkileri”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 18(2), 1-20.
- Gürbey, Gülistan (2003), “Özal’ın Dış Politika Anlayışı”, İhsan Sezai ve İhsan Dağı (Ed.), **Kim Bu Özal? Siyaset, İktisat, Zihniyet**, 2. Baskı içinde (285-307), Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- Gürses, Levent (29.08.1987), “Thatcher’dan İthalat Sözü,” **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- Hayek, Friedrich A. (1979), *Law, Legislation and Liberty Volume 3: The Political Order of a Free People*, Routledge & Kegan Paul, London. Harvey, David (2005), **A Brief History of Neoliberalism**, Oxford University Press, New York.
- _____ (1994), “The New Right”, Andrew Gamble (Ed), **Free Economy and Strong State**. 2th Ed. içinde (34-65), Palgrave Macmillan.
- Heywood, Andrew (2013), *Siyasi İdeolojiler*, (Çev. A. K. Bayram vd.), 5. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- _____ (2017), **Siyaset**, (Çev. Bekir Berat Özipek vd.), 18. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Hopple, Gerald W. (1984), “Intelligence And Warning: Implications And Lessons Of The Falkland Islands War” **World Politics**, 36(3), 339 – 361.
- Hutchinson, Colin (2008), **Reaganism, Thatcherism and The Social Novel**, Palgrave Macmillan.
- Jesse, Neal G. (1996), “Thatcher’s Rise and Fall: An Institutional Analysis of the Tory Leadership Selection Process”, **Electoral Studies**, 15(2), 183-202.
- Johnson, Edward (2000). “Britain and the Cyprus Problem at the United Nations, 1954-58”. **The Journal of Imperial and Commonwealth History**, 28(3), 113-130.
- Jones, Bill vd. (1991), **Politics UK**, Harvester Wheatsheaf Philip Allan, Cambridge University Press.
- Kahraman, Hasan B. (1995), **Sağ Türkiye ve Partileri**, 1. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara.
- King, Desmond S. (1987), **The New Right Politics, Markets and Citizenship**, 1st. Edition, Macmillan Education, London.
- _____ (1988), “New Right Ideology, Welfare State Form, and Citizenship: A Comment on Conservative Capitalism”, **Comparative Studies In Society And History**, 30(04), 792-799.

- Kohen, Sami (14.05.1983), “Rum Yanlısı Kıbrıs Tasarısı BM’de Onaylandı”, **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- Kurun, İsmail (2017), “Yeni Sağ ve Demokratikleşme Arasındaki İlişki: Turgut Özal Dönemi Türkiye’si Örneği”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (22), 358-374.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (ty), “2000 Yılı Sınır Giriş Çıkış İstatistikleri” <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html> (27.11.2019).
- Lahey, Daniel J. (2012).”The Thatcher Government’s Response To The Soviet Invasion Of Afghanistan, 1979–1980”, **Cold War History**, 13(1), 21–42.
- Margaret Thatcher Foundation (1978), “Speech to Les Grandes Conférences Catholiques (“The Sineews of Foreign Policy)”, <https://www.margaretthatcher.org/document/103720> (21.03.2020).
- _____ (1979), “Afghanistan: Brezhnev Letter To MT”, <https://www.margaretthatcher.org/document/118114> (01.10.2019).
- _____ (1979), “Commonwealth: No.10 Record of Conversation (MT-President Kyprianou of Cyprus)”, <https://www.margaretthatcher.org/document/117632> (22.11.2019).
- _____ (1979), “Commonwealth: No.10 Record of Conversation (MT-President Kyprianou of Cyprus)”, <https://www.margaretthatcher.org/document/117632> (22.11.2019).
- _____ (1979), “Conservative General Election Manifesto 1979”, <https://www.margaretthatcher.org/document/110858> (11.10.2019).
- _____ (1979) “Greece: No.10 Record of Conversation (MT-Prime Minister Karamanlis of Greece)”, <https://www.margaretthatcher.org/document/117758> (17.09.2019).
- _____ (1979), “Speech at Kensington Town Hall”, <https://www.margaretthatcher.org/document/102939> (22.09.2019).
- _____ (1980), “Cold War: Carter Letter to MT”, <https://www.margaretthatcher.org/document/112685> (01.10.2019).
- _____ (1980), “Falklands: FCO Record of Nick Ridley's Visit To The Falkland Islands”, <https://www.margaretthatcher.org/document/121850> (02.08.2019).
- _____ (1983), “Turkey: MT Messages To Prime Minister-Elect Özal and Prime Minister Uluşu of Turkey”, <https://www.margaretthatcher.org/document/132103> (11.11.2019).

- _____ (1982), “Reagan Message To MT”,
<https://www.margaretthatcher.org/document/122496> (11.09.2019).
- _____ (1982), “Falklands: MT Message To Reagan”,
<https://www.margaretthatcher.org/document/122493> (18.05.2019).
- _____ (1983), “Cyprus: MT Message To President Evren Of Turkey”,
<https://www.margaretthatcher.org/document/132063> (26.07.2019).
- _____ (1988), “Speech To The College Of Europe”,
<https://www.margaretthatcher.org/document/107332> (12.11.2019).
- _____ (1988), “Speech To The College Of Europe”,
<https://www.margaretthatcher.org/document/107332> (12.11.2019).
- _____ (1988), “Speech at Dinner Given by Turkish Prime Minister”,
<https://www.margaretthatcher.org/document/107211> (18.03.2020).
- _____ (1989), “Soviet Union: No.10 Conversation Record MT-Gorbachev”, <https://www.margaretthatcher.org/document/212355> (11.09.2019).
- Marsh, David (1991), “Privatization Under Mrs. Thatcher: A Review Of The Literature”, **Public Administration**, 69(4), 459-480.
- Marsh, David, Rhodes, R.A.W. (1992), “Implementing Thatcherism: Policy Change in the 1980s”, **Parliamentary Affairs**, 45(1), 35-50.
- Matthews, Kent, Minford, Patrick (1987), “Mrs Thatcher’s Economic Policies 1979-1987”, **Economic Policy**, 2(5), 57-101.
- Miller, Hugh T. (2003), “Negative Freedom”, **Administrative Theory & Praxis**, 25(4), 571-573.
- Miller, Vaughne (2015), “The 1979-75 UK Renegotiation of EEC Membership and Referandum”, **House of Commons Library**, 7251, 1-26.
- Mortan, Kenan (23.10.1981), “Turizm Sektörüne İlanla Yabancı Sermaye Aranıyor”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-10.
- Neziroğlu, İrfan, Yılmaz, Tuncer (2014), **Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları: Cumhuriyet Hükümetleri Dönemi**, Adnan Menderes Cilt 4, TBMM Basımevi, Ankara.
- Nisbet, Robert (1997), **Muhafazakârlık, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, Ayraç Yayınları, Ankara.
- Oakes, Amy (2006), “Diversionary War And Argentina's Invasion Of The Falkland Islands”, **Security Studies**, 15(3), 431-463.

- Official Webside of House Of Commons Library (ty), “International Trade”, <https://commonslibrary.parliament.uk/category/economy-business/business/international-trade/> (12.11.2019).
- Official Webside of OECD (ty), “United Kingdom”, <https://data.oecd.org/united-kingdom.htm> (11.12.2019).
- Official Webside of The World Bank (ty), “Economy&Growth” <https://data.worldbank.org/topic/economy-and-growth> (11.12.2019).
- Official Webside of The World Bank (ty), “GDP Growth Annual (%)”, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=GB> (11.12.2019).
- Official Webside of The World Bank (ty), “Inflation, Consumer Prices Annual (%)”, <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=GB> (11.12.2019).
- Oral, Özer (25.04.1980), “Türkiye Pazarlarını Başka Ülkelere Kaptırıyor”, **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- Öymen, Altan (19.05.1982), “Türkmen NATO Toplantısında Bir Grup Ülkeyi Eleştirdi: “Bazı Üyelerin Tutumu Safça””, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- Öymen, Edip E. (03.07.1988), “Londra’da Evren Aleyhine Gösteri”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.
- _____ (04.09.1989), “Turistlere Sadece Cüzdan Olarak Bakılıyor”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.
- Özal, Turgut (1991), **Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın Bazı Konuşmaları**, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- _____ (1992), “Türkiye’nin Önünde Hacet Kapıları Açılmıştır” (Mülakat), **Türkiye Günlüğü**, 19, 5-23.
- _____ (1993), **Değişim Belgeleri 1979-1992**, 1. Baskı, Kazancı Matbaacılık, İstanbul.
- Özbudun, Ergun (1991), “The Post-1980 Legal Framework For Interest Group Associations,” Metin Heper (Ed.), **Strong State and Economic Interest Groups The Post-1980 Turkish Experience**, içinde (41-54), Walter de Gruyter, New York.
- Pearce, Malcolm, Stewart, Geoffrey (2002), **British Political History 1867-2001 Democracy and Decline**, 3rd Ed., Routledge, London.
- Perlman, Mişel (31.05.1979), “Türkiye’ye İvedi Yardımın Genel Tutarı 3 Milyar 856 Milyon Dolar”, **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- Phythian, Mark (1997). ““Batting for Britain”: British Arms Sales in The Thatcher Years”, **Crime, Law & Social Change**, 26, 271-300.
- Pierson, Chris (1996), **Social Policy Under Margaret Thatcher, (202-221), Contemporary British Conservatism**, Ludlam Steve ve Smith J Martin (Ed.), 1st Ed, Macmillan Press Ltd.

- Powell, Enoch (1994), "From Butter To Thatcher", Andrew Gamble (Ed), **Free Economy and Strong State**. 2th Ed. *içinde* (69-92), Palgrave Macmillan.
- Pratten, C. F. (1987), "Mrs Thatcher's Economic Legacy", Kenneth Minoque ve Michael Biddiss (Ed.), **Thatcherism Personality And Politics**, 1st Ed. *içinde* (95-11), Eds Minoque Kenneth and Biddiss Michael, Palgrave Macmillan.
- Reitan, Earl A. (2003), **The Thatcher Revolution: Margaret Thatcher, John Major, and Tony Blair, 1979-2001**, Rowman & Littlefield, United States Of America.
- Robins, Lynton (1992), "Britain and the European Community: Twenty Years of Not Knowing," Bill Jones ve Lynton Robins (Ed.), **Two Decades in British Politics**, *içinde* (243-255), Manchester University Press, Manchester.
- Rodrik Dani, Celasun Merih (1989), "External Financial Relations and Debt Management", Jeffrey D. Sachs ve Susan M. Collins (Ed.), **Developing Country Debt and Economic Performance, Volume 3: Country Studies - Indonesia, Korea, Philippines, Turkey**, *içinde* (750-761), University of Chicago Press.
- Rodrik, Dani (1990), "Premature Liberalization, Incomplete Stabilization: The Ozal Decade in Turkey", **Nber Working Paper**, 3300(3), 1-45.
- Saaty, Thomas L. (1983), "Conflict Resolution And The Falkland Islands Invasions", **Interfaces**, 13(6), 68-83
- Sandbrook, Dominic (2008), " The Baptist and the Messiah: Ronald Reagan and Margaret Thatcher", Cheryl Hudson ve Gareth Davies (Ed.), **Ronald Reagan And The 1980s Perceptions, Policies, Legacies**, *İçinde* (175-190), Palgrave Macmillan.
- Sarıbay, Ali Y. (1997), **99 Soruda Siyasal Partiler**, Radikal Yayınları.
- Savrun, Ergenekon (2018), "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtının Belgelerle Kısa Tarihi", **Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi**, 4(9), 258-273.
- Selçuk, Zerun (16.02.1979), "Yılan Masalı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- Sever, Ahmet (26.02.1987), "Soykırım Çıktı Tasarı Geçti", **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- Shaw Stanford (1982), **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye I**, (Çev: Mehmet Harmancı), 1. Baskı, E-Yayınevi, İstanbul.
- Sheets, Amber M. (2007), **Thatcherism**, University of Tennessee Honors Thesis Projects, https://trace.tennessee.edu/utk_chanhonoproj/1115 (29.11.2019).
- Sirmen, Ali (09.05.1979), "Thatcher ve Politikası", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.

- Skilliter, S. A. (1984) "William Harborne, The First English Ambassador 1583-1588", William Hale ve Ali İhsan Bağış (Ed.), **Four Centuries Of Turco-British Relations, Studies in Diplomatic, Economic and Cultural Affairs**, *İçinde* (10-25), The Eothen Press.
- _____ (1997), **William Harborne And The Trade With Turkey, 1578-1582: A Documentary Study Of The First Anglo-Ottoman Relations**, Oxford University Press, London.
- Smith, Martin J. (2015), "From Consensus To Conflict: Thatcher And The Transformation Of Politics", **British Politics**, 10(1), 64-78.
- Songur, İskender (21.09.1979), "BM'de Kıbrıs Konusundaki Türk Önerisi Reddedildi", **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- Sönmezoğlu, Faruk (2016), **Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991**, DER Yayınları, İstanbul.
- Talbot, Michael (2017), **British-Ottoman Relations, 1661-1807 Commerce And Diplomatic Practice İn Eighteenth-Century İstanbul**, 1st Ed., The Boydell Press, Woodbridge.
- Tan, Ahmet (01.03.1980), "Kipriyanu İngiltere'den Destek İstiyor", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- _____ (10.05.1979), "İngiltere'nin Yeni Savunma Bakanı: Türkiye'nin Batıdan Önemli Yardım Sağlaması Gerekir", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- _____ (14.03.1982), "İngiltere, Türkiye'nin Avrupa Konseyi Üyeliğini Destekleyecek", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- Tayyar, Ayşegül, Çetin, Birol (2013). Liberal İktisadi Düşüncede Devlet, **C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, 14(1), 107-120.
- TC Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü (1985), "İngiltere'nin Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ticari İlişkileri", 1985 Yılı Raporu, Londra.
- TC Londra Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Müşavirliği (1987), "İngiltere'nin Ekonomik ve Ticari İlişkileri Hakkında Rapor", Londra.
- Thatcher, Margaret (1993), **Demir Lady'nin Anıları Başbakanlık Yılları**, (Çev. Gülden Şen), 1. Baskı, Gençlik Yayınları AŞ., İstanbul.
- Tokatlı, Orhan (14.12.1984), "Yavuztürk: Thatcher Sözüden Döndü", **Milliyet Gazetesi**, 1-12
- Toker, Boran (2007), "Türkiye'de Turizm Sektörü Teşviklerinin Değerlendirilmesi", **Yönetim ve Ekonomi**, 14(2), 81-92.
- Toros, Taha (1988), "Geçmişten Günümüze Türk-İngiliz İlişkileri", **Milliyet Gazetesi**, 1-16.

- Tosun, Ramazan (2001), "Kıbrıs Meselesi", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10, 95-107.
- Troitiño, David R. (2009), "Section IV: Historical Issues", Aksel Kirch (Ed.), **European Union: Current Political And Economic Issues**, içinde (124-151), Tallinn University of Technology, Tallinn.
- Tuncer, Acar (1987). **Turgut Özal: Modern Türkiye'nin Mimarı (Turgut Özal: The Architect of Modern Turkey)**. Doğruluk Matbaacılık, İzmir.
- Turhan, Cengiz (16.05.1984), "İngilizler: Satış İçin Geldik", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-10.
- Tümtürk, Yusuf (2008), **Yeni Türkiye'nin Mimarı**, Turgut Özal Düşünce ve Hamle Derneği, Ankara.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2012a), 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesini Araştırma Alt Komisyonu Raporu, 1-11.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2012b), Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Raporu, Cilt 2, Dönem 24, Yasama Yılı 3, 707- 1420.
- Türkiye İstatistik Kurumu (ty), "Dış Ticaret İstatistikleri" <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (12.11.2019).
- Uluç, Vahap A. (2014), "Liberal Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal'ın Siyasi Düşüncesi", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, (23), 107-140.
- Ulugay, Osman (13.02.1980), "AET Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısından Büyük Kaygı Duyuyor", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- _____ (23.07.1987), "Savunmada Koç-İngiliz Atağı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- Uras, Ufuk (1996), **İdeolojilerin Sonu mu?**, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Uygur, Ercan (1993), **Financial Liberalization and Economic Performance in Turkey**, Central Bank of the Republic of Turkey, Ankara.
- Uzgel, İlhan (2004), **Ulusal Çıkar ve Dış politika: Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde Ulusal Çıkarın Rolü 1983-1991**, İmge Yayınları, Ankara.
- Ünal, Mesud (2015), **Soğuk Savaş ve Sonrası Doğu Akdeniz'de Küresel Hamleler-1**, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Vaisse, Justin (2010), "Why Neoconservatism Still Matters?", Lowy Institute For International Policy, **Policy Paper**, 20, 1-11.

- Vlami, Despina (2015), **Trading With The Ottomans The Levant Company In The Middle East**, IB Tauris&Co, London/New York.
- Wickham-Jones, Mark (1997). "Right Turn: A Revisionist Account of the 1975 Conservative Party Leadership Election", **Twentieth Century British History**, 8(1), 74–89.
- Wittlinger, Ruth (2002), **Thatcherism and Literature: Representations, od the "State Of The Nation" in Margaret Drabbles's Novels**, Herbert Utz Verlag-Wissenschaft München, Germany.
- Wolfe, Joel (1991), "State Power and Ideology in Britain: Mrs Thatcher's Privatization Programme", **Political Studies**, 39(2), 237-252.
- Yalçın, Nilüfer (05.08.1983), "İngiltere'den 36 Adet Uçaksavar Füzesi Alınacak", **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- _____ (22.05.1984a), "Laser Fire" Füzesi Alacağız", **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- _____ (08.11.1984b), "ABD Askeri Yardım Heyeti Başkanı General Pembleton Açıkladı: Türkiye'ye Rapier Füzeleri Alınacak", **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- _____ (16.03.1985a), "ABD'den Türkiye'ye 20 Rapier Roketi", **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- _____ (17.11.1985), "Londra Balfe Raporunu Benimsemedi", **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- Yargıcı, Kasım (05.05.1979a), "İngilizler Thatcher'ı İktidara Getirdi", **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- _____ (09.05.1979b), "Thatcher Yönetiminin Türkiye'ye Yardım İçin Callaghan'dan Daha Etkin Olması Bekleniyor", **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- Yeşil, Feyzullah (ty), "Türkiye Büyük Millet Meclisi 17. Yasama Dönemi (1983-1987) ve Dış Politika, **Yasama Dergisi**, (27), 31-70.
- Yılmaz, Veli (1998), **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul.
- Young, Hugo (1990), **The Iron Lady: A Biography of Margaret Thatcher**, 1st Ed., Noonday Press, New York.
- Young, John W. (1993), **Britain And European Unity 1945-1992**, 1st. Ed, St. Martin's Press, New York.
- Yücel, Serhan M. (2006). **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)**, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Yükseler, Zafer (2004), **Türkiye'de Enflasyonist Süreç ve Etkileyen Faktörlere İlişkin Bir Değerlendirme**, file:///C:/Users/HP/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/TRKYEDEENFLASYONSTSREVEETKLEYENFAKTRLER%20(1).pdf (05.11.2019).

- “12 Eylül Sonrası Batı Avrupa’ya İlk Resmi Ziyaret Özal’dan” (17.02.1986), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.
- “2. Boğaz Köprüsü İçin 14 Firma Çekişecek” (29.01.1985), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “ABD Ekonomik Yardımı Sürdürecektir” (14.09.1980), **Milliyet Gazetesi**, 1- 10.
- “ABD Türkiye’ye Rapiyer Füzeleri Veriyor” (03.07.1985), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “AET İle Tekstil Anlaşması İmzalandı” (05.12.1987), **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- “AET Türk Kuru Üzümüne Geçici Ambargo Koydu ve Satış Fiyatını Da Arttırdı” (15.10.1982), **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- “AET Ülkeleri 1982 Yılında Türkiye’ye 9 Kısıtlama Uyguladı” (22.02.1982), **Cumhuriyet Gazetesi**,1-10.
- “AET, Türk T-shirt ve Ham bezine Kısıtlama Koydu” (09.03.1983), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-10.
- “AET’ye Tam Üyelik Mi?” (09.02.1980), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Afganistan’a Karşı Türk-İngiliz Tutumundaki Benzerlikler Saptandı” (11.01.1980), **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- “Askeri Yardım ve Hibe Amerika Senato’sundan Geçti” (24.05.1979), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “AT Gündemin İlk Maddesi” (14.07.1988), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- “Avrupa Parlamentosu AET-Türkiye İlişkisinin Askıya Alınmasını Reddedti” (20.09.1980), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-8.
- “Batı’nın Yardım Koşulu: Türkiye’nin Sovyetlerle Araplara Karşı Tutumunu Açıklaması” (1979?), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “BBC: “Yeni Yönetimin Türkiye’ye Huzur Getireceğine Herkes İnanıyor”” (15.09.1980), **Milliyet Gazetesi**, 1-10.
- “BBC’den Sansür” (19.02.1986), **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- “Bir ABD Deniz Filosu Karayipler’e Doğru Yola Çıktı” (23.10.1983), **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- “Bir Yabancı Banka Daha Türkiye’de” (03.01.1986), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- “Carrington Orta Doğu ve Afgan Olaylarını Görüşmek İçin Ankara’ya Geliyor”, (09.01.1980), **Milliyet Gazetesi**, 1-10.
- “Cumhurbaşkanı Evren, The Daily Telegraph’a Demeç Verdi: “Türk Ordusu Darbeci Değil” (11.07.1988), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- “Ermeni Sorunu İngiltere’yle Aramızı Açtı” (13.08.1985), **Milliyet Gazetesi**, 1-14.

- “Evren’e İngiltere’den Resmi Davet” (13.01.1988), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- “Falkland Bunalımının Ortaya Çıkardığı Gerçek: Günümüz Savaşlarında Bilgisayarlar Çarpışıyor” (17.05.1982), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Falkland Sorunu BM’de” (02.11.1984), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Galata Köprüsü İhale Ediliyor” (28.06.1985), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Galata’da ST-FA’nın” (13.08.1985), **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- “Grenada’nın İşgali İngiliz Hükümetini Zor Duruma Soktu” (28.10.1983), **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- “Grenada’nın Siyasi Künyesi” (26.10.1983), **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- “Güvenlik Konseyi’nde İngiliz Tasarısı Görüşülecek” (17.11.1983), **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- “Harp Sanayiinde Ortak Yatırım Talebi” (25.10.1985), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “İngiliz Aerospace Temsilcisi: “Türkiye’ye Modası Geçmiş Uçaksavar Satmak İstiyorlar”” (04.10.1984), **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- “İngiliz Bakan’ın Ankara’daki İlk Sözü “İstanbul’dan Çok Rahat Geldim” Oldu” (14.01.1983), **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- “İngiliz Foreign Report Dergisi: Falkland İçin Türkiye İngiltere’den Özür Diledi” (22.12.1985), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- “İngiliz Kredisi Yalnızca Bu Ülkeden Yapılacak Dış Alımlarda Kullanılacak” (03.07.1980), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “İngilizler Keşfe Geliyor” (17.09.1984), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “İngilizler Keşfe Geliyor” (17.09.1984), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “İngiltere 12 Milyon Sterlin Kredi Veriyor” (22.09.1979), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “İngiltere AET’den Arjantin’e Yaptırım Uygulamasını İstedi” (07.04.1982), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “İngiltere İle 15 Milyon Sterlinlik Yardım Anlaşması İmzalandı” (22.09.1979), **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- “İngiltere OECD Yardımına 30 Milyon Dolarla Katılacak” (10.04.1980), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-10.
- “İngiltere OECD Yardımına 30 Milyon Dolarla Katılacak” (10.04.1980), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-10.
- “İngiltere Savunma Bakanı Açıkladı: “Türkiye’ye Tornado satışı hala gündemde”” (30.06.1986) **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.

- “İngiltere Tornado Uçağı Satışını Rafa Kaldırdı” (12.06.1986), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “İngiltere’den “Sea Skua” Füzeleri Alıyoruz” (03.03.1984), **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- “İngiltere’den Bakan’dan Önce Destek Geldi” (10.02.1985), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- “İngiltere’den Destek Vaadi” (28.04.1987), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.
- “İngiltere’nin Eski Başbakanı Wilson Anılarında: Kıbrıs Bunalımı Sırasında Türkiye ile Savaşın Eşiğine Geldik” (14.10.1979), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Kamyonette Taşmıyor 10 Dakikada Monte Ediliyor” (15.02.1984), **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- “Kıbrıs Sorunu BM Genel Kurulu’nda Görüşülecek” (11.05.1983), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.
- “Kıbrıs Sorunu BM Genel Kurulu’nda Görüşülecek” (11.05.1983), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.
- “Kipriyanu: “Türkiye’ye Baskı Yapılmalıdır”” (26.05.1979), **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- “Kraliçe Elizabeth “Bahçe Festivali”ndeki Türk Pavyonunu Gezdi” (03.05.1984), **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- “Londra Vizeyi Yarım Başlatıyor” (22.06.1989), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-20.
- “Londra’da Otobüslere Türkiye Afişi Konacak” (03.12.1982), **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- “Lord Belstead: “Bu Benim Konstantinopolis’i İlk Ziyaretim Oluyor”” (13.01.1983), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “MEED’in İddiası: Türkiye Tornadoları Alıp Konya Üssünü Finanse Edecek” (06.12.1985), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- “OECD Genel Sekreteri Türkiye’ye Yardım Konusunda Temaslara Başladı” (06.02.1979), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “OECD’de Turizm Geliri En Hızlı Artan Ülkeyiz” (08.03.1986), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- “Özal Af Örgütüyle Görüşecek” (14.02.1986), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- “Özal’a Tam Destek” (09.04.1988), **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- “Sabancı Tekstilde “Dünya Üçüncüsü”” (23.01.1985), **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- “Savunma Projeleri ABD’nin” (12.12.1989), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-20.
- “Schmidt: İvedi Yardımın Gerçekleşmesi İçin Türkiye IMF ile Anlaşmalıdır (12.05.1979), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Sıcak Savaş Baskısı Askeri Harcamaları Arttırıyor” (02.05.1980), **Milliyet Gazetesi**, 1-12.
- “Strategy And Defence Dergisi: Türkiye Yatırım İçin “Orta Riskli” Ülke” (17.11.1984), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Thatcher Bodrum’u Vurdu” (26.06.1990), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-22.

- “Thatcher ile Schmidt Türkiye’ye 500 Milyon Dolarlık Yardımı da Görüşecek” (09.05.1979), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Thatcher İngiltere ve Batının İlk Kadın Başbakanı Oldu” (05.05.1979), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Thatcher Kipriyanu’ya Umut Vermedi” (15.01.1985), **Milliyet Gazetesi**, 1-14.
- “Thatcher Türkiye’ye Gelemiyor” (19.04.1983), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Thatcher: Türkiye Tornado’ya Göre Pazar Değil” (13.11.1984), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Thatcher’dan AET Taahhüdü” (19.02.1986), **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- “Thatcher’dan Lord Avebury’ye Mektup: Özal İle İnsan Hakları Konusunda Görüştük” (09.03.1986), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.
- “Thatcher’dan Yeşil Işık” (09.07.1987), **Milliyet Gazetesi**, 1-16.
- “Thatcher’ın Türkiye Özlemi” (14.01.1988), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- “Thatcher’la Sıkı Pazarlık” (07.04.1988), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-16.
- “TIME Dergisi: Rapier Füzelere Falkland’da Yetersiz Kaldı” (07.08.1983), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Turizm’de İngiliz Baskını” (03.11.1988), **Cumhuriyet gazetesi**, 1-16.
- “Türkiye İngiltere’den 36 Adet “Rapier” Uçaksavar Füzesi Alıyor (06.08.1983), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-10.
- “Türkiye’den Kısa Kısa” (12.06.1981), **Cumhuriyet gazetesi**, 1-12.
- “Türkiye’nin Kıbrıs Sorununun BM Özel Siyasi Komitede Ele Alınması Önerisi Reddedildi” (21.09.1979), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-11.
- “Türkiye-İngiltere Anlaşması” (24.09.1981), **Cumhuriyet Gazetesi**,
- “Türkmen: En Yakın Anlayışı İngiltere’den Gördük” (30.07.1983), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Türk-Yunan Görüşmeleri 5 Ekim’de Başlıyor” (24.09.1980), **Milliyet Gazetesi**, 1-10.
- “Yavuztürk Açıkladı: Mısırlı Fantomlar Yıl Sonunda Türkiye’de Olacak” (13.09.1984), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-12.
- “Yeni Bir Türk-İngiliz Ortak Yatırımı (17.07.1987), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-14.
- “Yunanlılar İzmir’de Yapılacak “Bildenberg Topluluğu” Toplantısına Türkiye’yi Protesto İçin Katılmıyor” (20.04.1975), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1-10.
- “Yüzyılın Uçağına Katılıyoruz” (09.06.1986), **Milliyet Gazetesi**, 1-14.

ÖZGEÇMİŞ

Bahar KÖSE, 15.03.1993 tarihinde Trabzon ili Ortahisar İlçesi'nde doğdu. 2003 yılında Ticaret İlköğretim İlkokulu'nu; 2006 yılında Cudibey Ortaokulu'nu; 2010 yılında 88. Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi'ni; 2015 yılında da Atatürk Üniversitesi-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 2016 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

KÖSE, bekâr olup İngilizce ve Rusça bilmektedir.